ALEXĂNDREL VODĂ ŞI BOGDAN VODĂ
AI MOLDOVEI

VASILE PÂRVAN

ALEXĂNDREL VODĂ
ŞI
BOGDAN VODĂ

ŞEPTE ANI DIN ISTORIA MOLDOVEI

1449 — 1455

Lucrare din Seminarul de Istoria Românilor, de sub direcţia d-lui prof. D. Onciul, de la Universitatea din Bucureşti. Tipărită cu cheltuiala „Fundaţiunei Universitare Carol I".

BUCUREŞTI

„MINERVA", Institut de Arte Grafice şi Editură. — Strada Regală, 6.

1904

Domnului Dimitre Onciul

INTRODUCERE

Cea mai veche cronică moldovenească carè ne poate da ştiri asupra părţii vechi din istoria Moldovei, letopiseţul dela Bistriţa, admirabil isvor pentru exactitatea datelor sale, ajungând cu povestirea la anul 6957, scrie ast-fel:

«În anul 6957, luna lui Octomvrie în 12, venit-au Bogdan Voevod şi au lovit pe Alexăndrel Voevod la Tămăşani, aproape de târgul Romanului şi i-au omorît o mulţime de boeri, între cari pe Oancea logofătul şi pe Costea Andronic; şi mulţi alţii au fost omorîţi. În anul 6959, luna lui Octomvrie în 16, venit-au Petru Voevod, numit Aron, noaptea, şi au căzut asupra lui Bogdan Voevod la Răuseni, într'o Vineri în zori de zi şi i-au tăiat capul. În anul 6963, Martie în 25, au fost răsboiu la Movile cu Alexăndrel, şi au biruit Aron pe Alexăndrel, şi au fugit la Cetatea-Albă şi acolo au răposat [1].»

Cronica putneană, scrisă, ca şi cea dela Bistriţa, în secolul al XV-lea [2], dar posterioară acesteia, în redacţia sa dela Slatina, după domnia lui «Ciubăr-Vodă», scrie:

«Alexandru Voevod, fiul lui Iliaş Voevod, au domnit 4 ani. Pe vremea lui se duse Împăratul grecesc şi Patriarchul Ţarigradului şi mare mulţime de mitropoliţi la soborul din Floranţia, la Papa vechiului Râm, şi fură ademeniţi de Lătini, şi mulţi dintre dânşii se întoarseră cu bărbile tunse.

---

1) I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti, 1895, p. 51. (Alexăndrel în forma sl. = Алеѯендрелъ).

2) I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti până la Urechia*. Bucureşti, 1891, p. 24. Cf. N. Iorga, *Istoria literaturei rom.* în sec. XVIII, Bucureşti, 1901, vol. II, exc. I, p. 532 şi urm. şi p. 536 şi urm.

Tot pe vremea lui s'au sfinţit kir Teoctist, mitropolit, de către patriarchul sârbesc Nicodim.

«Bogdan Voevod fiul lui Alexandru Voevod, tatăl lui Stefan Voevod, au domnit 2 ani, şi i-au tăiat capul Petru Voevod, numit Aron, la Răuseni [1].»

Cronica nu dă ani pentru aceşti doi domni, iar ştirea cu soborul din Florenţa, greşit pusă pe vremea lui Alexandru fiul lui Iliaş, e luată de Urechi şi pusă pe vremea lui Alexandru-cel-Bun — pentru că se ştia pe vremea lui, că în timpul lui Alexăndrel nu putuse fi [2] —, dar tot greşit, căci n'are rost de cât pe vremea lui Iliaş şi Stefan.

Cronica putneană în redacţia moldo-polonă, se deosebeşte simţitor de precedenta redacţie :

«După aceea (după Ciubăr), au domnit fiul lui Iliaş Voevod, Alexandru, 4 ani. In vremea acestuia începură vlădicii şi mitropoliţii a se sfinţi de patriarchul Nicodim din Ţara Sârbească, sub craiul Gheorghe Despot. Acest Alexandru au murit în Cetatea-Albă din Moldova. În anul 6962 luna August în 26, s'au făcut domn Bogdan Voevod, fiul lui Alexandru Voevod. Domnit-au doi ani şi l'-au tăiat Petru Voevod, cel poreclit Aron, la Răuseni [3])».

Însfârşit, cronica anonimă, în totul asemenea cronicelor putnene până la domnia lui Ştefan cel Mare, dar mai pe scurt, dă numai aceste amănunte :

«După el (Ciubăr), au domnit Alexandru Voevod, fiul lui Iliaş Voevod, 4 ani. După Alexandru Voevod au domnit Bogdan Voevod, fiul lui Alexandru Voevod, şi tatăl lui Stefan Voevod, 2 ani ; şi i-au tăiat capul Petru Voevod, numit Aron [4].»

---

1) Idem, *ibidem*, p. 194.

2) Pp. 248 şi urm., unde se arată deosebirile dintre cele două redacţii ale cronicei putnene şi se îndreptează greşelile.

3) I. Bogdan, *Vechile cronice*, p. 224. Vezi în *Cronice inedite*, p. 121, textul cronicei moldo-polone, după copia mai veche din Biblioteca Zaluski din Petersburg. După acel text se poate completa cel din *Vechile cronice*, cu data : *6962, luna August, 26*.

4) I. Bogdan, *Vechile cronice*, p. 238.

Pomelnicul dela Bistrița după «Petru Voevod, fiul lui Alexandru Voevod», pune pe Bogdan Voevod și apoi pe Alexandru Voevod, «cel-Tânăr» (младаго). După ei urmează numai de cât Stefan-cel-Mare: Petru Aron lipsește [1]). Pomelnicul nu cunoaște domnia dintăi a lui Alexăndrel, domnie care cade înnainte de a lui Bogdan.

Însfârșit, în fragmentul de cronică moldovenească dintr'un manuscript de la Muzeul nostru de Antichități, scrisă prin secolul al XVI-lea, găsim această înșirare de domni:

...Pătru 1 an și 2 luni,
Alixandru 1 an,
Bogdan 2 ani...

D. Bogdan publicând acest fragment pe care-l socotește ca o prescurtare a cronicei putnene, arată că și aici lui Alexandru i se dau tot 4 ani, 1 în slav. а҃, fiind o greșeală de copist, ușoară de făcut, în loc de д҃ = 4 [2]).

Urechi în cronica sa, luându-și știrile din cronica dela Bistrița, într'o redacție mai pe larg de cât cea pe care o avem, și din cronica dela Putna într'o redacție identică cu cea moldo-polonă, dar cu totul deosebită de cea dela Slatina [3]), le întregește prin bogatele date pe care Dlugosz în Bielski i le punea la îndemână [4]). El scrie:

---

[1]) La *Academia română*, mss. slav., no. 72, f. 3 și v. Această parte e publicată și de Melchisedec în «*O vizită la câte-va mănăstiri și biserici antice din Bucovina*», — extras din *Rev. p. Istorie, Arch. și Fil.* I, p. 293, sqq.

[2]) I. Bogdan, *Un fragment de cronică moldovenească în l. slav.*, în *Conv. literare* pe 1901. În *Voscresenscaja Lĕtopisĭ* (*Conv. literare*, an. XVI, 1882-3, art. *Ciubăr Vodă* de Papadopol Callimach, p. 293, col. I) găsim: ...fiul lui Alexandru, Petru, domnește 1 an, și dă Chilia Ungurilor; Ciubăr... 2 luni; fiul lui Iliaș, Alexăndrel, 4 ani; Bogdan 2 ani; Petru Aron îi tae capul și domnește 2 ani.

[3]) I. Bogdan, *Vechile cronice*, p. 253.

[4]) Pentru relațiile dintre Ioachim Bielski, de care s'a folosit Urechi, și cronica acestuia, a se vedea studiul d-lui I. G. Sbiera din *An. Ac. Rom.*, II, V, p. 236 și urm. Pentru mssele cuprinzând cronica lui Urechi, la *Ac. Rom.*, vezi mai ales numerele, 59, 103, 169,

«Domnind Alexandru Vodă țara, s'au sculat asupra lui, fiiu-său Bogdan Vodă în anul 6959, Avgust în 22, și s'au lovit cu tată-său Alexandru Vodă, la Tămășeni, aproape de târgul Romanului, și după multă nevoință au biruit Bogdan Vodă pre Alexandru Vodă. Și multă moarte s'au făcut în oastea lui Alexandru; și într'acel răsboiu au perit oameni de frunte: Onciul, logofătul cel mare, și Coste și Andronic și alții. Însă mulți zicu că n'au fost Bogdan Vodă fecior cu cununie, ce copil lui Alexandru Vodă [1]).

«Cronicarul lătinesc această poveaste o scrie și zice că acest Bogdan Vodă au venit cu oaste asupra lui Alexandru Vodă, cum s'au pomenit mai sus și l'au gonit în Țara Leșească după ce-au domnit patru ani [2]).

«Alexandru Vodă, dacă au fugit în Țara Leșească cu Doamnă-sa și cu cuconii săi, au poftit de la Craiu agiutor, și au trimis Craiul pe Ioan Sinavski cu Țara Rusească și au împins pe Bogdan Vodă și au apucat Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alexandru Vodă domn la scaon [3]). Iară Bogdan Vodă fără zăbavă adunând oaste de

---

174, 268 și 508 studiate de d. N. Iorga în *Ist. lit. rom. în sec. XVIII*, II, exc. I, și apoi, între foarte multe altele, și numerele *1665* și *2305*, din același deposit.

[1]) Textul lui Urechi e citat după ediția Kogălniceanu (*Cronicele României*, t. I, Buc. 1872),—p. 147 (pentru prescurtare. K., I[2], p...) și ediția Picot (Urechi, *Chronique de Moldavie* Paris, Leroux, 1878), — p. 70. Cronica anonimă din *Istoria Moldo-României* editată de Ioanid la 1858, I, p. 126—32, dă pe Urechi după un manuscript foarte defectuos: de aceea nici nu maĭ cităm textul lui Urechi și după ea.

[2]) K., I[2], p. 147. Picot, p. 72. — De sigur că Urechi n'a găsit scris în «cronicarul lătinesc», așa precum povestește el «mai sus», ci combină știrea alungării lui Alexandru și cu aceea a duratei domniei lui, ambele adevărate și date de cronicarul citat, *de sigur*: dar deosebite și fie-care la vremea sa.

[3]) K., I[2], p. 147. Picot, p. 72. — «Doamna» și «cuconii» lui Alexăndrel sunt o curată născocire a lui Urechi, care făcând greșeala de a socoti pe Alexandru de la 1450 identic cu tatăl lui Bogdan, îi dă foarte firește și o «Doamnă» și încă alți «cuconi» mai cuminți de cât Bogdan.

pe unde au putut, au venit și au scos pre Alexandru Vodă den scaon și iar au stătut Bogdan Vodă domn în scaon[1])».

Cele ce urmează după încercarea lui Alexandru de a-și recăpăta tronul la începutul lui 1450, până după bătălia de la Crasna în 6 Septembre 1450, sunt luate după Dlugosz din Bielski, aproape vorbă de vorbă. Urechi nu dă date. În scurt, e vorba de pregătirile din primăvara lui 1450 și de venirea lui Alexandru în vară, însoțită de dezastroasa biruință din toamnă, la Crasna, după care el, de și învingător e nevoit să se retragă în Polonia.

In povestirea expediției polone din vara și toamna lui 1450 [2]), Urechi dă spre deosebire de Dlugosz, I⁰, știrea că Bogdan i-a purtat pe Poloni «den loc, până la apa Bărladului», pe care o ia din Bielski, cum vom vedea la locul său ; II⁰, condiția pusă de Bogdan pentru pace, ca în schimbul tributului de *7000* de galbeni (după Wapowski[3]): Dlugosz are *70000)* să fie apărat dinspre partea Turcilor; III⁰, determină că părcălabul credincios lui Alexandru era cel de Hotin ; IV⁰, că Polonii luară pe Alexandru în mijlocul lor în timpul luptei de la Crasna, și V⁰, dă mai multe amănunte asupra luptei, ca de pildă [4]) că «gloatele de pedestrime» «au făcut la strâmtoare mare vărsare de sânge în Leași, tăind cu coasele vinele cailor».

Urechi continuă apoi ast-fel :

«După doi ani a domniei lui Bogdan Vodă, scrie leatopisețul moldovenesc [5]), că au venit fără veaste Petru Vodă Aron și au aflat pre Bogdan Vodă la sat la Răuseni den gios de târgul Sucevii și l-au lovit Vineri în răvărsatul zorilor, Octomvrie 16, în anul 6963, și acolo i-au tăiat capul

---

[1]) K., I², p. 147. Picot, p. 72, 74. — Textul din *Istoria Moldo-României* lui Ioanid, de aici înnainte începe a se apropia mai mult de cel din Picot și Kogălniceanu.

[2]) K., I², pp. 148—9. Picot pp. 74—82.

[3]) Cf. Picot, p. 77, n*.

[4]) K., I², p. 148. Picot, p. 78.

[5]) Cronica de la Bistrița în redacția mai pe larg, ce s'a pierdut.

lui Bogdan Vodă; deci stătu la domnie Petru Vodă Aron [1])».

Știrea precum s'a putut vedea numai decât, e din letopisețul dela Bistrița în care Urechi citi 6963 în loc de 6959 și adăogă determinarea pozițiunii Răusenilor, «den gios de târgul Sucevii».

Cronicarul nostru închee ast-fel cariera nenorocitului tânăr, Alexăndrel Vodă: «Scrie leatopisețul cel moldovenesc că domnind Petru Vodă Aron în anul 6963, în luna lui Mai au venit Alexandru Vodă, tatăl lui Bogdan Vodă, cu oaste asupra lui Petru Vodă Aron și s'au dat răsboiu la Movile. Ce norocul cel prost a lui Alexandru Vodă nice aicea nu-l sluji să izbândiască, că dând răsboiu vitejeaște de îmbe părțile, au biruit Petru Vodă pre Alexandru Vodă. Văzând Alexandru Vodă că au perdut răsboiul, au fugit la Cetatea-Albă și acolo s-au săvărșit...De acest răsboiu a lui Alexandru Vodă cu a lui Petru Vodă Aron, cronicarul cel leșesc nu scrie [2])».

In rezumat deci, toate cronicele vechi moldovenești sunt de-o părere ca să ne spue că după Petru [3]) (fragmentul din m-ssul de la Muzeu) sau Ciubăr (toate celelalte împreună cu Urechi), veniră Alexandru, Bogdan și Petru Aron. Singur letopisețul dela Bistrița ne dă niște date consequente și precise, vrednice de credință. Și iarăși, toate vechile cronice sunt de acord dând patru ani de domnie lui Alexandru și doi lui Bogdan. Toate pun sfârșitul lui Bogdan în *lupta* lui cu Petru Aron, dată, după toate cronicile, afară de cea putneană în redacția dela Slatina, la Răuseni. Și însfârșit toate numesc pe Alexandru fiu al lui Iliaș, iar

---

[1]) K., I², p. 149—150, c. XI. Picot, p. 82, c. XI. — Neculai Costin citează (K., I², 150 n. 1) în privința morții lui Bogdan spusele lui Cromer.

[2]) K., p. 150—1. Picot, pp. 82—6. — Și nu numai Bielski al lui Urechi, dar nici ceilalți cronicari poloni nu fac mențiune de lupta dela Movile.

[3]) Cronica dela Bistrița pune numaidecât după orbirea lui Iliaș de Ștefan, lupta dela Tămășani din 6957 fără alte lămuriri intermediare.

pe Bogdan fiu al lui Alexandru Voevod, fără să specifice dacă e al lui Alexandru predecesorul său, sau al lui Alexandru-cel-Bun.

Datele cronologice pe care ni le aduc cronicele, nu concordă. Așa că singurele lucruri pe cari le avem dela toate și deci cu sorții cei mai mulți de adevăr, sunt puținele date înșirate mai sus. In afară de acestea, izolat, cronica dela Bistrița ne procură prețioase date și amănunte, pe cari le vom utiliza la rândul lor, asupra luptelor de la Tămășani, Răuseni și Movile, iar cronicele putnene, asupra organizației lăuntrice din vremea lui Alexandru.

Cât privește Urechi, știrile pe care ni le dă asupra Voevozilor Alexandru și Bogdan sunt de-o mare bogăție, dar și greșelile din cronica lui sunt numeroase. Astfel, la 6959, după Ciubăr, vine Alexandru; la 22 August 6962 Alexandru e alungat de Bogdan, *fiul său*; incearcă apoi să mai revie și e mereu bătut. Până aici, afară de ultima afirmare, totul e fals. La 16 Octomvre 6963 Bogdan e ucis — deci n'a domnit *doi ani* cum spune — exact — Urechi, ci, după datele lui — greșite — numai unul: și această dată e falsă. La *2 Mai* 6962 Petru Aron *domnind* [1]) (de și tot după Urechi ia domnia abia la 16 Octombre), bate pe Alexandru la Movile. Precum vedem, datele cu privire la Bogdan sunt cu totul greșite și contradictorii: celelalte însă se apropie de adevăr, precum se va vedea la locul său.

Neculai Costin [2]) se miră de confuzia lui Urechi în privința filiațiunei lui Bogdan; de asemenea nu înțelege luptele care se mai dau între Petru Aron și Alexandru, «tatăl lui Bogdan Vodă», «că alt Alexandru pe acele vremi nu se află scris în cronicele leșești, făr' de Alexandru Vodă, feciorul lui Iliaș Vodă, ce au luat agiutor de la Cazimir craiul leșesc ce-i era văr primare». Citând pe Dlugosz pentru moartea lui Alexăndrel, Costin spune că «este de

---

1) Kogălniceanu, I², p. 150. Picot p. 82.
2) Kogălniceanu, I², p. 150, n. 2.

crezut că nu la Cetatea-Albă au murit Alexandru Vodă, ce în Ţeara Leşească, otrăvit de Petru Vodă; că de unde avea nădejde acolo au năzuit la nevoia sa Alexandru Vodă». Costin face însă o confusie socotind, după Cromer, pe Petru de frate cu Alexăndrel, pentru că cel dintăi într'un document din 1455 i-ar zice Mariei, mama lui Alexandru, şi el, mamă. Vom vedea la locul său cum trebue înţeles acest document.

Iar întru cât toate ştirile date de cronice se pot completa şi îndrepta se va vedea iarăşi din cele următoare.

*

Trecem acum să arătăm în câte-va vorbe istoricul cestiunei.

Cantemir, în *Descriptio Moldaviae* [1]), făcând lista Domnilor de la întemeierea Principatului, dă pentru timpul de care ne ocupăm acest şir: «Alexandru II, fiul lui Ilie I şi fratele lui Roman II; după moartea acestuia a ajuns în domnie Bogdan I (*scăpare din vedere în loc de Bogdan II*) fiu-său; după acesta frate-său Petru IV, numit Aron, fiul lui Alexandru II»,—deci trei neexactităţi, căci nu *după moartea* lui Alexandru vine Bogdan, şi el *nu e* fiul aceluia, iar Petru dacă în adevăr e frate cu Bogdan, apoi nu e fiul lui Alexandru II. Dar, Cantemir scrie acestea având înnainte pe Urechi.

Istoricii streini cari vor mai scrie apoi istoria Moldovei, se adresează toţi, în primul rând la cronicele polone care pentru această vreme sunt de o rară bogăţie în date amănuţite şi exacte, mulţămită celui mai vechi dintre cronicarii Poloniei, Dlugosz, contimporan cu evenimentele. Gebhardi [2]) ia de basă a expunerii sale pe Cromer şi Miechowski, pe lângă cari întrebuinţează şi *Codex Diplomaticus* al lui Dogiel. Ceea ce spune el deosebitor de cei-lalţi

---

[1]) Ed. *Acad. rom.*, de Papiu şi Hodoş, p. II, c. 2.

[2]) Ludewig Albrecht Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, Leipzig, 1778—82, vierter Theil, 1782, — *Geschichte der Moldau*, vol. IV, pp. 586—9.

— în afară de numerotarea Domnilor, care e anarchică și la el, și de confusia dintre Petru Alexandrovici și Petru Aron, rămase până în timpurile noastre spre a fi explicate de fie-care istoric în felul său —, e că Moldova în această vreme e împărțită în două voevodate cu stăpânitori deosebiți, părere ce s'a dovedit pe urmă că pentru epoca fiilor legitimi ai lui Alexandru-cel-Bun, era întemeiată [1]).

Engel, primul care întrebuințează pentru deslușirea acestei epoce cronicele alăturea cu documentele, îndreptându-le și completându-le pe cele dintăi, face aceleași greșeli de filiațiune ca și Gebhardi și admite pe Stefan și Ciubăr din cronicele moldovenești, Voevozi cari — ca atare — n'au existat nici odată. Totuși el explică pe Ciubăr — foarte bine —ca fiind poate identic cu Csupor generalul unguresc venit cu Petru, fiul lui Alexandru-cel-Bun după documente, «fiul lui Stefan» după Engel. Insfârșit, cu acest istoric, cronologia începe a se apropia de cea exactă, a documentelor, iar povestirea evenimentelor a se înlănțui într'un chip mai logic, în fapte ca și în explicările lor [2]).

Andreas Wolf [3]) nu aduce nimic nou la contribuțiile lui Gebhardi și Engel, decât doară că stabilind cu ajutorul lui Dogiel niște date ceva mai exacte ajunge prin socoteli gre-

---

[1]) Tot aici trebue amintită părerea lui Sulzer din partea istorică rămasă inedită a Istoriei Daciei Transalpine—*Geschichte des Transalpinischen Daciens... zweite oder historischer Theil*, — păstrată în copie la *Acad. rom.* (vol. mss II, p. 624, § 51,—p. 361), unde întrebuințând o listă de domni defectuoasă alăturea cu Cantemir, dă preferință listei sale și pe lângă greșelile cronologice, de numerotare a Domnilor, și de filiație, el face și greșeli de fapte, punând la îndoială existența unui Alexandru II *(Alexăndrel)*, pe care Cantemir (după Urechi) îl face tată al lui «Bogdan». Această încurcătură a lui Sulzer e însă explicabilă, întru cât sunt chiar pomelnice posterioare, care nici nu pomenesc pe Alexandru al II-lea în lista Domnilor Moldovei (Ast-fel acela din mss. 215, f. 4 și urm., la *Acad. rom.*)

[2]) *Geschichte der Moldau und Walachey*, II, Halle, 1804, pp. 127-130, §§ 20-22.

[3]) *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermannstadt, 1805, pp. 33 și urm. și p. 216.

și te să nu dea lui Bogdan II, după el «III», decât *patru* luni de domnie în loc de doi ani, precum cu dreptate afirmase Engel.

Fotino, întrebuințând cronicele moldovenești [1]) caută să stabilească în chip cât mai lămurit, filiația și cronologia Domnilor. El pune la 1446 domnia lui «Petru Vodă al III cel Bun», fiul lui Stefan, care ține *cinci* ani. La 1451 după *moartea* lui Petru vine «Stefan Vodă III», nepotul de soră al Domnilor Iliașcu și Stefan, un an; Bogdan II, fiu firesc al lui Alexandru I, îl gonește, dar asupra acestuia vine (1452) Alexandru II, fiul lui Iliașcu Voevod. Se bat (—după cronicele Țării și cele polonești —) și, la urmă, Alexandru fuge. Bogdan domnește doi ani «din care câtva timp a domnit și Alexandru Vodă». La atâta se reduce după Fotino domnia copilului Voevod. In *1454* vine Petru Aron și ucide pe Bogdan. Alexandru tot mai vine din când în când; în cele din urmă în *1456* Petru Aron e alungat de Stefan [2]). Incercarea lui Fotino de a restabili adevărul e cu cu totul departe de aceia atât de pricepută și reușită a lui Engel.

Șincai n'are păreri tare deosebite de ale lui Engel. El întrebuințează cam aceleași izvoare ca și predecesorul său, dând încă o mai mare însemnătate documentelor. Deși nu spune clar, se înțelege totuși din povestirea lui că așează tot între 1450 și 1455 domniile lui Alexandru și Bogdan cu năvala lui Petru Aron în 1451 [3]). El citează pe Cromer, Dogiel și Dlugosz pentru omagiul adus de Alexandru regelui Poloniei în 1453 și pentru căderea și apoi moartea Voevodului, după 8 Octomvre 1455 [4]).

Vaillant tratează această epocă după Engel, și cronolo-

1) Pentru izvoarele lui Fotino, v. Iorga, *Cronicele muntene*, p. 121 și urm.; Același, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, p. 160 și urm. și *Studii și Documente*, III, p. L și urm.

2) *Istoria generală a Daciei*, trad. Sion, București, 1859, III p. 18-21.

3) *Cronica Românilor*, București, 1886, ed. II-a, la anii 1450 și 1451.

4) *Idem*, la anii 1453 și 1455.

gia sa luată de-adreptul de la predecesorul său are aceleași neajunsuri. El merge cu utilizarea lui Engel până acolo că și cuvântul *Tûrnuseni* în loc de *Tămășeni* și data de 22 April 1450, tot de la acesta le ia. Și iarăși după Engel pune greșit data morții lui Alexandru în 1456 și face greșeli la domnia lui Bogdan [1]).

Postelnicul Manolachi Drăghiciu, cel din urmă cronicar al Moldovei [2]), se ține strâns de Urechi fără să aducă nimic nou [3]); iar Heliade în *Historia* sa [4]) e cu totul confuz și se contrazice la fie-care pas [5]). El are în vedere mai ales pe Fotino.

Până aici deci nu întâlnim niște date mai științific controlate de cât la Engel și Șincai. Faptul că cronica lui Ureche avea nevoe de o serioasă critică bazată pe documente, făcu pe toți istoricii acestei vremi să șovăiască la fie-care pas în găsirea și întruchiparea adevărului istoric. De abia Laurian, sprijinindu-se pe izvoarele din Șincai, mai ales, — de oare-ce publicațiile de documente pe cari le începuseră Kogălniceanu, el însuși cu Bălcescu și apoi Codrescu, în *Arhiva românească*, *Magazinul istoric* și *Uricariul* [6]) nu-i aduceau mai

---

[1]) *La Romanie*, Paris, 1844, I, p. 217 și urm.

[2]) N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, II, p. 78.

[3]) *Istoriea Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, Iași, 1857, I, pp. 124—6. În *Calendarul pentru Români* pe 1865, anul al XXIV-lea al *Albinei române* din Iași, Asachi dă și «*Istoriea veche și nouă a Moldaviei*», p. I, «dupre manuscrisele Patriei și cele streine. El pune (p. 15) la 1449 venirea lui Alexăndrel în vrâstă «de 14 ani» «sub epitropia mumei sale Maria». Dar Bogdan învinge la «Tornășeni» pe Alexăndrel în 1450. In 1452 Petru Aron ucide pe Bogdan la «Ruseni». La 1456 vine domn Petru Aron.

[4]) *Historia romana*, București, 1870, pp. 151—3.

[5]) Ast-fel (pp. 151—2 din ed. 1870) el spune întâi că Petru domnește *până în 1452*, că Ștefan *după el* stă *un an* și că tocmai după aceasta vine Bogdan, iar pe pagina următoare (152—3) tot el spune că *pe la 1452*, când «Bogdan III» când «Alexandru II» domniră doi ani, — precum e în Fotino.

[6]) Cf. N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor rel. la istoria Rom.* în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 45—6.

nimic pentru acest timp, — reuși să limpezească lucrurile ceva mai bine în manualul său [1]).

Picot în adnotațiile sale la Urechi e cel dintăi care admite un început de domnie a lui Alexăndrel în 1449. Iar pentru întâmplările dintre 1452 și 1455 el dă să se înțeleagă că Alexandru domnește *mereu* în Moldova de la 1452 înainte; nu singur însă, ci alăturea cu Petru, deși acesta n'are documente (la Picot) de cât din 22 și 25 August și 6 Octombre 1454. Și tot aici vine și confundarea lui Petru Aron cu omonimul său de la 1448, fiul legitim al lui Alecsandru-cel-Bun. Alexăndrel, după Picot, domnește neîntrerupt până la 6 Octomvre 1455, când dă ultimul document citat de acesta [2]).

D. Xenopol nu aduce nimic nou și nu îndreptează nici una dintre greșelile ori confusiile lui Picot, în afară de aceea că d-sa întinde și asupra anului 1451, domnia comună a lui Petru cu nepotul său Alexăndrel [3]). D. Bogdan stabilește însfârșit că cei doi Voevozi nu domnesc împreună ci singuri și anume: Alexandru între 1451 și 1453, iar Petru între 1454 și 1455 [4]). D. Conduratu crede că domnia lui Alexandru «s'a întins peste întreaga Moldovă [de la 1451] până la 1454, de când mai continuă alături de *un* Petru Vodă», «numai un an, până la anul 1455 [5])».

Toate acestea cu privire la Domnia lui Alexandru. Cât privește Bogdan, toți istoricii dela Picot încoace sunt de acord în a admite că el stăpânește între 1449 și 1451, adică doi ani, precum și vechile cronice moldovenești o spun.

---

[1]) *Istoria Românilor*, București, 1873, pp. 297—303.

[2]) Urechi, *Chronique de Moldavie*, ed. Picot, Paris, 1878, pp. 84—85, nota.

[3]) *Istoria Românilor*, Iași, 1889, II, p. 174.

[4]) *Cronice inedite*, pp. 70—1, n. 16.

[5]) *Relațiile Țărei-Românești și Moldovei cu Ungaria până la 1526*, București, 1898, pp. 366—7, n.

D. Onciul [1]) pune în 1449 înlocuirea lui Petru Alexandrovici cu Alexăndrel, care în acelaș an e alungat de Bogdan, ce la rându-i, e înlocuit la 16 Octomvre 1451 de Petru Aron, un fiu natural al lui Alexandru-cel-Bun. Petru însă e și el alungat de Alexandru, care la rându-i e învins de protivnicul său la 1454 și rămâne mărginit numai în o mică parte din Țară la Akkerman. La 1455 Alexandru moare. Din pricină că natura cestiunii nu-i îngăduia, d. Onciul nu se oprește mai mult spre a fixa datele domniilor celor trei Voevozi. D-sa numește pe Bogdan fiu al lui Bogdan fratele lui Alexandru-cel-Bun, ceea-ce azi nu mai admite.

D. Tocilescu nu intră în amănunte [2]).

D. Ursu e cel dintâi care — sprijinindu-se mai ales pe rezultatele cercetărilor din Seminarul de istoria veche a Românilor de sub direcțiunea d-lui profesor Onciul—, într'un studiu asupra relațiilor Moldovei cu Polonia, fixează și încă, poate, cu prea multă precizie datele între cari domnesc Voevozii dintre 1449 și 1455. In genere datele d-lui Ursu sunt cele mai exacte din toate câte s'au propus asupra acestei epoce; totuși domnia lui Petru III Aron, 1451 Octomvre—1452 Fevruarie, e problematică, iar admiterea lui Bogdan II de fiu al lui Bogdan, fratele lui Alexandru-cel-Bun, bazată pe o probă documentară nici de cum decizivă, e lipsită de orĭce temeiu [3]). Dar, despre acestea la locul lor.

D. Iorga admite [4]) o domnie a lui Alexăndrel în 1449, și crede ca epitrop al lui Alexăndrel pe Costea-pârcălabul, iar nu pe Manoil «de la Hotin» [5]). Cât privește întâmplările de

---

[1]) *Geschichte der Bukowina vor der Vereinigung mit Oesterreich* (Separat-Abdruck aus dem Werke, «Die oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild», Band-Bucowina), Wien, 1899, p. 27.

[2]) *Istoria Românilor*, București, 1900, pp. 205—7.

[3]) *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Stefan-cel-Mare*, Piatra-N., 1900, pp. 65—82.

[4]) În *Chilia și Cetatea Albă*, Buc. 1900, p. 102 *nu* admite.

[5]) *Istoria lui Stefan-cel-Mare*, București, 1904, p. 46 și 48.

după moartea lui Bogdan, d. Iorga arată că Alexandru, de prin 1452 pornește a se sui dinspre Sudul Moldovei— de pe la Vaslui—, câștigând mereu teren, înspre Nord— către Suceava — unde și ajunge în anul *următor* (1453). D-sa admite, în 1451—2 și dela 1454 înnainte că, în aceeași vreme, și Alexandru și Petru domnesc în câte-o parte a Țării [1]), până ce în 1455 acesta scapă de neplăcutul său tovarăș în urma luptei dela Movile, după ce încă din 1454 câștigase o mult mai bună poziție de cât rivalul său [2]).

Ar mai fi de amintit, printre ultimii scriitori ce s'au ocupat de cestiunea noastră, d. Constantin Kogălniceanu [3]). D-sa încă nu s'a lepădat de Ciubăr-Vodă și de Stefan-Vodă dinnaintea lui Alexăndrel, iar lupta dintre cei doi *Voevozi* Stefan și Petru — Voevozi, nu Domni —, povestită de Dlugosz la 1359, d-sa o aduce la 1449, scornindu-le o filiație imposibilă. Datele d-lui Kogălniceanu nu sunt de cât interesante pentru a fi cercetate, dar utilisabile nu-s, căci nu sunt documentate îndeajuns.

Precum vedem, istoria Moldovei de la 1449 la 1455 nu e îndestul de desbătută și nu toate punctele ei sunt necontroversate. O nouă cercetare bazată pe o utilizare mai deplină a izvoarelor interne ca și externe o socotim trebuincioasă și cu mai mulți sorți de a arunca măcar pe ici pe colo câte o nouă rază de lumină asupra părților întunecate din cei șepte ani în cari copilul Voevod Alexandru și viteazul dar nenorocitul Bogdan conduc destinele mult încercatului principat moldovenesc.

*

Întru cât privește metoda istorică ce-o vom urma în cele ce vin, trebue să adăogăm că, dacă în tratarea dom-

---

1) *Chilia și Cetatea Albă*, p. 106 și *Stefan-cel-Mare*, p. 56 și 58.

2) *Chilia și Cetatea Albă*, p. 106, și *Stefan-cel-Mare*, p. 58.

3) *Istoria Românilor*, t. I, Iași, 1903, pp. 227—229. Pentru luptele «fiilor lui Stefan-Vodă», puse de Dlugosz la 1359, v. art. D-lui I. Bogdan, în *Convorbiri literare* dela 1 Oct. 1890, pp. 544 și urm.

niilor Voevozilor noştri, în monografii restrânse şi amănunţite, se procedează în deobşte cam astfel: se arată întâi istoricul cestiunei şi se trece apoi la expunere — basa fiind cronicile Ţării —, desfăcându-se în tratare capitole speciale asupra venirei la tron, filiaţiei, relaţiilor — cu ţările vecine: câte un capitol pentru fie-care din ele—,şi arătându-se în urmă organisarea lăuntrică,—apoi, în încercarea de faţă nu putem merge strict după acest plan.

Povestirea ce va urma nu cuprinde istoria *Domnilor*, ci istoria *anilor*. Domnii alungându-se unul pe altul şi la moartea unor pretendenţi răsărind alţii ce pornesc şi ei în goana spre tron, istoria acelor ce domnesc va fi istoria ajungerii lor la domnie şi a căderii ori morţii lor. Ei n'au vreme nici de relaţii continue şi demne cu ţările vecine nici de organizare lăuntrică, nici de fapte mari ori de îndreptarea Ţării. Relaţiile cu vecinii sunt înclinările în dreapta şi în stânga spre a-şi putea ţine tronul. Ele intră în însăşi povestea venirei ori căderii lor. Şi *nici unul* din domnii dintre 1448 şi 1456 nu poate scăpa pe această umilitoare nevoe a închinării prea plecate, a recunoaşterii vasalităţii. De aceea, a face capitole speciale asupra *relaţiilor* cu străinii ori a *organizării* lăuntrice de sub *fiecare* dintre cei doi domni ce vor fi, mai pe larg trataţi aici, ar fi, pentru *cele dintâi* a da o însemnătate fără rost unor lucruri care nu sunt decât nişte incidente triste pentru nenorocita ţară a Moldovei în istoria certelor pentru tron ale fiilor ei vitregi, iar pentru *cea de a doua*, ar însemna a despărţi zadarnic şi a trata prolix un subiect care în totdeauna trebue tratat pe epoce mari şi în chip evolutiv.

I.

ALEXĂNDREL VODĂ, LUPTELE SALE DINTAI ȘI DOMNIA LUI BOGDAN VODĂ (1448—1451.)

I. În Februar 1448 Roman, fiul luĭ Iliaș și nepotul lui Alexandru-cel-Bun în linie directă și legitimă se afla domnind la Suceava și, după documentul pe care-l da la 18 ale lunei, se vede că fratele său «Ilihno» era cu dânsul și, de sigur, deși nu e în document, și mama lor Maria [1]). Dar la 5 April Petru cu ajutor unguresc ocupase tronul [2]) și Roman cu mama și fratele său plecaseră spre Polonia. In 2 Iulie 1448 fu otrăvit prin niște boeri trădători de unchiul și dușmanul său Petru [3]).

Năpraznica moarte a fiului ei, face pe Maria ca luându-și pe fiul ce-i mai rămânea și 200 de călăreți, boeri moldoveni, credincioși neamului lui Iliaș, să meargă numaidecât ca să ceară ajutor și răzbunare de la regele — suzeran și rudă al ei și al fiilor ei — Cazimir al Poloniei [4]). Iar Petru, sprijinit pe înrudirea sa cu Ioan Huniad se instală în pace la Suceava de unde, cu un alt sfat domnesc de cât

---

[1]) Uljanickij, *Materialy*. p. 70, no. 64. Se pare că acesta fu cel din urmă document dat de Roman, căci în 5 April 1448 Petru era «lângă Hârlău» făcând o danie (*Arhiva istorică*, I, 1, 153-4) și se apropia de Suceava, unde îl găsim în adevăr, peste trei luni, la 21 Iulie 1448.

[2]) *Arhiva istorică*, I, 1, 153.

[3]) Dlugosz, *Historiae polonicae* libri XIII, ed. 1711,—II, c. XIII, p. 41; ed. nouă a lui Alexandru Przezdziecki, 14 vol. în—8⁰, Cracovia 1863—87, vol. V din *Istoria Poloniei*, c. XII, p. 51. Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 37.

[4]) Idem, *ibidem*, ed. veche, II, c. XIII, p. 42; ed. nouă, V, c. XII, pp. 52—3.

cel al răposatului Roman, la 21 Iulie 1448 îl vedem întărind niște sate unui boer [1]).

In aceeași zi de 21 Iulie (*Die dominico ante Sanctae Mariae Magdalenae*) 1448, Cazimir văzând neorânduelile din principatul vecin, veni la Lemberg unde stătu 11 zile gata să intervină în Moldova împotriva lui Petru, cum vom vedea ceva mai jos. Pe când el se afla aici, Maria cu fiul ei Alexandru-«Ilihno» și cu cei 200 de călăreți moldoveni sosi [2]). Înrudirea deosebită a lui Petru cu puternicul guvernator al Ungariei pe a cărui soră o ținea în căsătorie [3]), nu-i permise totuși lui Cazimir să restabilească numai de cât pe tronul răpit pe ocrotitul și ruda sa, Alexandru. El dădu spre odihnă și așteptare până la alte evenimente Mariei și fiului ei, Colomeia, iar pe boerii moldoveni a căror întoarcere în Țară le-ar fi fost spre pieire, îi opri la dânsul, în Polonia [4]).

Puternicul Voevod al Ardealului Ioan Corvin de Huniad ducea acum în numele regelui Ungariei luptă grea împotriva Turcilor. Îi trebuiau deci prieteni și ajutoare din toate părțile, și mai ales i-ar fi fost de folos ca cele două țări românești dela Sudul și Răsăritul Carpaților să fie sub ascultarea sa. În Țara Românească «Iancu-Vodă» izbutise în adevăr să-și pue un domn «al său» dar, «și din Moldova trebuia să se facă un ajutor bun pentru lupta cu Turcii.» Precum Roman, «făptura Leșilor», nu fusese acest

---

[1]) Orig. slav. perg. la *Academia română, peceți*, 7: La 21 Iulie 1448 din Suceava Petru întărește lui Ivan Porca satele Sârbii, Arămeștii și Corneștii cu moara. E interesant faptul că nici unul din boerii cari iscăleau documentul lui Roman în 18 Februar, nu erau pe lângă Petru la 21 Iulie 1448. Picot admite moartea «prin otravă» a lui Roman, dar e de o neexplicabilă nesiguranță în fixarea datei ocupării tronului de Petru (Urechi, *Chronique de Moldavie*, p. 73, n. **).

[2]) Dlugosz, ed. veche, II, XIII, 42; ed. nouă, V, XII, 52-3. Cf. Cromer, ed. Basel, p. 509.

[3]) Dlugosz, ed. veche, II, XIII, 53-4; ed. nouă, V, XII, p. 41-2 și Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 101.

[4]) Dlugosz și Cromer în edițiile și locurile citate în nota 2.

ajutor, tot așa nici Alexăndrel, acum, nu putea fi îngăduit de Huniad pe tronul Moldovei.

Încă cu mult înnainte Guvernatorul de-acum al Ungariei intervenise activ pentru așezarea lui Petru în Moldova. Cu atât mai mult deci în 1448, folosindu-se de ocazia prielnică ce i se oferea, el trebui să-și susțină ocrotitul [1]).

La 1 August, adică pe când Cazimir se afla încă în Lemberg, Huniad, fără întârziere scrise dară din Meggyes (Mediaș) Regelui că de oare ce Roman a murit «de boală», înnainte ca el, Huniad, descurcat de Turci «cu ajutorul lui Dumnezeu și al Serenității Sale [Cazimir] să aplaneze acea neînțelegere dintre frați, în bună rânduială de ambele părți și să întărească prin dulceața păcii dragostea reciprocă dintre certații frați [2])» și, pentru că «mai este celalalt moștenitor al lui Ilie Vodă (Huniad vrea să spue de Alexăndrel-Ilihno, al doilea fiu al lui Iliaș), *căruia îi revine cu același drept* acea țară a Moldovei, rămâne după judecata mea numai acest mijloc, anume, *ca și* amintitul (tot în acest document, mai sus) *Petru Vodă, să-și dobândească justul său drept* și *celalalt să nu fie lipsit*. Și să nu creadă Serenitatea Voastră că de hatârul înrudirei (Petru îi era doară cummat) vreau să calc peste dreptate...», ci, «după dreptate» roagă pe Cazimir să lase pe Petru în Moldova până la întoarcerea sa din răsboiul împotriva Turcilor [3]).

Când Huniad scria acestea, el își aducea aminte de scrisoarea lui Cazimir, probabil [4]) din primăvara aceluiași an 1448, în care Regele în urma unei prealabile înștiințări a Guvernatorului despre certele și luptele dintre Roman și Petru, îi dăduse a înțelege că n'are a se amesteca în afa-

---

[1]) Iorga, *Stefan-cel-Mare*, pp. 38—43.

[2]) Petru era frate cu Iliaș tatăl lui Roman și Alexandru; lor deci le era unchiu nu frate. Aici în sens de frați *întru Hristos*.

[3]) A. Sokolowski și J. Szujski, *Codex epistolaris saeculi XV*, Cracoviae, 1876, p. II, p. 40-1, n. 35, — *in Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, tom. II.

[4]) *Probabil*, căci scrisoarea, cu an, n'are *loc* și *zi*.

cerile Moldovei: «La acea împăcare însă (a celor doi Voevozi) cu atâta mai vârtos ne silim, cu cât suntem strâns obligați la aceasta, *ca regele și suzeranul lor*... Căci de oare ce ambii sunt supuși și vasali (*omagiales*) ai regatului nostru al Poloniei», el, Cazimir, va căuta să-i împace [1]).

Moartea lui Roman nu schimbà de loc situația. Era numai o schimbare de nume: Alexandru în loc de Roman; Petru rămânea. De aceia ruga Huniad cu atâta stăruință pe Rege, să nu scoată pe cumnatul său.

*

Alexandru, sau, după numele său polon, Olechno — și Ilichno,—prin August al anului 1448, când se petreceau aceste evenimente, de-abia împlinea *zece* ani. Cronica de la Bistrița ne dă prețioase amănunte în această privință: «În anul 6933 [1425], Octomvrie în 23 își luă Ilie Voevod soție și o aduse Ghidigoli [2]) Sâmbăta, se cunună cu ea Duminica și i se născu în anul 6935 [1427] un fiu și îi deteră numele Roman; iar Olechno se născu în anul 6946 [1438] August în 17 și muri în Cetatea-Albă la anul 6963 [1455] [3])». Veracitatea în general știută a cronicei de la Bistrița și în special data absolut exactă aici a morții și faptul apoi, că izvoarele contimporane dau, precum se va vedea și mai departe, o vârstă cu totul fragedă Pretendentului și apoi Domnului, Alexandru [4]), ne îndeamnă să primim ca exactă această dată foarte precisă a nașterii lui, așa cum ne-o dă letopisețul.

Cât privește mama sa Maria, văduva lui Iliaș, docu-

---

1) A. Lewicki, *Codex epistolaris saeculi XV*, Cracoviae, 1894, t. III pp. 33-4, no. 26 în *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIV.

2) Ghedigold, Voevod de Podolia și apoi de Vilna pomenit la 1421 în întăia calitate și la 1432 în a doua. (Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 83 și 302; Acelaș, *Istoria literaturei române în secolul XVIII*, II, exc. I, p. 534).

3) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 50.

4) De pildă Dlugosz și *Pomelnicul dela Bistrița* care-l numește Alexandru Voevod «cel-Tânăr»-«младаго».

mentele și cronicele contimporane ne-o arată ca mătușă a regelui Cazimir cu care deci Alexandru, fiul ei, era văr [1]. Ce fel de mătușă era, e o cestiune pe care istoricii noștri n'o desleagă în acelaș chip. D. Bogdan înclină a crede că Maria a fost sora regelui polon Vladislav Iagiello, tatăl lui Cazimir și citează un document din 6 Octomvre 1454 (citește 1455) al lui Petru, în care se găsește: «марїи тетцѣ королевской [2]», deși, de alt-fel, tot mătușă a Craiului era, și dacă în loc de soră ar fi fost cumnată tatălui lui, Vladislav. Însă d-nii Picot [3], Xenopol [4], Onciul [5] și Iorga [6], după Dlugosz, admit că Maria era sora Sofiei, cea din urmă soție a regelui Vladislav.

Și în adevăr, dacă Dlugosz ne spune că «Ilie avea în căsătorie pe Maria sora dreaptă *(sororem germanam)* a Sofiei regina Poloniei» [7], n'avem motiv să ne îndoim de aceasta, căci Dlugosz care trăia pe acea vreme [8] e mai în măsură ca ori-cine s'o știe. Sora Mariei sau Manka [9] sau și Marinka [10], Sofia sau Sonka [11], era fiica lui Andrei

---

1) Hurm., *Documente*, II², p. 667 și 668, doc. din 6 Oct. 6963: Dlugosz, ed. veche, I, p. 641; ed. Przezdziecki, H., IV p. 515; t. V, p. 91, după care: Cromer, ed. Basel, p. 509. Urechi, ed. Kogălniceanu, I², p. 143; ed. Picot, p. 56.

2) În *Cronice inedite*, p. 69—70, d. Bogdan citează și părerea lui Picot (Urechi, *Chronique de Moldavie*, p. 56—7) că Maria e sora Sofiei, nevasta de-a patra a lui Vladislav, fata lui Andrei Oligmondovici, dar nu se declară pentru ea. Doc. citat e în Uljanickij, *Materialâ*, p. 83 și Hurm., *Doc.*, II², p. 667.

3) În «Urechi, *Chronique de Moldavie*», p. 56—7, n.**.

4) *Istoria Românilor*, II, p. 165: ia părerea după Picot și, pentru izvoare, trimete la acesta.

5) *Geschichte der Bucowina*, p. 26.

6) *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 92.

7) Dlugosz, ed. veche, I, p. 461; ed. nouă, *H.*, IV, p. 515.

8) Între 1414 și 1480.

9) Dogiel, *Cod. dipl*, I, 601, ap. Picot, «Urechi», p. 57.

10) Hurm., *Doc.*, I², p. 699, unde ea însăși se numește ast-fel.

11) Dlugosz, ed. veche I, p. 446; ed. nouă, *H.*, IV, p. 283. După cum se vede din Dlugosz, Manka și Szonka erau numele (nu păgâne cum zice Picot, «Urechi», p. 57, ci) ortodoxe, ale celor două fete ale lui Andrei.

[Oligmondovici], un nobil rus din serviciul marelui duce Vasile al Moscovei, și nepoata lui Ioan de Kiev [1]. Ea era mama lui Cazimir al IV-lea născut în 1427 [2]. In chipul acesta Alexandru fiul Mariei era văr bun cu Cazimir fiul Sofiei și al lui Vladislav Iagiello [3].

*

Petru ast-fel [4], după 21 Iulie 1448, rămase în scaun. Dar multă vreme împotriva voinței regelui Poloniei el n'o putea duce. Cazimir dăduse din Lemberg poruncă tuturor celor cinci ținuturi ale Galiției (Rusiei) ca să strângă oastea pentru 4 August la Halicz unde va veni și dânsul. La 2 August el și sosi în adevăr aici oprindu-se patru zile spre a-și concentra trupele. La 6 August el plecă cu oastea spre puternica cetate a Cameniței de lângă granița Moldovei, unde ajunse la 9 ale lunii și stătu aici 12 zile. În acest timp pofti și pe Petru al Moldovei să vie să i se închine [5]. Dacă acesta avea să stea mult la îndoială chiar față cu această pacinică purtare a regalului văr al lui Alexăndrel, apoi oastea era gata și tânărul Voevod pribeag tot gata, de pornit spre Suceava. Deci până să vie din răsboiu Ioan de Huniad, Petru se închină cu boerii săi Regelui, prestându-i jurământul de credință, puțin după sosirea lui, prin boerul Neagu și logofătul Mihail cu alți doi boeri,

[1] Dlugosz, ed. veche, I, p. 446—7; ed. nouă, *H.*, IV, p. 284.

[2] Idem, ed. veche. I, p. 449; ed. nouă *H.*. IV, p. 349.

[3] Cf. pentru toate acestea și Picot, (care nu înțelegem de ce nu citează pe Dlugosz, unde sunt cele mai multe amănunte) «Urechi», p. 56—7 și Xenopol, *Ist.*, II, p. 165, care citează pe Picot.

[4] Întru cât privește numerotarea domnilor de cari va fi vorba în cele următoare, nu e nici-o dificultate: Alexandru e al II-lea, înnaintea lui nemaifiind de cât Al.-cel-Bun; Bogdan n'are omonim de cât pe întemeietorul Principatului, e deci tot al II-lea; Petru, care moare în 1449 e iarăși al II-lea, căci Petru înnainte de el nu-i decât Mușat; însfârșit Petru Aron, urmașul său cel mai apropiat cu acest nume, e al III-lea pe tronul Moldovei.

[5] Dlugosz, ed. v. II, XIII, p. 42 și urm.; ed. n. V, XII, 52 și urm.

la Camenița. Dar regele ceruse să vie Petru însuși să jure. El stătu la îndoială multă vreme, «temându-se», chiar după ce Cazimir îi trimise un lung salv-conduct cu care să se poată înfățișa în bună pace înnaintea lui. Domnul întârziind prea mult și Regele fiind rechemat de afaceri grabnice în Litvania, fură lăsați patru nobili poloni [1]) în mâinile cărora Petru să depue jurământul. Ceea ce se și întâmplă la Hotin în 22 August, Voevodul primind condițiunea de a alunga din Moldova pe Mihail fiul lui Sigismund marele duce al Litvaniei, vrăjmașul lui Cazimir [2]), și pe aceea de a presta Regelui, în persoană, jurământul de credință, îndată ce i se va fi fixat ziua și locul [3]).

«Pentru a se menține» Petru dăduse și Ungurilor Chilia [4]). Astfel, pentru un timp, el era asigurat împotriva unei înlocuiri. Și în adevăr îl vedem pe tronul părintesc încă în 5 Aprilie 1449, când scutește de bir și de podvezi satele mănăstirei Poiana [5]). Lipsa sau, mai bine, negăsirea acestui document făcu să se crează că după August 1448 Petru e înlocuit prin Alexandru [6]), de oare-ce singurul document al

---

[1]) Ion *de Cziszow* castelan de Cracovia, Petru *Odrowasz* palatin de Lemberg, Ioan *de Konyeczpolye* cancelar al Poloniei și Ioan *de Pilcza*, cari «cu deplină putere» merseră la Petru Voevod să-i primească jurământul solemn (Dlugosz, ed. v. II, XIII, 43—4; ed. n. V, XII, 53—55).

[2]) Dlugosz, ed. veche, II, XIII, p. 44; ed. nouă, *H.*, V, p. 53--55. Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 102.

[3]) În Uljanickij, *Materialy*, p. 72—5, e jurământul lui Petru și al boerilor.

[4]) Pentru amănunte și documentări, cronicale și documentale, v. Iorga, *o. c*, p. 102 și urm.

[5]) La *Arhivele Statului*, doc. mănăstirei Pobrata, pach. 10. Moșia Gulia sau Vatra Mănăstirei din județul Suceava. Nu e decât regestul documentului cu data de 6957 Aprilie 5, în inventarul pachetului.

[6]) Condurattu, *Relațiile Țărei-Românești și Moldovei cu Ungaria*, p. 363 și 364. Tot aici credem interesant a nota diferitele păreri asupra acestei domnii a lui Petru. D. Picot (Urechi, *Chron. de Mold.*, p. 73, n. **) crede că pe la sfârșitul lui 1448 «sau» *la începutul* lui 1449,

lui Petru din 1449 (Martie 23)[1]), fusese declarat de d. Iorga ca fals[2]).

După 5 Aprilie urma lui Petru se pierde și noi socotim că de data asta trebue să dăm dreptate lui Urechi care, după «letopisețul cel lătinesc» pierdut azi, scrie că Petru-Vodă «după ce au dat Chilia Ungurilor, au domnit un an și au murit»[3]). Altfel nu ne putem explica nici tăcerea tuturor izvoarelor contimporane despre o înlocuire a lui cu Alexandru ori Bogdan și nici cauza acestei înlocuiri tocmai când Petru era în pace cu toată lumea. Evident că o astfel de schimbare, ca și celelalte, ar fi găsit o cât de restrânsă mențiune la Dlugosz măcar, care ne dă,—și e interesat ca polon să ne dea—, toate amănuntele asupra ocrotitului lui Cazimir, Olechno.

II. Încă din Aprilie Alexăndrel și mama sa aflând despre moartea lui Petru vor fi pornit în grabă spre domnie, și către începutul lui Mai noul Voevod era instalat în Moldova, de

când Petru, după d-sa, dispare, ar trebui pusă domnia lui Stefan III și Ciubăr, după cari în Maiu (26) ar veni Alexandru. — D. Xenopol (*Ist. Rom.* II, 170—2) spune că Petru «III» și Alexandru II domnesc împreună în 1448—49 și că tocmai *în toamna* lui 1449 Petru neînțelegându-se cu Alexandru, e scos de Huniad prin Csupor. Noi nu putem nici de cum admite această părere nefiind basată pe nimic. In sfârșit d-nii Bogdan și Ursu pun domnia lui Petru până în Maiu 1449, data cea mai aproape de adevăr (*Cinci doc. ist.* în *An. Ac Rom.*, II, XI, *Mem.*, p. 34 și *Rel. Mold. cu Pol.* p. 70). D. C. Kogălniceanu (în *Ist. Rom.*, I, 227, n. 1), recunoaște că «de la prestarea jurământului de Petru II în 1448» și până la suirea pe tron a lui Bogdan «istoria acestei epoce este cu desăvârșire obscură și încurcată». D-sa admite de asemenea pe Stefan și Ciubăr, zicând că Petru Alexandrovici «a trebuit să moară prin Februarie 1449», căci «între Alexandru și Petru mai trebue pus Stefan cu o lună» «și Ciubăr cu două luni», — «admițând că Ciubăr a domnit în Aprilie și Mai, iar Stefan în luna Martie».

1) În *Uricar*, *XXII*, p. 338.

2) În *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 105, n. 3.

3) Ed. Kogălniceanu I², p. 146; ed. Picot, p. 68.

oare-ce în 26 ale lunei, deja în Roman—«Târgul-de-Jos»—, el întărea o danie pe care boerul Ioan Pântec o făcuse mănăstirei Moldovița [1]). Că Petru murise mai conchidem și din aceea că aproape toți boerii lui cari în 22 August 1448 juraseră cu el și pentru el credință regelui polon [2]), acum, la 26 Maiu, erau în Sfatul lui Alexandru cam în acelaș rang ierarchic [3]) pe care-l ocupaseră sub înnaintașul acestuia. Iar mare logofăt al noului domn era Mihail care în August trecut fusese cu Neagu la Camenița să trateze cu Polonii pentru închinarea lui Petru [4]). Fără o călcare a jurământului prestat, boerii de sigur că nu-l părăseau până la unul [5]). Și cum de nicăiri nu aflăm despre aceasta, rămâne numai că Petru murise. «Letopisețul cel lătinesc» al lui Urechi va fi avut deci dreptate.

La 5 Iunie al anului 1449 Alexăndrel e în Suceava, de unde dă o carte de judecată împotriva lui Gheorghe Heregar care cumpărase de la Petru Voevod vama și visteria cu banii streini, ai lui Coste-pârcălabul [6]). Engel [7]) crede

---

[1]) Doc. 118/LXVII la *Acad. rom.*, orig. slav. perg. pec. căzută, cu traducere. Publicat în rezumat și de Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63. Urechi (ed. Picot, p. 70) dă ca an al suirei pe tron a lui Alexandru 6959 [1451] socotit bine, căci 6957—6958 e, după dânsul, Petru, 6958—«*un an*» e Ștefan, 2 luni Ciubăr; deci în 6959 poate veni și Alexandru. În ed. Kogălniceanu e o greșală de citire: 6969 în loc de 6959, cum e restabilit de Picot.

[2]) Vezi-i în Uljanickij, *Mat.*, p. 74, nº 68.

[3]) Vezi-i în doc. 118/LXVII de la *Acad. rom.* In Wickenhauser nu-s și Sfaturile domnești.

[4]) Dlugosz ed. veche II, p. 43; ed. nouă, H., V., p. 54.

[5]) In doc. din 26 Mai 1449 nu-s toți boerii câți-s în cel din 22 Aug. 1448, dar mai vin în documentele următoare ale lui Alexandru. Și apoi trebue să mai ținem seamă că nici nu pot fi toți în vre-un doc. al lui Alexandru, din 1449, de oare-ce în acest an el nu dă de cât documente de interes particular și nu documente oficiale-externe ca cel al lui Petru din 1448, unde întregul Sfat era de nevoe.

[6]) Uljanickij, *Materialy*, p. 75—6, nº 69.

[7]) *Geschichte der Moldau und Valachey*, II, p. 128, § 22. Citează de la Alexandru doc. din 26 Maiu 1449 și 8 Iulie 1453.

că de oare-ce Alexandru era prea tânăr, — de-abia de 11 ani —, mama sa Maria ar fi luat tutela. Socotim că în acest caz ar fi fost măcar la întărirea documentelor pomenită, înaintea boerilor. Dar ea nu e însemnată nici odată, nici înainte şi nici pe urmă de marturi, şi nici în fruntea documentelor [1]). De sigur Maria nu se amesteca în afacerile statului aproape de loc şi boerii, — în special Mihail logofătul şi Manoil pârcălabul de Hotin—, conduceau Ţara în numele Domnului şi cu sfatul mamei sale. Că aceşti boeri erau mai puternici se va vedea şi din cele ce urmează [2]).

La 3 August Alexandru era la Vaslui. De acolo reînnoeşte el privilegiile comerciale ale Braşovenilor [3]). La 26 şi 27 August, probabil [4]) tot din sudul Moldovei, el dădea alte două documente, unul de danie mănăstirei Moldoviţa şi altul de scutire unui boer, Ion Armenciocul Tarcan [5]). Acestea-i sunt ultimele documente din anul 1449.

*

[1]) Afară de o singură dată într'un document din 1455, pe care-l vom dovedi la locul său că e un falsificat de pe la sfârşitul secolului XV sau, mai bine, începutul secolului XVI.

[2]) Mai întâi cu prilejul luptei de la Crasna la 6 Sept. 1450 şi apoi când vom trata despre boerii din acest timp. D. Kogălniceanu în *Ist. Rom.*, I, 229, crede că «în realitate» «ţara era guvernată» de Maria, mama lui Alexăndrel, «împreună cu nedespărţitul său sfetnic, boerul Manoil, părcălabul Hotinului». Că Manoil are un rol însemnat pe vremea lui Alexăndrel, e incontestabil, dar că el şi cu Doamna Maria conduceau singuri ţara, e neserios a admite când — se va vedea din mărturiile vremei —, Mihail marele logofăt cu Duma Braevici şi alţi boeri filo-poloni — precum puternicul pârcălab Costea—, erau nelipsiţi de la toate marile acte politice-externe sau mici-interne, iar Mihail însuşi era un fel de chezaş al Domnului său, faţă de Poloni.

[3]) La *Archiva Braşovului*, n⁰ 775,—6957 Aug. 3. Sigil mic atârnat cu mătase roşie — «pec. Alexandra Voevodâ». D. prof. Bogdan a avut bunavoinţa să ni-l comunice.

[4]) *Probabil*, căci defectuoasele regeste ale lui Wickenhauser, nici *data* deplină a doc. n'o dau, pe lângă că de Sfaturi domneşti nici pomeneală nu e.

[5]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63, n-rele 15 şi 16.

Căci, ca din pământ, în locul mortului Petru răsare un alt pretendent, dacă nu cu tot atâtea drepturi, dar cu mai multă tărie pentru a și le face respectate. Un «oarecare» Bogdan, «care pretindea că-i fiul natural al lui Alexandru domnul Moldovei și că, *de oare-ce copiii legitimi au murit* [1]), țara Moldovei îi aparține lui [2])» fără să întrebe pe nimeni și numai cu mica ceată a prietenilor și partizanilor săi, pleacă să alunge pe Voevodul copil care — spre bucuria boerilor și a ambițioșilor — ajunsese în fruntea Țării.

Bogdan venia din Țara-Românească, unde o nepoată a sa era căsătorită cu Vlad Dracul. Aici pribeagul își găsi și soție, pe Maria, numită apoi *Oltea*, de însemnările posterioare, poate pentru origina ei olteană. Aici Bogdan găsi și sprijin și ajutor atât la Domn cât și la rudele soției sale, dintre cari fratele acesteia, Vlaicul, venind în Moldova, ocupâ pe vremea marelui său nepot, Stefan Voevod, părcălăbiile de Hotin și de Orheiu. [3])

Se poate ca Huniad să fi cunoscut pe Bogdan cu prilejul venirei sale în Moldova la 1447. Dar până în 1449 Iancu Vodă n'avuse timp să se gândească la folosirea acestei cunoștințe. Abia acum, Bogdan venind pe la el, Huniad se hotărî să susție pe pretendent și probabil din Ardeal, pe la Oituz ori pe la Ghimeș se va fi ridicat în toamnă Bogdan spre Suceava [4]).

Letopisețul dela Bistrița și, după el, Urechi, ne spun că întâlnirea celor două oști protivnice fu la Tămășeni aproape de târgul Romanului. În privința datei, Urechi ne dă una imposibilă, 22 August 6962 [1454] și care dela sine cade. Letopisețul dela Bistrița ne dă însă data de 12 Octomvre 6957 [1449], dată care se potrivește de minune cu șirul evenimentelor ce urmează și care ne sunt povestite de

[1]) Iată deci încă un argument că Petru, *fiu legitim* al lui Alexandru, murise și el.

[2]) Dlugosz, ed. veche, II, XIII, 59; ed. nouă, *H*; V, 78.

[3]) Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 44.

[4]) Idem, *ibidem*, pp. 45—6.

Dlugosz. Letopisețul mai spune că Bogdan «i-au omorât [lui Alexăndrel] mulțime de boeri, între cari pe Oancea logofătul și pe Coste Andronic; și mulți alții au fost omorâți» [1]. Urechi dând după Letopiseț această știre o mai amplifică și pune în loc de Coste Andronic — un singur nume, precum se află în documente —, Coste *și* Andronic — două [2] —, greșit.

Astfel, pe cât se vede, în urma unei lupte crâncene [3]) în care boerii lui Alexandru voiră cu ori-ce chip să-și scape idealul lor de stăpân îngăduitor, acesta, după o domnie de aproape șese luni [4]) e nevoit să fugă cu mamă-sa din nou în Polonia.

---

1) I. Bogdan, *Cronice inedite* p. 51. Cf. și nota 14 de la p. 70 unde se arată că data lui Urechi e greșită și [indirect] că a letopisețului dela Bistrița e bună. Că alungarea lui Alexandru a fost în 1449, confirmă și Dlugosz (ed. v. II, XIII, 59; ed. n. *H.*, V, 83) și Miechowski (ed. 1521, p. CCCXII—III) și Cromer.

2) Pentru toate datele din Urechi, citate, v. ed. Kogălniceanu I², p. 147 și ed. Picot p. 70—2. Engel neștiind de unde să scoată pe noul pretendent Bogdan, spune că «eșind din pădurile sale», alungă pe Alexandru și pe mama lui în urma unei ciocniri la «Tornasheni» aproape de Roman la *22 April 1450*. Data asta e calculată de Engel jumătate după izvoarele polone (Dlugosz și ceilalți) cari menționează mai multe expediții ale lui Alexandru în 1450, și jumătate după Urechi al său. Anume, ziua de 22, și poate chiar April—citit greșit dintr'un manuscris cirilic în loc de August—, sunt luate dela cronicarul moldovean. Tot după Urechi ia Engel și numele boierilor uciși: «Onchet» logofătul, «Andrenik» *și* «Kaste». Dela Engel aceste păreri greșite trecură apoi și la copiatorii săi ca Vaillant și ceilalți (*Geschichte der Moldau und Walachey*, II, §. 22, p. 129).

Numele celor doi boeri sunt exacte după cum ni le dă *letopisețul dela Bistrița* adecă: *Oancea logofăt*, precum îl găsim în doc. lui Alexandru din 5 Iunie 1449 (Uljan., *Mat.*, p. 75, n⁰. 69) și *Coste Andronic* precum îl găsim în acelaș doc., sau *Costi Andronic* precum e în doc. din 26 Mai 1449 (118/LXVII, la *Acad. rom.*). După 5 Iunie 1449 numele celor doi boieri nu se mai găsesc prin doc.; de sigur că muriseră în lupta dela 12 Oct. și Letopisețul a spus adevărul.

3) *Tămășenii* sunt până azi, în jud. Roman, plasa Moldova, pe malul drept al Siretului, într'un loc jos.

4) În Urechi se spune că «după ce au domnit *patru ani*», Alexandru a fost alungat de Bogdan. Picot crede că în loc de «patru ani»

III. Dlugosz, contimporan cu evenimentele, ne spune că Bogdan era fiu *natural* al lui Alexandru cel Bun [1]; istoricii ceilalţi, poloni, după dânsul, tot aşa [2]; cronicele noastre moldoveneşti dinnainte de Urechi ca şi însuşi Urechi ne spun iarăşi că Bogdan era fiul lui Alexandru Voevod [3]; Ilie Voevod într'un document din Suceava, 1432 [4]), pomeneşte pe fraţii săi Stefan *şi Bogdan;* Stefan-cel-Mare într'un document din 9 Iulie 1466 face o donaţiune mănăstirei Pobrata pentru sufletul şi mântuirea sfânt-răposatului *bunicului* [5]) *său Alexandru Voevod* «cel Bătrân» şi a sfânt-răposatului *părintelui său Bogdan Voevod* şi al sfânt-răposatei sale mame Maria [6]); Bogdan însuşi într'un document din

---

trebue să fi fost în original «patru luni» (Urechi, *Chron. de Mold.*, p. 73, n. **.). Credem că nu-i nevoe de această suposiţie: Urechi pune suirea pe tron a lui Alexandru la 6959 şi bătălia la 6962, deci el şi-a făcut bine socotelile şi chiar în textul său tot «patru ani» trebue să fi fost. Urechi aminteşte că despre alungarea lui Alexandru scrie şi cronicarul lătinesc (cel perdut).

[1]) *Hist.* ed. v., II, XIII, 59; ed. n. V, XII, 73.

[2]) Miechowski, ed. din 1521, Cracovia, p CCCXII—III şi Cromer, ed. Basel, 1555, p. 511—2.

[3]) Cronica şi analele putnene (Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti*, p. 194; cronica moldo-polonă (Idem, *ibidem*, p. 224); cronica anonimă (Idem, *ibidem*, p. 238); Urechi (Kog. I[2] 147; Picot p. 70) cu confusia celor doi Alexandri: cel-Bun şi cel-Tânăr — dar totuşi, Alexandru.

[4]) Publicat după mssele rămase dela episcopul Melchisedec de d. Gr. G. Tocilescu în *Revista p. Istorie, Archeologie şi Filologie*, VII, p. 370—2 şi unde (p. 372—3, n. 3) Melchisedec îndreptează afirmarea pe care-o făcuse la comentarea inscripţiunilor dela Rădăuţi, că Bogdan tatăl lui Stefan era fiul lui Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun (*O vizită la câte-va mănăstiri, etc.* în *Rev. p. Ist. Arch. şi Fil.* II, 292). Cf. Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 91 şi n. 3.

[5]) Дѣдѫ tradus de d. Hasdeu cu *moş*, care e un termen vag. Melchisedec traduce în alt loc acest cuvânt cu *bunic* (*Rev. p. Ist.*, *etc.*, VII, 272, n. 3.) şi socotim că e mai clar. E de altfel lucru evident că Stefan înainte de tată era să pomenească pe bunic şi nu pe unchiu,— în linia strict descendentă.

[6]) *Arhiva istorică*, I, 1, 114—5. Cf. Picot, Urechi, *Chron. de Mold.*, p. 72.

31 Iulie 6959 [1451] pomenește pe frații săi Stefan Voevod și Petru Voevod [1]; însfârșit tot Bogdan într'o scrisoare către Brașoveni din Iași, *(c.)* 24 Marte 1450, spune limpede de «Alexandru Voevod, *tatăl nostru*» [2]) Socotim că vre-o îndoială în privința filiațiunei lui Bogdan nu mai poate rămâne.

Că el avea drepturi la tron și că era recunoscut de toată lumea de fiu al lui Alexandru, se vede din citatul document al lui Ilie, dela 1432, unde el e pomenit după Stefan și înnaintea tuturor boierilor: «...credința iubitului frate al domniei mele Stefan și credința fratelui domniei mele jupânului Bogdan...» [3]).

*

Bogdan ocupând tronul, nu era de loc în siguranță din partea Polonilor cari în ori-ce clipă îi puteau sări în cap cu proteguitul lor. De aceea la 2 Decembre al anului 1449, spre a fi sigur măcar de o prealabilă vestire la cas de primejdie dacă nu și de ajutor, el leagă prietenie și tratat cu starostele de Camenița și Podolia, Ditrich Buczaczki de Jazlowiec în contra lui Alexandru Iliașevici și a mamei lui [4]): el numește pe Ditrich «milostivul nostru părinte și

---

[1]) La *Arch Stat.*, Orig. perg. pec. căzută; doc. depuse de M-rea Neamț: «дал их нс перва братие нашн Стефана воєвода и петра воєвода».

[2]) Szabó K., *Székely Oklevéltár*, Kolozsvártt, 1890, III, pp. 62 — 3. Acest doc. a fost mai întăi indicat și utilizat de d. Iorga în *Stefan-cel-Mare*, p. 319, nota 24.

[3]) D. Ursu în *Rel. Mold. cu Pol.*, p. 71, admite vechia părere a lui Melchisedec din «*O visită...*» (în *Rev. p. Ist. Arch. și Fil.* II sau *An. Ac. Rom.* II, VII) că Bogdan e fiul lui Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, și nu dă peste îndreptarea făcută de Melchisedec în *Rev. p. Ist.*, VII, p. 372—3, n. 3, deși întrebuințează pe d. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, și acolo, la p. 91 n. 3, e dată indicația documentului interesant despre Bogdan.

[4]) Lewicki, *Codex epistolaris saeculi XV*, t. III p. 40-1, no. 34, în citatele *Monum.*, t. XIV.

prieten» [1]), care să-l aibă «ca un tată pe fiul său și ca un frate pe frate și ca pe ori-ce om bun». Ei se leagă pentru ajutor reciproc și mai ales Ditrich trebuia să-l ajute pe Bogdan împotriva lui «Olexandru, fiul lui Iliaș și a Cneghinei, mama lui, și a *boerilor* și slugilor lor, și împotriva tuturor dușmanilor». Și să caute Buczaczki a îndepărta pe Alexandru și pe mama lui și *curtea* lor de granițele Moldovei, și să-l înștiințeze de tot ce ar fi să i se plănuiască împotrivă. Iar pentru osteneală, Bogdan se obligă a-i da pe fie-care an câte patru zloți *turcești* [2]), și câte zece buți cu vin și o mulțime de alte daruri [3]).

În această vreme Alexandru și cu boerii săi trimeteau mereu scrisori și soli lui Cazimir ca doar s'o îndura și le-o da ajutor să alunge pe Bogdan [4]). Dlugosz ne spune că Regele sfătuindu-se cu nobilii pe când petrecea Crăciunul în Sandomir, ascultă ruga vărului său și trimise pe Ioan Oleszki de Senno cu oști din Rusia și Podolia, să-l restabiliască pe tron. Comandantul polon trecu în adevăr, în cea mai mare grabă, alungă pe Bogdan, cuprinse Neamțul, Suceava și Hotinul și lăsând pe Alexandru în Moldova, el se întoarse cu oastea în țara sa [5]). Urechi ne spune exact același lucru [6]). Această expediție a lui Oleszki trebue să fi avut loc încă de pe la sfârșitul lui Decembre [7]) 1449 și începutul lui Ianuar 1450 [8]). Aceasta pentru că, precum vom vedea, la începutul lui 1450, Alexandru era din nou fugar în Polonia, umblând după ajutor.

---

1) «Нс нашимъ милимъ штцемъ и прнıателемъ».

2) In text «ꙋ҆рецкихъ»: lipsește un т înnainte.

3) Cf. Iorga, *o. c.* p 105 și Ștefan-cel-Mare, p. 46—7.

4) Dlugosz, ed. v. II, XIII, p. 59; ed. n. *H*, V, XII, 73.

5) Idem, *ibidem*.

6) Ed. Kogălniceanu I², p. 147; ed. Picot, p. 72.

7) Picot crede că toată expediția s'a făcut în Decembre (Urechi *Chron. de Mold.* pag. 73, n. **).

8) Dlugosz lasă a se înțelege că întreaga expediție s'ar fi făcut în Ianuar (ed. v. II, XIII, 59; ed. n. V, XII, 73). Din desfășurarea evenimentelor se vede însă că expediția s'a început în Decembre și s'a sfârșit în Ianuar următor.

Bogdan, prins nepregătit și neputând bate pe Oleszki, se retrăsese în Sud și spre Munți [1]) spre a-și strânge oaste. Și cum plecă ajutorul polon, «fără zăbavă, adunând *oaste de pe unde au putut*, au venit și au scos pre Alexandru Vodă den scaon, și iar au stat Bogdan Vodă domn în scaon» [2]). Dlugosz vorbește cu oare-care dușmănie de Bogdan. Ceea-ce Urechi numește «oaste de pe unde au putut», Dlugosz califică de «praedonum et latronum manus» [3]), supărat, se vede, de supărarea pe care Bogdan, alungând mereu pe Alexandru, o producea prietenilor acestuia.

Pe la 24 Mart 1450 Bogdan era la Iași, de unde scria Brașovenilor pentru Dimitrie «de Nijoytod» și fratele lui, Dominic, apărându-i de vina ce li se aducea către George de Bykal Vice-voevodul Ardealului și comitele Secuilor, cum că ar fi neliniștind și prădând pe drumuri pe negustori. Cu acest prilej el făgăduește Brașovenilor aceeași prietenie ca «temporibus Alexandri wayuode patris nostri» [4]).

«Ilichno» și cu mamă-sa fugiră în Podolia [5]).

Regele Cazimir era la Cracovia când află de întoarcerea lui Alexăndrel. Cât-va timp se agită atunci, în dieta de la 9 Mart 1450 [6]), ideia dacă n'ar fi mai bine să se prefacă Moldova «bogată în toate, dar mai ales prin portul său de la Cetatea-Albă» [7]), în provincie polonă, spre a nu mai avea neplăceri cu Voevozii cari se alungau unul pe altul de pe tron ; iar lui Alexandru, moștenitorul legitim,

---

[1]) Dlugosz, loc. cit. Bogdan își avea moșiile sale proprii prin ținutul Bacăului. Stefan-cel-Mare însuși, s'ar fi născut la Borzești, în acel ținut.

[2]) Urechi, ed. Kogălniceanu I[2], p. 147 ; ed. Picot, p. 72-4.

[3]) Dlugosz, loc. cit.; Cromer, (ed. Basel 1555 p. 511-2) întrebuințează aceiași expresie.

[4]) Szabó K., *Székely Oklevéltár*, III, 62-3.

[5]) Dlugosz, loc. cit. Cf. pentru toată expediția și Miechowski, ed. din 1521 (Cracovia), p. CCCXII — III și Cromer, ed. Basel p. 511-2 și II și Martina Bielskiego *Kronika*, ed. pol. 1597, p. 389-91.

[6]) Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 104.

[7]) Dlugosz, loc. cit.

spre despăgubire, să-i dea niște moșii în Rusia polonă [1]). Și dacă acest plan fu părăsit, apoi aceasta se întâmplă nu din marea dragoste pentru Moldoveni și prea tânărul lor Domn, ci din motive cu totul egoiste, anume ca, prin cucerirea Moldovei, Polonii să nu vie în atingere nemijlocită cu Turcii. Și de aceia preferiră să aibă un fel de «părete al altuia», cum zice Urechi [2]), de după care să se poată apăra la nevoe, de Turci, nestricându-și nimic țării lor [3]).

Ast-fel fu hotărît ca încă odată să se dea ajutor lui Alexăndrel spre a alunga pe Bogdan [4]). «Ideea» însă a «așezării Polonilor în Cetatea-Albă» — măcar — «nu dispăru. Ar fi fost o răsbunare față cu Ungurii cari luaseră Moldovei Chilia [5]).»

Față cu noua primejdie ce se ivia, Bogdan se închină Ungurilor, prestând jurământul de vasalitate lui Ioan Corvin de Huniad la 11 Februar 1450 [6]). Cu tot pericolul însă, Bogdan își ținea cumpătul: felul cum el se supunea Ungariei nu era neobicinuit, ci până și formulele de închinare, de primire a vasalității, sunt, în general, aceleași ca pentru regii poloni [7]). De asemenea nu erau puse condițiuni extraordinare nici de o parte nici de alta. Și ca dovadă de chipul onorabil cum Bogdan înțelegea să se închine și cât era de încrezător în puterile sale, iată ce urma în actul de închinare imediat după obicinuita formulă numai a păstrării credinței către cel căruia i se jură: Tot așa, *dacă s'ar întâmpla* — Doamne ferește — *părintelui nostru*

---

1) Idem, *ibidem;* Cromer, loc. cit.

2) Ed. Kogălniceanu I², 147-8; ed. Picot, p. 74. Cromer, loc. cit. aduce pe lângă această causă și pe aceea foarte lăudabilă pentru noi, că Românii sunt un popor sălbătăcios și nesuferitor al stăpânirei streine.

3) Cromer, loc. cit. — Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, loc. cit.

4) Dlugosz, Cromer, loc. cit.

5) Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 104.

6) I. Bogdan, *Cinci doc. ist. slavo-rom.*, in *An. Ac. rom*, II, XI, Mem., p. 52—5.

7) Idem, *o. c.*, p. 37.

[Ioan Huniad] vre-o strâmtoare, ţara noastră să fie deschisă Măriei Sale şi să poată intra în ea după buna sa voie şi fără nici o piedică cu boerii săi şi cu toate oştile sale şi în bună voie să poată eşi cu toţi boerii şi averile sale. Şi tot aşa — Doamne fereşte—*dacă s'ar întâmpla vre-o nenorocire, să ne fie slobod a intra* în bună voie în ţara părintelui nostru Ioan Huniad cu toate averile noastre şi cu toţi boerii *şi iarăşi slobod* şi în bună voe *să ieşim cu toate slugile noastre*» [1]). Un azil reciproc deci, şi-atât: oferit de Bogdan întăi, şi în condiţii egale.

Documentul e dat din Târgul-de-Jos (Roman), şi în el se citează credinţa lui Stefan Voevod, fiul lui Bogdan, şi a vre-o cinci-spre-zece boeri, dintre cari cel dintăi pus, îndată după Stefan Voevod, Duma Braevici [2]), va părăsi în curând pe Domn pentru a trece în Polonia pe lângă Alexandru.

Bogdan deci încheiase mai mult un tratat de azil şi prietenie de cât unul de cerere de ajutor şi Polonii «nu înţelegeau ca» Alexandru «să fie înlocuit printr'un om care lucra pe propria lui socoteală, fără ajutor de nicăieri [3]).» De aceea încă înnainte de Paşti, cari cădeau la 5 April, la 15 Mart [4]), Cazimir trimete pe Petru Odrowasz palatin de Lemberg şi pe Przedbor de Konyeczpolye, castelan de Sandomir şi căpitan de Przemisl, să strângă oaste în Rusia polonă [5]). In aceeaşi vreme Regele, cu consimţimântul nobililor, primind ajutoare de la locuitori pentru Alexandru Voevod, printr'un document de după 15 Mart din Czestochowije, le mulţămeşte, dar le interzice de a-şi face din

---

1) Idem, *ibidem*, p. 52 — 5.

2) *Ibidem*. E de notat că aproape toţi boerii se întâlnesc pe urmă în hrisoavele lui Petru Aron, precum înnainte de Bogdan erau pe lângă Petru Alexandrovici. Cf. Uljanickij, *Materialy*, passim.

3) Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 103.

4) «*Feria secunda post dominicam Laetare*».

5) Dlugosz, ed. v. II, XIII, 59; ed. n. V, XII, 73-4; cf. Cromer, ed. Basel, p. 512.

aceasta un obiceiu [1]). Se pare că mici încăerări de graniță deja avuseră loc. Ilichno cu Moldovenii săi în acest timp stătea lângă Camenița așteptând oștile regale [2]). Expediție regulată însă nu pornise încă împotriva lui Bogdan.

La 24 Iunie [3]) 1450, armata regală era la Lemberg. De acolo mergând «cu precauție» ajunse la Camenița unde se mări cu oastea din Podolia și cu Moldovenii lui Alexandru. De la Camenița plecară în trei corpuri: Ilichno cu Moldovenii; Petru Odrowasz palatin de Leopol și Przedbor de Konyeczpolye castelan de Sandomir, veneau cu nobilii din ținuturile Leopol-ului și Przemisl-ului, iar Teodoric (Ditrich) Buczaczki, castelanul și căpitanul Podoliei venea cu oamenii de-acolo [4]). Precum și era de așteptat, singurul folos ce-i putuse aduce lui Bogdan înțelegerea secretă cu Buczaczki, era acela de a-i fi servit de spion: căci acum când venise poruncă dela Rege și dietă să plece împotriva lui Bogdan, Ditrich plecase.

Văzând dar, că dușmanii sunt puternici și că vin în grabă împotrivă-i, Bogdan nu mai stătu la gânduri de a reînnoi într'o formă mai supusă și cu mai multe concesiuni legăturile sale cu Ioan de Huniad. La 5 Iulie, adică la zece zile după plecarea oastei polone din Lemberg, Bogdan cere din Suceava, de data asta lămurit, ajutor și azil dela «părintele și Domnul» său, Ioan Voevod [5]).

Între cele două documente ale lui Bogdan de închinare către Ungaria se vede această deosebire, că de unde în primul Bogdan se arată sigur de tron și oferă, el întâi, azil suzeranului său Ioan de Huniad, și numai după aceasta cere să fie și el slobod de a intra «— Doamne ferește —

---

[1]) Lewicki, *Index actorum saeculi XV*, p. 310 n. 2677 în *Monumenta Poloniae*, t. XI. Cf. Uljanickij, *Materialy*, p. 77, n⁰ 69 și *Uricarul*, XI, p. 72.

[2]) Dlugosz, ed. v. II, XIII, 60-1; ed. n., V, XII, p. 75.

[3]) *Nativitas Sancti Johannis Baptisti.*

[4]) Dlugosz, loc. cit.

[5]) I. Bogdan, *Cinci doc. slavo-rom.*, în *An. Ac. Rom.* II, XI, p. 55-8.

dacă s'ar întâmpla vre-o nenorocire», în Țara-Ungurească și «în bună voe» să iasă apoi cu slugile sale, fără să mai ceară cum-va ajutor [1]); în al doilea, pe lângă azil, cerut imediat după închinare, mai cere și ajutor ca să-și recapete domnia de cum-va ar pierde-o și, pentru asigurarea acestui ajutor, strâmtorat pe deoparte, iar pe de alta pentru a intra pe deplin în bunele grații ale «părintelui său», el se obligă să nu cucerească Chilia «fără de voia părintelui și Domnului» său «Ioan Voevod» [2]). Ceea ce înseamnă că dacă Chilia era în mâna Ungurilor, era mai mult nominal, «căci alt-fel, zice d. Bogdan, pentru ce ar fi pretins Huniad care era suzeranul lui Bogdan, ca acesta să se lege a nu cuceri Chilia» [3]). Și, dintr'un alt document reiese că Chilia era stăpânită de Unguri prin Munteni, prietenii și vasalii lor și acei cari procurau suzeranilor transcarpatini mijloacele de stăpânire. Ast-fel, trei ani după acest act de închinare al lui Bogdan, Vladislav Voevod al Țării-Românești scria din Târgoviște Brașovenilor, Mercuri la 11 Aprilie [4]) 1453, că venindu-i un trimis de la Ioan de Huniad cu vestea că acesta vrea să trimeată la cetatea Chilia *(Castrum Kilye)* niște arme care sunt la Brașoveni, el, Voevodul, îi roagă să le trimeată de-adreptul la curtea din Târgoviște, «cu pază», ca să nu afle Turcii. Că apoi el le va trimete «*caute et occulte*» la Brăila și de acolo la cetatea Chiliei. Aceasta *de hatârul lui Ioan de Huniad*, căci altfel, dânsul, Vladislav, n'ar face-o, temându-se strașnic de Turci [5]). Moldovenii însă aveau și ei drepturi asupra Chiliei, de oare ce Bogdan socotea drept o concesiune foarte plăcută lui Huniad renunțarea sa la Cetate [6]).

---

[1]) Idem, *ibidem*, p. 52-5.
[2]) Idem, *ibidem*, p. 55-8.
[3]) Idem, *ibidem*, p. 39.
[4]) *Feria quarta proxima post dominicam Quasimodo.*
[5]) Copiile de doc. ardelene la *Academia română*, la această dată.
[6]) Cf. pentru istoria Chiliei în această epocă pe lângă cartea d-lui Iorga, mai înnainte citată, și I. Bogdan, loc. cit. din *An. Ac. Rom.*, II,

Încredinţat ast-fel că va avea unde se retrage de va fi învins, Bogdan îşi strânse oastea şi porni întru întimpinarea nepoftiţilor oaspeţi, hotărât să nu dea luptă în câmp deschis ci să-i atragă numai, din ce în ce mai mult în interiorul ţărei spre a-i lovi când se vor aştepta mai puţin, precum se adeveri prin cele ce urmară.

IV. Către începutul lui August, Polonii ajunseseră la Hotin. La 2 ale lunei, când fu să treacă Nistrul, demnitarii şi locuitorii Rusiei se opuseră amintind de opreala ce li se făcuse de Rege prin decretul său din Czestochowie dinnainte de Paşti. Şefii poloni Przedbor de Konyeczpolye, castelanul de Sandomir şi staroste de Przemisl, Petru Odrowasz de Sprowa, palatin şi căpitan general al Rusiei, împreună cu Teodoric Buczaczki, castelan de Cameniţa şi starostele Podoliei şi Mozilo (Mihail) Buczaczki de Sniatin, cu alţi mulţi «fide digni» ca martori, fură nevoiţi ca în numele Regelui să-i asigure pe acei locuitori ai Rusiei cari se opuneau, că ajutorul ce-l vor da lui Alexandru «fratele şi servul Maiestăţii Sale», nu le va aduce nici o scădere a privilegiilor şi drepturilor lor, ba din contra, că vor fi răsplătiţi [1]).

Ast-fel, după ce întârziară câte-va zile la Hotin, care era păstrat de pârcălabul său pentru Alexandru, Polonii ajunseră la Prut unde-şi orânduiră oastea, pentru că se vesteau duşmanii pe-aproape. Şi aşa, trecând şi Prutul şi urmărind pe un protivnic ce nu voia de fel să se arăte, oastea regală ajunse la Lipovăţ [2]) în ţinutul Vasluiului, nădăjduind să găsească aici pe Bogdan şi ai săi. «Dar acesta,

XI. Apoi Xenopol, în *Arhiva soc. şt. şi lit.* din Iaşi, — I, 604 şi A. Lăpĕdatu, *Radul-cel-Frumos*, în rev. *Transilvania* din Sibiu, XXXIII, pag. 19.

[1]) V. şi compară Lewicki, *Index actorum saeculi XV*, p. 313, n⁰ 2703 şi Acelaş, *Codex epistolaris saeculi XV*, t. III, p. 51-3, n⁰ 39, cu Uljanickij, *Materialy*, p. 77, n⁰ 69-a, doc. dat «in ripa fluvii Dniester».

[2]) Sat şi râu (*com. Lipova*) în jud. Vaslui, plasa Crasna. Până astăzi satul Lipovăţ e împresurat de întinşi codri. Satul singur are peste 1200 de suflete, iar comuna peste 1700.

zice Dlugosz, punându-și nădejdea nu în puterea oastei, ci în viclenii și înșelăciune, plecă din Lipovăț și se afundă în păduri cu toată armata, începând să trimeată rugăminți de pace la căpitanii regelui, când prin soli, când prin scrisori». Pentru că și Polonii erau sătui de atâta umblet zădarnic, se învoiră, «mai ales cu un om deprins cu ascunzătorile și pădurile», cum era Voevodul moldovean. Armata poposi șepte zile lângă râul Lipovăț, iar șefii puseră la cale pacea care se și încheiè și întări la 5 Septembre al anului 1450.

Condițiunile păcii erau, după Dlugosz, ca Bogdan să stea pe tron până ce Ilihno o avea 15 ani, adică încă trei ani — dar să dea regelui 70.000 galbeni turcești pe an [1]; după Wapowski însă, i s'ar fi cerut numai 7000 de galbeni turcești, un anume număr de cai și câte-va turme de oi: pe fie-care an [2] —, condițiuni pe cari le primește și Urechi în cronica sa [3]. Se pare că suma lui Wapowski e mai aproape de adevăr, de oare ce 70.000 de galbeni ai lui Dlugosz erau o sumă enormă pe acea vreme. Contra-condiția lui Bogdan, pe care-o găsim la Urechi, ca în schimb el să fie apărat despre Turci, se află la Bielski, de unde cronicarul moldovean a luat-o direct, dar nu prea are rost, de oare ce Turcii nu deveniseră încă așa de amenințători pentru Moldova. Bielski a pus-o raportându-se la evenimentele de ceva mai târziu [4]).

Și, cu toate că «un pârcălab» [5]) credincios Regelui, Manuil

---

[1]) Dlugosz, ed. v. II, XIII, p. 61; ed. n. *II.* V, XII, p. 75. Cf. Cromer, ed. Basel, p. 512.

[2]) Wapowski la Cromer, loc. cit.

[3]) Ed. Kogălniceanu, I², p. 148; ed. Picot, p. 76.

[4]) Bielskiego *Kronika*, ed. 1597, p. 390; Urechi, ed. și loc. cit. Pentru expediția polonă cf. Dlugosz și Cromer, loc. cit.

[5]) Din documentele ce le avem de la Alexandru, se vede că acest pârcălab pe care Dlugosz îl arată într'un loc (II, XIII, 60 și urm.; V, XII, 74 și urm.) că ar fi de Hotin, nu poate fi decât Manoil de la Hotin credinciosul boer al lui Alexandru; d. C. Kogălniceanu în *Istoria Românilor* (I, 229 și urm.) ajunge—independent de noi—, tot

dela Hotin, înștiință pe Poloni că pacea din 5 Septembre era o prefăcătorie el nu fu crezut, ci chiar în aceeași zi oastea plecă de la Lipovăț înnapoi, spre casă [1]). Dlugosz ne dă cele mai bogate amănunte asupra surprinderii și înfrângerii Polonilor în pădurile Crasnei:

«Bogdan ne mai putând amâna trădarea plănuită, poruncește alor săi ca să fie pregătiți și să năvălească numai decât în pădurea de dincolo de târgul Crasna pe unde-i numai un drum și acela îngust, asupra carelor armatei regale. Căpitanii aflând atunci de această viclenie (căci li se denunțase de pârcălabul care apăra cu îndărătnicie drepturile pupilului Ilihno, și de asemenea de pisarul lui Bogdan, care în noaptea precedentă fugise la armata Regelui arătând toate câte le plănuia Bogdan), sfătuindu-se, așteptau pe dușmani, vrând să dea lupta de pe care. Pe urmă însă hotărâră să treacă prin pădure cât mai repede carele și bagajele, pentru ca lupta să se poată da mai în larg. Dar sfătuindu-i Pârcălabul ca să treacă bagajele și carele pe șes, lăsând la o parte pădurea care era năruită de copacii tăiați, de și-i sfătuia bine, nu fu ascultat. Totuși i se încredință lui grija carelor și a lui Ilihno și se hotărî ca bagajele și carele să stea și să aștepte de cea-

la acest resultat, dând fără nici o ezitare părerea că «pârcălabul» lui Dlugosz e Manuil dela Hotin.

Același lucru susține și d. Onciul în Cursul său. D. Iorga însă (*Stefan-cel-Mare*, p. 48 și urm.), dă lui Costea-pârcălabul atât însărcinarea de «tutore» al lui Alexăndrel, cât și pe aceea de a interveni în lupta de la Crasna. Noi credem că nu Costea ci Manoil e sprijinitorul lui Alexăndrel, de oare-ce pe lângă că pe Costea nu'l vedem ocupând un loc prea de frunte în Sfat, dar el nu apare în documente de cât rar pe lângă Domn: odată ca fost vornic, în 26 Mai 1449, iar apoi ca pârcălab tocmai în 12 August 1452, și se găsește abia până în 7 Sept. 1453, ceea ce de sigur n'ar fi fost, dacă el ar fi ocupat slujba ce i se atribue. Însfârșit Costea nici nu se constată nicăire de cât ca pârcălab, fără cetate (v. tabla boerilor din această lucrare și cf. *Uricarul* XVIII, p. 478-9.)

[1]) Dlugosz, ed. v. II, XIII, p. 61; ed. n. V, XII, p. 76; cf. Cromer ed. Basel, p. 512.

laltă parte a pădurei sosirea armatei. Pârcălabul moldovean se întărește deci cu o ceată de oșteni podoleni pe cari și-i luase ca streajă și trece cu ei și cu carele prin pădure, la câmp deschis, deși nu fără a întâmpina o puternică năvală a dușmanilor Moldoveni» [1]).

Aceste pregătiri, precum reese din cele ce urmează, se întâmplau Sâmbătă seara, la 5 Septembre 1450.

«Intre acestea Duminică dimineața, înnainte de *Nativitas Sanctae Mariae*, în a 6 zi a lui Septembre, Bogdan cu câte-va mii de Moldoveni, partizani de-ai lui, și cu o mare mulțime de auxiliari se arătă odată cu răsăritul soarelui. Oastea regală fără întârziare ia armele: iar Petru Odrowasz o însuflețește cu o eloquentă cuvântare.... Armata regală era consternată și, că mulți, împotriva poruncei șefilor, părăsiseră carele, și, pentru că știiau prea bine că oamenii lui Ilichno și Moldovenii cari se uniseră cu ei, văzând mulțimea dușmanilor și înspăimântându-se, sunt mai grabnici la fugă de cât la luptă; totuși hotărîră să îndrăznească toate și să încerce norocul într'o așa de neînlăturabilă dificultate.

«Așezând dar liniile de bătae și încredințând o aripă căpitanului Nicolae Porawa de Halicz iar cealaltă lui Mihail Buczaczki, se încăerară pe câmpul ce se numește *Krasnepolye*, la pârăul *Krasnipotok*, aproape de orașul *Wasluy* dându-se poruncă să cânte din trâmbițe printre soldații poloni de sub cele patru steaguri, ale Przemisl-ului, Halicz-ului, Sanocz-ului și Podoliei și cele opt escadroane de călărime și al noulea de pedestrime. Un escadron de călăreți, acoperea pedestrimea dușmanului. Când oastea regală dădu năvală asupra lui, el întorcând spatele descoperi pe pedeștri, *cu cari armata regală lovindu-se pierdu mulți soldați*».

Lupta ținu toată ziua și fu crâncenă. Petru Odrowasz zdrobind cavaleria lui Bogdan năvălește cu Neculai Porawa

---

1) Dlugosz, *Historiae*, loc cit.

și Mihail Buczaczki asupra pedestrimei, făcând mare măcel: «în sfârșit» însă «cad uciși de pedestrime» [1]).

Și ceea ce urmează e de o neprețuită însemnătate: «Și ar fi fost învălmășala și mai mare și ar fi urmat înfrângerea Polonilor, *inclinatio aciei*, dacă *Pârcălabul* care deja trecuse dincolo de pădure cu oamenii pe care-i avea pentru dusul carelor, n'ar fi venit, înștiințat de un sol grabnic, ca să împuternicească spre izbândă armata Regelui. Acesta, prin sosirea sa, astfel, înspăimântă pe dușmanii veseli de măcelărirea ostașilor noștri, încât repede dădură dosul și împunseră fuga. Oastea regală câștigă ce-i dreptul victoria, dar sângeroasă, pierzând o mulțime de vrednici soldați; totuși obosită de lupta îndelungată nu putea urmări pe fugari». Și cu dreptate zice Urechi că «așa, cu vitezia iar a Moldovenilor, au rămas izbânda la Leși, cei ce pierduse răsboiul [2]).»

«Lupta încetă aproape de apusul soarelui deși începuse la răsăritul lui. Și după darea ei armata regală se întoarse acasă». Pe lângă cei trei șefi amintiți, ea mai pierduse pe Nicolae Klusch, Ioan Nyezwoyowski, Ioan Byeskowski, Stanislau Dawidowski și alți doi ostași distinși. Pârcălabul lui Alexandru însă, patru zile mai fugări după luptă pe soldații răsleți din oastea lui Bogdan, după care fără mare ispravă se întoarse în lagărul polon [3]).

Ast-fel prin vitejia vrednicului tată al lui Stefan-cel-Mare, Polonii erau înc'odată alungați cu rușine din Moldova. Ei nici nu îndrăzniră să mai vorbească de Ilihno al lor «că Bogdan Vodă și cu oamenii săi cumu-și era

[1]) Ioan Odrowasz, archiepiscopul de Lemberg, fratele lui Petre Odrowasz, auzind de moartea acestuia, de întristare se îmbolnăvi și el și muri (Dlugosz ed. v. II, XIII, 64; ed. n. V, XII, 79).

[2]) Urechi, ed. Kog., I2. 149; ed. Picot, p. 78—80.

[3]) Pentru toate citatele din Dlugosz, v. ed. v. II, XIII, 61—3; ed. n. V, XII, 76—8. Cf. asupra acestor fapte și Miechowski (ed. 1521) p. CCCXIII și Cromer, ed. Basel p. 512. Atât Miechowski cât și Cromer dau pentru lupta dela Crasna data de 6 Sept. Cf. de asemenea Martina Bielskiego *Kronika*, ed. 1597, p. 390, care diferă întru câtva de celelalte.

învățați a ținea re pădurile, măcar că se rășchirase den răsboiu prin păduri, iarăși s'au strins și s'au tăbărit, neperzând nădeajdea, și să lovească pre Leași, știindu-i că sănt slăbiți de tot agiutorul; înțălegând de aceasta Leașii denpreună cu Alexandru Vodă, și văzându-se slabi, nu era nedeajde de al doile rând să se lovească cu Bogdan Vodă, că nemică lui Bogdan Vodă nu-i stricase, că den oastea lui puțini perise, iar de la Leași cu totul perise». Si așa Polonii, cu frica în spate «s'au bulucit denpreună cu Alecsandru Vodă» «degrabă spre Țara Leșească [1].»

Urechi, precum s'a văzut la locul său, în povestirea expediției polone din vara și toamna lui 1450, urmează de aproape pe Dlugosz în redacția cunoscută lui prin Bielski, dar înțelege rău izvorul său când spune că lupta s'a dat «a șease zi după pacea ce se făcuse la Crasna» [2]. Istoricii poloni sunt toți de acord să ne spună că pacea fu făcută la Lipovăț și că *în a șeasea zi* a lui Septembre *s'a dat lupta, la Crasna* [3].

Amănuntul dat de Bielski [4] că Bogdan a atras pe Poloni până la apa Bârladului pare a fi rezultatul unei confusii făcute de dânsul la utilizarea lui Dlugosz care spune că după lupta de la Crasna, «Bogdan fugind se închise în orașul Bârlad». Căci, de și râul Bârlad curge și pe-aproape de Lipovăț și Crasna, dar faptul că Dlugosz nu-l amintește, cu toate că e un nume cu mult mai însemnat de cât cel al pârăului Lipovăț, ne arată că în adevăr Bogdan folosindu-se de faptul că în ținutul Vasluiului erau nesfârșite păduri, s'a oprit acolo lângă numitul pârăuaș. Cât pri-

---

1) Urechi, ed. Kog. I², p. 149; ed. Picot, p. 80.

2) Idem, ed. Kog. I², p. 148; ed. Picot, p. 78.

3) Dlugosz, II, XIII, 61 și V, XII, 76; Miechowski p. CCCXIII; Cromer, ed. Basel, 512; Bielski (ed. 1597) p. 390. Șincai (*Cronica*, la anul 1450) citează pe Dlugosz. El arată că tot așa scriu Cromer și Stricowski, și «Miron logofătul carele totuși greșeaște scriind că Alexandru II, era acuma de 15 ani». (V. nota lui Niculae Costin la Urechi, în Kog. I², p. 148.

4) Bielski, *Kronika*, ed. 1597, p. 390.

veşte ştirea lui Dlugosz că după Crasna Bogdan se retrase chiar în oràşul Bârlad [1]), lucrul se poàte admite, dat fiind, că dacă bătuse pe Poloni, apoi nu-i putuse şi împiedeca de a se retrage în ordine spre ţara lor. Temându-se la rândul său de un nou atac, el va fi luat o poziţie mai la Sud, de unde la nevoe să poată resista. Aceasta însă fu de sigur mai mult o încercare de a se pune în siguranţă de cât o adevărată retragere a lui, căci îndată ce fu înştiinţat de spioni că Polonii se întorc grabnic spre casă, el, pe urma lor, se ridică în pace din nou spre Capitala sa «în Scaon» [2]).

Şi la luptele acestea, Stefan, un copilandru încă, va fi fost de sigur luat de tatăl său spre a fi învăţat meşteşugul războiului; «la Crasna el va fi călărit pe deal, în lumina roşie a zorilor, spre văile albe de neguri, şi pieptul lui va fi sorbit cu sete înviorătorul văzduh al dimineţii reci, străbătută de un vânt prevestitor al morţii. Şi inima lui va fi bătut mai răpede de bucuria chiotelor de triumf ce-i răsunau împrejur, acoperind plângerile învinşilor căzuţi pe pajiştea roşie de frunzele moarte şi de sângele viu [3]).»

V. Liniştit dinspre partea Polonilor, cari-i încercaseră puterea; în pace cu Ungurii al căror prietin era,—Bogdan părea că însfârşit măcar pe vre-un an se va putea odihni văzându-şi de Ţară. Aşa la 10 Ianuar 1451 el fácea o danie mănăstirei Moldoviţa [4]), iar la 3 April din Suceava el

---

[1]) Dlugosz, II, XIII, p. 63; V, XII, p. 78; cf. Cromer, ed. Basel, p 512.

[2]) Urechi, ed. Kog. I², p. 149; ed. Picot, p. 80. Urechi făcând aluzie la cronicele dela Bistriţa şi dela Putna (în red. moldopolonă) spune (loc cit.) că «de aceste răsboae a lui Alexandru Vodă cu a lui Bogdan Vodă la une leatopisiţe nemică nu scrie»; dar spune că «la unele izvoade [a]le noastre scrie de răsboaele lor, ca şi cronicarul leşesc, numai mai pre scurt». Care vor fi acele izvoade nu putem şti. Cele ce ne asigură Urechi ne pot însă încredinţa de adevărul spuselor lui Dlugosz.

[3]) Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 52.

[4]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63—4, no. 17.

scutea boierului Colț satul Micleștii [1]. Și în adevăr, iarna lui 1450—51 și primăvara și vara lui 1451 trecură fără a-i cauza mari îngrijiri din partea lui Alexandru. Se vorbise ce-i dreptul în primăvară dacă să se facă o expediție împotriva Moldovenilor ori a Silesiei [2], dar vorbă rămăsese.

Înlăuntru însă, unii boieri erau împotriva lui Bogdan. Viteazul Voevod era considerat ca un usurpator, de oarece moștenitorul legitim, în linie directă, Alexăndrel, trăia, ba încă, tocmai acest moștenitor legitim era alungat de Bogdan de pe scaunul părintesc. Influentul boier Duma Braevici, capul Sfatului domnesc, în documentul lui Bogdan din 11 Februar 1450, prin care Voevodul se închina lui Ioan de Huniad [3], acum, în vara anului 1451, trecuse de partea protivnicului Domnului său, și împreună cu puternicul vel logofăt Mihail, boier tot atât de influent și mândru și cu alți trădători ca Costea Danovici [4] și alții, unelteau în Polonia pentru întoarcerea lui Alexandru. In adevăr, la 31 Iulie 1451 Bogdan întărind din Târgul-de-Jos (Roman) o danie a *fraților săi* Stefan și Petru Voevozi, făcută M-rii Neamțu, avea împrejurul său un sfat domnesc cu totul nou. Aproape toți boierii mari cunoscuți din documentele vremii [5] ca fiind împrejurul Domnilor moldoveni, nu mai erau cu Bogdan. Afară de prea iubitul său

---

[1] *Candela*, rev. Cernăuți, 1884, p. 559, n. 10 (*Index Zolkievensis*).

[2] Hurm., *Doc.* II^2, VI, p. 10 și VII p. 11.

[3] I Bogdan, *Cinci. doc. sl. rom.* în *An. Ac. rom.*, II, XI, p. 52—5.

[4] Hurm., *Doc.* II^2, DX, p. 660—1. E documentul unde găsim citați. pe acești trei boieri împreună cu alții. Doc. n'are de cât data de lună și zi, 13 August, și e pus de Kaluzniacki între 1451 și 1454. Din faptul însă că ni se spune în doc. că Alexandru cu ai săi era în Szambor, și Dlugosz, tocmai în aceeași vreme ne spune că veniseră aceiași în Szambor, nu rămâne îndoială că doc. e tocmai din acea vreme când Alexandru și cu ai săi la 1451, așteptau pe Cazimir ca să-l roage pentru ajutor împotriva lui Bogdan (Dlugosz, II, XIII, 72 și 73; V, XII, 90 și 91).

[5] V. tabla boerilor din Sfaturile domnești la finele lucrărei.

fiu Stefan nu găsim de cât pe Bratul [1]), Oțel, Dragomir dvornic, Vane Pintece, Onicițe vistiernic, Ciopi postelnic și Petru logofăt care face cartea [2]) de danie [3]). Ce-i dreptul, și Bogdan, ca pedeapsă, confiscâ averile trădătorilor, ceea-ce însă îi întărâtă și mai mult [4]).

Aceasta, în vreme ce la 3 August 1451, Alexandru cu mamă-sa Maria aveau cu dânșii pe cei mai puternici dintre boierii moldoveni, pan Braevici, pan Pârcălabul (de sigur de Hotin-Manoil), pan Șandru, pan Costea Danovici și pan Deniș, pe cari-i găsim că stau de față la împăcăciunea lui Ion Buczaczki de Litvinov cu Mihail, logofătul Voevodului, în Szambor [5]).

De ce părăsiseră boerii pe Bogdan e lucru ușor de înțeles: deprinși să se amestece în toate trebile Țării pe vremea becisnicilor înnaintași ai lui Bogdan, fiind apoi cei mai mulți dintre ei, partizani ai Polonilor de cari Bogdan nici nu vroia s'audă, și, însfârșit, având la îndemână motivul de a susține legitimitatea lui Alexăndrel, urmașul cel mai în drept pe tronul lui Alexandru-cel-Bun, bunicul său, — urmaș atât de potrivit pentru câștigarea unei cât mai depline puteri și înrâuriri asupra trebilor Țării, — ei nu puteau de cât să-l susțină pe acesta, și încă din toate puterile lor.

La 23 August Cazimir veni și el în Szambor unde stătu 13 zile. El găsi aici, cum ne spune și Dlugosz, pe văduva

1) Boier pe care îl întâlnim în fruntea Sfatului domnesc și sub Petru Aron (de pildă în documentele de la 12 și 20 Dec. 6963, orig. perg., aflătoare între doc. M-rei Neamțu depuse la *Arhivele Statului.*)

2) Orig. perg. pec. căz. la *Arhiv. Statului.* Doc. depuse de M-rea Neamțu, cu trad. Din Târgul-de-Jos la 31 Iulie 6959 (1451) Bogdan dă M-rei Neamțu; doi tătari, (дꙗа татаꙑи) anume Pașcu și Petric cu copii lor ca să fie M-rii uric cu tot venitul lor, nestrămutat niciodată în veci, «precum i-au dat pre ei mai întăi frații noștri Stefan Voevod și Petru Voevod».

3) Scrisă de pisarul Solomon.

4) Dlugosz, loc. cit. (la a. 1450).

5) Hurm., *Doc.*, loc. cit. Nu trebue să se facă legătură între ac. doc. și cel din 1454, din Uljanickij, p. 86, no. 78.

lui Ilie-Vodă din Moldova. Maria mătușa sa, cu toți boerii Moldovei cari țineau cu fiul ei Alexandru, veniți ca să-l roage, pe Cazimir, pentru ajutor împotriva lui Bogdan și pentru oprirea prădăciunilor ce li se făceau în posesiunile lor [1]) de către Voevodul Moldovei și ai săi [2]).

Dar de astă-dată Regele fu mai greu de înduplecat. El se învățase minte de anul trecut, ca să fie mai prevăzător față de Bogdan și să nu-și mai expună oastea la rușinoase retrageri ca cea de după bătălia dela Crasna. El răspunse lui Alexandru și alor săi că «are grijă de toate cele ce privesc plecarea lor», dar s'aștepte ce s'o hotărî în dieta dela Parczow, care urmà să se convoace încurând [3]). Deci să trimeată atunci pe doi din oamenii săi ca să primească răspuns mai deplin. Păn'atunci însă Regele însărcinează pe Andrei Odrowasz, căpitanul Lembergului, să-i apere de năvălirile și prădăciunile lui Bogdan. Li se mai dădură și daruri «căci astfel cerea atunci starea lor cea deplorabilă și oropsită» [4]).

La 28 Septembre — *in die Sti Venceslai* — 1451, Regele veni la Parczow să ție dietă. El avea de gând să plece în persoană spre Moldova pentru a orândui lucrurile, dar fu oprit de nobili, și atunci, pentru că niște afaceri grabnice îl chemau în Lituania, el lăsă rugămințile lui Alexandru neaduse la îndeplinire și plecă acolo ; iar pentru orânduirea afacerilor moldovenești trimise pe Ioan de Czieszow castelan și căpitan de Cracovia, Petru de Schamotuli castelan de Posnania și Przedbor de Konyeczpolye castelan de Sandomir. Aceștia erau împuterniciți nu atât de Rege cât de dietă ca să împace odată lucrurile între Bogdan și Alexandru. Cel dintâi se părea dispus să facă

[1]) Hotin, Czeczun și Chmielow, date din 1444 Mariei, soția lui Iliaș și mama lui Alexăndrel.—Hurm,. *Doc.* I[2], 609. Cf. Onciul, *Geschichte der Bukowina*, p. 26 și Ursu, *Rel. Mold. cu Polonia*, p. 61—2 și 76 cu n. 2.

[2]) Dlugosz, II, XIII, p. 72 și 73 ; V, XII, p. 90 și 91.

[3]) La 28 Septembre al aceluiaș an, 1451.

[4]) Dlugosz, loc. cit.

pace. Cel dealdoilea n'avea încotro, căci ajutor nu mai putea căpăta de nicăieri.

Condițiunile care i se puneau lui Bogdan erau ca și în anul precedent: —plata unei sume de bani (după Dlugosz 50.000 de galbeni (*floreni*) numai, de data asta [1]) pe fie-care an, pentru Alexandru fiiul lui Ilie, «adevăratul moștenitor» și —eșirea din domnie când Alexandru era să ajungă la 15 ani. I se mai acordau astfel lui Bogdan încă doi ani de guvernare. În Octomvre deci, solii Regelui veniseră la Camenița și cât pe-aci erau să se înțeleagă cu Bogdan când... acesta fu ucis [2]).

Din faptul că viteazul Voevod moldovean stătuse (în 1450) sau se gândea (în 1451) să stea la înțelegere cu privire la o împăcare de felul celei spuse de Dlugosz, se pare că el însuși recunoștea oarecum situația sa ca o uzurpare. Mărturiile vremii ne arată în adevăr, — nu se poate mai clar — că partida legitimistă era foarte puternică în Moldova și că deja o tradiție dinastică se formase aici.

*

Bogdan deci fu ucis [3]). «Un oare-care Petru, care pretindea că are drept la domnia Moldovei și se înțelesese cu Alexandru, ca să împărțească toate de o potrivă, alegând prilejul când Bogdan poftit la țară la un unchiu de frate *(avunculus germanus)* al aceluiaș Petru, erà beat, pe o noapte urîtă, sosind numai cu o sută de Moldoveni înșelă străjile lui Bogdan și prinzându-l îi tăiè capul». Așa ne povestește Dlugosz sfârșitul nefericitului Domn [4]). Miechowski,

---

[1]) Anul trecut, prin pacea dela Lipovăț, i se ceruseră — , tot după Dlugosz — , 70.000 de galbeni. Se vede de aci cât de puternic era Bogdan, dacă chiar pretențiunile Regelui scăzuseră.

[2]) Dlugosz, II, XIII, 80—1; V, XII, 100: pentru toate evenimentele de după dieta din Parczow. Cf. N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 105 și *Stefan-cel-Mare*, p. 54.

[3]) Toate izvoarele, precum se va vedea, concordă în această privință.

[4]) Dlugosz și Iorga, loc. cit.

după Dlugosz, ne dă aceiaşi versiune [1]. Preţiosul letopiseţ dela Bistriţa ne spune acelaş lucru dând chiar data: «În anul 6959 [1451], luna lui Octomvrie în 16, venit-au Petru Voevod, numit Aron, noaptea, şi au căzut asupra lui Bogdan Voevod la Răuseni într'o Vineri, în zori de zi şi i-au tăiat capul» [2]. Urechi numai hotăreşte aşezarea Răusenilor pe cari-i pune «den gios de târgul Sucevii»; încolo redă textual letopiseţul bistriţan, de altfel citându-l: «scrie leatopiseţul moldovenesc» [3]. El dă însă data de an greşită. Luna şi ziua n'a putut-o înlătura, dar anul după socotelile lui [4] i se părea că nu-i bun în leatopiseţ şi de aceea puse 6963 [1455] cu totul greşit [5].

E însă o dificultate chiar la data din letopiseţul dela Bistriţa: 16 Octomvrie, la 1451 nu cade Vinerea ci Sâmbăta. D. Iorga o rezolvă astfel: «ucigaşul, Petru Vodă, veni în adevăr Vineri, dar ucise pe Bogdan «în faptul zilei» ur-

---

[1] Ed. din Cracovia (1521) p. CCCXIII c. LIX.

[2] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 51; cf. p. 70, n. 15.

[3] Ed. Kogălniceanu I², p. 149—50, c. XI; ed. Picot, p. 82, c. XI.

[4] Rău făcute de altfel căci, dat fiind că la 6962 sue pe tron pe Bogdan şi-i dă doi ani de domnie, trebuia să-l lase până la 6964, iar nu până la 6963. În orice cas însă, data de 6959 a letopiseţului său i s'a părut imposibilă: după el, atunci de-abia venise Alexandru pentru întâia dată

[5] Un hronograf anonim moldovenesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (Ms 252 dela *Acad. rom.*) care e o compilaţie cu pretenţii de originalitate, după cronicile moldoveneşti anterioare şi alte povestiri şi izvoare, înfăţişează, după Urechi pe care-l preface în chipul său, pe Alexandru ca un simplu pretendent care nu reuşeşte să aibă o domnie statornică şi în loc să pue titlul de capitol al lui Urechi: «domnia lui Alexandru Vodă», pune, precum şi logica povestirii cere, chiar la Urechi: «domnia lui Bogdan Vodă». Iar despre moartea lui Bogdan (f. 47), după cele ştiute din ediţiile cunoscute ale lui Urechi, spune că: «i-au luat Petru Vodă domniia ţărăi Moldovii *în anul de la Hs. 1451, iar de la zidirea lumii 6959 de ani*», îndreptând în chip surprinzător de exact, pentru un hronograf târziu, datele din celelalte versiuni ale lui Urechi.

mătoare, de Sâmbătă, 16» [1]). Și, credem că această explicație e cea mai plauzibilă [2]). Rămâne dară că nu Vineri, ci Sâmbătă 16 Octomvre 1451, în zori de zi Bogdan Vodă fu tăiat la Răuseni [3]) de Petru Aron. Vestea morții sale totuși se pare că nu se răspândi în Suceava decât tocmai a doua sau a treia zi, căci avem din 17 Octomvre un document al Voevodului datat din capitala Țării. Hotărârea fusese probabil dată de Domn înnainte de a pleca la Răuseni iar pisarul n'o scrise decât tocmai la 17: după omor Stefan fiul lui Bogdan luase calea Munților cu toată familia, iar Petru Aron nu era încă hotărât ce va face; tot Bogdan era deci de fapt Domn și la 17 Octomvre [4]).

Toată toamna Voevodul stătuse în Suceava ori pe-aproape [5]), probabil așteptându-se la vești noi din Polonia, iar în timpul din urmă — în Octomvre —, negociind cu solii regali cari se coborâseră la Camenița [6]). Îl vedem astfel, că la 13 Septembre el face din Suceava o danie mănăstirei Moldovița [7]), iar în 17 Octomvre, tot din Suceava, împreună cu prea iubitul său fiu Stefan Voevod și cu *toți copiii* [8]) și

[1]) *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, VI, Buc. 1904, p. 627, XI.

[2]) D. Onciul a propus în *Seminar* această explicare: ziua de Vineri a fost adăogată mai târziu și anume, atunci când în Moldova începuse a se socoti anul nou de la 1 Sept. și când deci 6959 reprezentând pe 1450, 16 Oct. cade Vinerea.

[3]) Sat mic care face parte azi din județul Sucevei, în Bucovina. E foarte aproape de orașul Suceava, iar calea ferată trece prin apropierea lui. Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 54.

[4]) Ipoteza d-lui C. Kogălniceanu, *Ist. Rom.*, I, p. 235, că Bogdan a fost ucis la 17 Oct., nu se poate admite de oare-ce **16** e dat de *toate* cronicele.

[5]) În afară de Răuseni nu-l aflăm nicăiri mai departe de Suceava.

[6]) Dlugosz, loc. cit.

[7]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 64, n⁰ 18 și Orest Popescul, *Câte-va documente moldovene*, fasc. I, p. 5: tipărire după originalul cu pecetea Voevodului atârnată.

[8]) Melchisedec, *Inscripția de la m-rea Răsboeni*, în *An. Ac. Rom.* II, t. VII, Mem., p. 192: «In pomelnicul dela Bistrița s'au păstrat numele tuturor membrilor familiei lui Bogdan, tatăl marelui Stefan,

boerii, el hărăzea — acum, *post mortem* —, niște locuri unui credincios om al său, Petru Durnea [1]). Trădarea de la Răuseni îi puse însă capăt zilelor spre a arunca Moldova ce se mai liniștise și se mai înnălțase puțin sub energica 'ui domnie, în noi turburări și umilințe, sub cei doi netrebnici urmași ai săi, cari-și împărțiseră ca pe-o pradă Țara văduvită a răposatului Domn. Astfel acela care în toate luptele cu vrăjmașii rămăsese neînfrânt, pe care Polonii fuseseră nevoiți să-l poftească, ei, la pace, și pentru care, cu toată supunerea lui, Ungurii aveau respect — nepermițându-și aceea ce fără rușine își permiseseră cu Petru Alexandrovici —, căzu, nu în luptă dreaptă piept la piept, ci ucis mișelește de unul dintre cei doi nevrednici cărora atâta numai le mai rămânea pentru a pune odată mâna pe tron.

---

anume: Bogdan Voevod, *Oltea*: părinții marelui Stefan; Ioachim, Ioan, Christea: frații marelui Stefan; Maria, Sorea: surorile marelui Stefan». Cf. *Pomelnicul dela Bistrița*, la *Acad. rom.*, mss slav. n⁰ 72, f. 3 v. și urm. Și, în notă, Melchisedec adaogă: «În uricul lui Stefan din 1466 (*Arhiva istorică*, I, n⁰ 161), acesta numește pe mama sa Maria. Însă această *Oltea* împreună cu Bogdan se pomenește și la episcopia de Roman între ctitori. Dacă în uricul publicat în *Arhiva* d-lui Hajdeu nu este o neexactitate în cetirea și transcrierea numelui Oltea (ѠлтѢ) atunci trebue să admitem că muma lui Stefan avea două nume: Oltea și Maria», adică, precum am spus noi mai sus, unul ca poreclă și altul de botez.

[1]) Orest Popescul, loc. cit. p. 6—8. Documentul publicat de d. P. în «*Câte-va documente moldovene*» îl avem în fotografie printre documentele rămase Academiei dela răposatul V. A. Urechia. De la Bogdan mai este o diplomă publicată de Golowackij în colecția «Памятники дипломатическаго и судебно-дѣлового языка русскаго... въ XIV—XV столѣтіяхъ», sub n⁰ 54. «Diploma e publicată întreagă și cu toate că n'are dată, autorul i-a pus anul 1451, fără să spue pentru-ce; autorul mai spune că a luat-o din Venelin, *Vlachobolgarskija gramaty*; aci însă nu se află nici o diplomă de la Bogdan» (I. Bogdan, *Cinci doc. ist. sl. rom.* în *An. Ac. rom.*, II, XI, Mem. p. 35, n⁰ 3. În «pomennicul fericiților ctitori a sfintei Mitropoliei a Moldovii» avem acest șir: «Alexandru Voevod..... cel Bătrân și Bun, *Bogdan Voevod*, Stefan Voevod..... cel Bun și Viteaz» (C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Mold. și Sucevei*, București, 1888, p. LIV.)

Jumătate de veac mai târziu, la 8 Septembre 1503, gloriosul fiu al lui Bogdan, marele Voevod Stefan, «la acest loc unde fu tăiat capul părintelui său» înnălţă o biserică cu hramul Tăierii Capului Sfântului Ioan, pe care în aceeaşi zi[1]) la anul ce venea, 1504, fiul său Bogdan, după moartea Tatălui, o săvârşi, punând spre vecinică pomenire inscripţia care ne spune nouă astăzi întristătoarea poveste [2]).

VI. În scurta sa domnie Bogdan totuşi avu grija, pe lângă răsboaiele sale şi greaua stăpânire a Ţărei, de bătu şi moneţi, cari se disting de-ale predecesorilor săi prin aceea că, de unde celelalte au legenda latină, ceea ce arată o artă monetară străină, — italiană, — ale sale, în afară numai de ale lui Alexăndrel, protivnicul său, sunt singurele cari dela întemeierea principatului moldovenesc şi până la Bogdan al III-lea, în secolul al XVI-lea, au pe ele legenda slavonă, care, după D. Sturdza [3]), reprezintă o artă monetară proprie.

---

[1]) Dr E. A. Kozak în *Die Inschriften aus der Bukowina*, I Teil: Steininschriften, Wien, im Selbstverlage, 1903, p. 117, îndreaptă citirea inscripţiei pentru data 7012 Septembre 8, din 8, cum a cetit Melchisedec (v. n. urm.) în 18, pentru că, zice d-sa, pe peatră e і҃, iar nu н, deci 18: н + ї combinate, şi nu 8 : н. Socotim însă că semnul de de-asupra lui н nu e de cât acela de număr н҃, pentru că data de 8 Septembre se impune nu numai din motivul că era tocmai aniversarea punerei pietrei de fundare de Stefan Vodă în anul precedent 1503, în ziua de S-ta Marie-mică, dar, precum azi aşa s'atunci, sfinţirea unei biserici nu era să se facă în zi de lucru. Şi dacă biserica nu fusese gata la 8 Sept. 1504, putea s'o sfinţească la 14 în ziua Înnălţărei Crucii, sau... în sărbătorile din Octomvre, dar nu tocmai la... 18 Septembre.

[2]) Melchisedec, *O vizită la câte-va m-ri şi bis. ant. din Bucovina*, p. 301. Inscripţia se află în biserica satului Răuseni, de-asupra uşei, la intrare, cu datele de 7011 şi 7012, Sept., în 8. Pentru inscripţia pusă de Stefan la Rădăuţi Ѕнкоу-lui său Bogdan, v. şi Kozak, *o. c.*, p. 108 şi Iorga, *Studii şi doc.*, VI, p. 625.

[3]) Dim. A. Sturdza la Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.*, III, col. 2429, art. *Ban.*

Pe monetele lui Bogdan [1]) se citește:

«Av. + Іѡ Богдан воевода гос, între două cercuri lineare; în mijloc un cap de bour, între coarne o stea cu cinci raze, în dr. o rosetă, în st. semiluna.

«Rev. + подар земли молдавскої, între două cercuri lineare; în mijloc un scut, cu crucea cu șese brațe».

Domn nesuferitor al stăpânirei streine și viteaz pentru a-și apăra libertatea și a nu-și știrbi mândria, poate că într'o domnie mai îndelungată ar fi pus măcar la cale aceea ce tocmai sub fiul său se îndeplini: liniștea și prosperitatea innăuntru și respectul ori teama în afară. Așa însă cum a fost, domnia lui Bogdan nu fu de cât un semn bun, o prevestire fericită, pentru ceea-ce nu peste mult era să vină.

---

[1]) Păstrate la *Academia română* și publicate de d. Sturdza atât în *Münzen und Medaillen*, Wien, 1874, p. 20—1. cât și în *Etym. Magn. Rom.*, III, col. 2438—x, tabla B.—5, n[0] 22.

II.

A DOUA DOMNIE A LUI ALEXĂNDREL VODĂ ŞI LUPTELE DIN URMĂ CU PETRU ARON (1451—1455).

I. Când tânărul Voevod pribeag aflâ de isprava tovarășului său de crimă și acum de Domnie, el se grăbi numai decât să se coboare cu mamă-sa și cu nobilii poloni — de la Camenița — până la Suceava, socotind că Petru se va ține de cuvânt. Dar acesta înfruptat la stăpânire găsi mult mai potrivit să păstreze întreaga țară pentru dânsul, gata la nevoe să trimită și pe Alexandru în lumea unde plecase Bogdan [1]). Dlugosz ne spune că fiul lui Iliaș, după fugă, se întoarse numaidecât cu ajutor polon. Petru însă se retrase înnăuntrul Țării, iar Polonii plecară, căci venise iarna și ori-ce acțiune împotriva dușmanului lui Alexandru devenia cu neputință. Ei erau totuși gata să se întoarcă îndată ce se desprimăvără. Dar chiar în sud, Cetatea-Albă fu păstrată de credinciosul ei pârcălab lui Olechno și Neamțul de asemenea fu ocupat tot în numele lui [2]). Din Dlugosz se înțelege că după a doua venire a lui Alexandru, cu puteri noi, și fuga lui Petru, care toate trebue să se fi întâmplat prin Decembre, cel mult la sfârșitul lunei, Alexandru rămase în țară. Tot așa a înțeles și d. Xe-

---

1) Dlugosz, II, XIII, 80—1 ; V, XII, 100. Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 105 și *Stefan-cel-Mare*, p. 55.

2) Dlugosz, loc. cit. Cf. Miechowski (ed. 1521) p. CCCXIII și Cromer (Basel), p. 515. *Idem*, Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 105 și *Stefan-cel-Mare*, p. 56. Picot (Urechi, *Chron. de Moldavie*) p. 84, n.**, crede că pârcălabul de Hotin, cuceri Cetatea-Albă. Tot așa Ursu, *Relațiile Mold. cu Pol.*, p. 77.

nopol când a pus «a doua» domnie a lui Alexandru de la 1451—1455 [1]).

E drept că din 1451 n'avem nici un document nici de la unul din cei doi pretendenți [2]). Dar faptul că la 24 Februar 1452 Alexandru dădea un document în Vaslui [3]) ne arată că pentru a fi, când iarna încă nu se sfârșise bine, așa de departe în Sudul Moldovei, el de sigur petrecuse iarna tot în Țară, probabil în Nord, chiar la Suceava, iar acum se pogora la vale ca să alunge definitiv pe Petru, care încă din Decembre trebue să fi fugit către aceste părți. Rămâne deci stabilit că la începutul iernei, în 1451, Alexandru era din nou domn în Suceava, și neputând fixa o dată mai precisă, vom lua luna lui Decembre, spre sfârșitul ei.

Acest Petru care ucisese pe Bogdan și-și disputa tronul cu Alexandru nu putea fi, în urma celor ce am spus la întâmplările din 1449, tot acel Petru. Dlugosz ne spune despre acesta din 1451, la 1455, că, la acest an în locul ucisului prin otravă Alexandru, veni «un oare-care Petru, care se zicea fiu natural al lui Alexandru cel de demult Voevod» [4]). Dar chiar la 1451 Dlugosz vorbind de Petru

---

1) *Istoria Românilor*, II, 174. D. Xenopol însă greșește când spune că Petru a izbutit să se menție într'o parte de țară din 1451 și până... la moartea lui Alexandru. Documentele *numai* din 1454 și 1455 nu pot fi o dovadă și pentru cei trei ani dinnainte.

2) D. Bogdan socotind începutul anului la 1 Septembre admite că documentul din 27 Oct. 6960, (Uljanickij, *Mat.*, p. 77—8) e din 1451 (*Cronice inedite*, p. 70, n. 15) și pe baza lui susține că chiar de atunci Alexandru începe a domni, alungând pe Petru. D. Conduratu, (*Relații*, pp. 366 n., 370 și 375) admite acelaș doc. cu aceiași dată pentru a dovedi acelaș lucru. Dat fiind însă, că azi se ține ca sigură începerea anului în Moldova, la această epocă, cu 1 Ianuar, proba cu acest document cade.

3) *Arhiva istorică*, I, 1, 141, no. 204.

4) Dlugosz, II, XIII, p. 180—1; V, XII, p. 216. D. C. Kogălniceanu în *Istoria Românilor* (I, 235 și în alte locuri) susține că Petru Aron e fiul legitim al lui Alexandru-cel-Bun și al Mariei Ringalla. Spunându-ne că acest lucru e dovedit, nu-l mai documentează și

acesta, omorâtorul lui Bogdan nu-l amintește ca pe unul cunoscut mai dinnainte, cum ar fi fost casul cu Petru Alexandrovici, ci îi zice «un oare-care Petru, care pretindea că are drept la domnia Moldovei» [1]). Rămâne atunci să vedem dacă și a doua afirmare a lui Dlugosz că Petru de la 1451 și 1455 «se zicea fiu natural al lui Alexandru cel de demult Voevod», se adeverește. Pe lângă cunoscutul document de la 15 Ianuarie 1456 în care Petru Vodă pomenește pe frații săi Stefan și Petru [2]) și cel, tot atât de cunoscut, din 29 Iunie 1456, în care Petru pomenește pe tatăl său Alexandru și pe frații săi Ilie și Stefan [3]), noi mai avem un document din 2 Iunie 1455 din Suceava [4]), prin care Petru Voevod dă privilegii Brașovenilor, precum au fost în zilele fraților săi Iliaș și Stefan și Petru Voevozi, înșirându-i în ordinea în care au domnit și au murit. Nu mai poate fi deci îndoială că acest Petru poreclit de cronicarii noștri vechi moldovenești, Aron [5]), era fiul — natural, ca și Bogdan, căci nici unul nici altul nu-s pomeniți în documentele lui Alexandru-cel-Bun —, al acestuia.

---

numai în mod incidental (p. 234) putem afla că d. K. l'a socotit ca astfel după documentul de danie din 9 Oct. 1454 (*recte* 1455) al lui Petru către Maria [soția lui Iliaș și mama lui Alexăndrel], și pe care D-sa o ia drept mamă a lui Petru, fiind că în adevăr acesta îi zice în document «*mamă*» (Hurm. *Doc.*, II², p. 667—8, n-r. 512. Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 106.

[1]) Dlugosz, II, XIII, 80—1; V, XII, 100. D. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 105 și *Stefan-cel-Mare*, p. 54, admite de asemenea că la 1451 vine alt Petru decît cel din 1448, — Petru *Aron*.

[2]) Hurmuzachi, *Doc.*, II², p. 672—3. Și totuși d. Xenopol *(Istoria Rom.* II, 167—77) ca Picot (Urechi, *Chronique de Moldavie*, p. 69 n.**) identifică pe Petru Aron cu Petru Alexandrovici.

[3]) Hurmuzachi, *Doc.*, II², p. 64—7.

[4]) În *Arhiva Brașovului*, no. 778. Ca și pe cel din 3 August 1449 dela Alexandru, și pe acesta ni l'a comunicat d. prof. Bogdan.

[5]) Astfel letopisețul dela Bistrița (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 51); cronica și analele putnene, cronica moldo-polonă și cronica anonimă (Bogdan, *Vechile cronice*, p. 194, 224 și 238). Însfârșit Urechi, ed. Kog. I², p. 149—50 și ed. Picot, p. 82, c. XI.

II. La 24 Fevruar 1452 Alexandru era stăpân peste toată țara Moldovei, căci stând în mijlocul ei, la Vaslui [1]) făcea o danie în Răsărit, pe Nistru, aproape de Tighina, unei mănăstiri din Nord, Bistriței [2]). Petru, neajutat de nimeni, trebuise să se retragă. La 7 April vedem pe Alexandru că face o donație mănăstirei Neamțului [3]). A doua zi din Suceava întărește altă danie Pobratei [4]). Apoi, în August, la 12 ale lunei, iarăși îl găsim la Vaslui de unde acordă privilegii comerciale negustorilor brașoveni și bârseni [5]). La 7 Septembre întors la Suceava întărește o vânzare făcută mănăstirei Neamțu[6]). La 27 Octomvrie, din acelaș loc, dă un alt document, întărind o cumpărătoare făcută de

[1]) E interesant rolul pe care-l joacă Vasluiul în epoca mai veche din istoria Moldovei. Sunt foarte multe documentele date de diferiții Voevozi din Vaslui. Dacă ar fi să ne gândim la așezarea lui centrală și pe drumul mare dintre Lemberg și Cetatea-Albă (Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 14) și apoi la puternica apărare pe care dealurile dela N. V. și S. și pădurile dimprejur i-o făceau, am înțelege, în parte măcar, cum de el joacă rolul de aproape o a doua capitală a Moldovei înnainte ca Iașul să fi început a avea acest rol. Afară de Suceava și Roman — Târgul-de-jos —, Vasluiul e cel mai des găsit ca loc, de unde, mai ales în sec. XV., Domnii își dau hotărârile lor prin cărți și hrisoave.

[2]) *Arhiva istorică*, I, 1, 141, no. 204.

[3]) La *Arhivele Statului*, condica m-rei Neamțului, no. II p. 276. *Ibid.*, doc. m-rei, pach. 36, opis no. 11.

[4]) *Arhiva istorică*, I, 1, 101, no. 140. În *Index Zolkievensis* din rev. *Candela* din Cernăuți, pe 1884, p. 553, n. 25 și pe 1885, p. 97 n. 144, sunt două rezumate ale unor documente dela Stefan Voevod, cu data de 6960 April 25, primul din Suceava, al doilea din Baia. Credem că s'a citit rău 6960 în loc de 6950, căci nu se poate admite existența acestui Stefan de cât ca frate cu Iliaș și domnind, în adevăr, pe la 6950 (1442).

[5]) La Acad. *rom.* pec. 8. orig.; publicat de Miletic și Agura în *Sbornicul* din Sofia, vol. IX, *Daco-Românii*, p. 374—5, cu multe greșeli de citire. V. și Bogdan, *Documente și regeste cu privire la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria*, Buc. 1902, p. V, n. 1.

[6]) La *Arh. Stat.* Doc. dep. de mănăstirea Neamțu. Orig. perg. cu trad.

vel logofătul Mihail [1]). Și, toată iarna el nu se mișcă din capitala sa. La 21 Decembrie îl vedem în adevăr dînd de aici un document de întărire de proprietate [2]); la 22 Ianuar al anului următor, înconjurat de un numeros Sfat domnesc de peste două-zeci și patru de boeri, el face o danie M-rei Neamțului [3]), și tot în Ianuar, la 26 ale lunei el face altă danie mănăstirei Pobrata [4]).

Tot anul 1452 el îl petrece liniștit, și despre relațiile sale cu streinătatea nu găsim nimic deosebit, decât doară că în toamnă, pentru apărarea mult încercaților locuitori ai Rusiei și Podoliei, regele Cazimir însărcinează cu priveghierea pe Ioan de Cziszow, castelan, și Ioan de Thanczin, palatin, din Cracovia, dându-le între alte ajutoare și pe «Voevodul Moldovei Alexandru, cu oamenii săi, ca să bată și să alunge pe Tătari, dacă ar năvali [5])».

În 1453 însă vedem un pas îndrăzneț în politica sa externă. Pentru a-și asigura domnia împotriva uneltirilor lui Petru, sprijinindu-se pe ideia că acesta nu va căpăta nici-odată ajutor de la regele Poloniei, ruda sa, el găsește de cuviință să se închine și Ungariei pentru a-i lua lui Petru ori-ce speranță. Încă de prin Ianuar trebue să fi început tratativele, de oare-ce când regele Ladislau al Ungariei, la 30 Ianuar în Pojon mulțumește lui Ioan de Huniad de serviciile aduse Coroanei [6]), el vorbește ca de un lucru actual de reîntoarcerea Voevozilor Țării-Românești și Moldovei la vechia credință către Ungaria [7]).

---

[1]) Uljanickij, *Materialy*, p. 77—8, no. 70, *6960*, textul; Codrescu, *Uricarul*, XI, 72—4, trad.

[2]) La *Acad. rom.* 1/LXXV. Orig. slav. perg. (cu trad.) anul *6960*.

[3]) La *Arhivele Statului*. Orig. perg. pec. căz. Doc. depuse de m-rea Neamț.

[4]) *Arhiva istorică*, I, p. 102—4, no. 141.

[5]) Dlugosz, II, XIII, 95; V, XII, 117—8; Cf. Cromer (ed. Basel) p. 518, și Bielski, ed. 1597 (polonă), p. 396.

[6]) Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, X, p. 347—56.

[7]) Idem, *ibidem*, p. 350: «Ex quo opere huic regno ea accessit utilitas, ut parcium Transalpinarum et Moldaviae Wayuode, qui *ad-*

La 17 Februar, din Suceava, Alexandru încheie tratat de supunere și alianță cu Voevodul Ardealului Ioan Corvin de Huniad: «...așa precum voia lui Dumnezeu a fost de am intrat în pace vecinică și la creștinească tocmeală cu părintele Domniei mele Ioan Voevod, locțiitorul Domnului Craiului Vladislav.... *Și m'am dat să-i fiu supus în toate, ca un adevărat fiu părintelui său și cu toți boerii mei și cu Țara mea și nimic să nu facem fără porunca Măriei Sale*, ci făcând după porunca Măriei Sale și să o îndeplinim, *iar pe soția Domniei Sale să o socot de Doamna mea* până la moarte; și să fiu *prietenilor* lor bun *prieten* și iarăși, *dușmanilor* lor să fiu *dușman* cât voi trăi, iar Domnul și părintele meu Ioan Voevod să ne miluiască și *să ne apere de toți dușmanii noștri din toate părțile* și pe noi și Țara noastră, precum apără fiecare părinte pe fiul său și Domnul cel bun țara sa, iar noi și Țara noastră ne-am dat supuși în toate părintelui nostru Ioan Voevod, precum am scris și mai sus, *iar când va avea vre-o trebuință părintele meu, și va porunci, Domnia Mea să asculte de porunca Măriei Sale* [1].»

Ast-fel Moldova supusă de drept și de fapt Poloniei devenea acum, de drept cel puțin, supusă și Ungariei [2]. Această «politică în doi peri» a fost urmată, evident, cu nesfârșit mai multă demnitate, și de «Marele Stefan».[3]) D. Bogdan crede chiar că aceste acte de închinare: al lui Alexandru de acum și ale lui Bogdan din 1450, le va fi avut în vedere Mathias Corvin, când îi spunea lui Stefan să se *în-*

---

huc progenitorum nostrorum temporibus sacre huius regni corone rebellando, Teucris se subiecerant, ipsius Iohannis Wayuode, tum consilio inducti, tum metu concussi, *rursum huic regno* cum tota sua terra *se restituerint, pristina fidelitatis obsequia usque in diem hanc exhibere obligati*».

[1]) Hurm., *Doc.*, II¹, p. 1—2.

[2]) Cf. asupra acestei închinări I. Bogdan, *Cinci doc.* etc., p. 29—30 și 42, și Conduratu, *Relații*, p. 367.

[3]) I. Bogdan, *loc. cit.*, p. 30.

toarcă la calea cea adevărată, la credința față de regele maghiar [1]).

Și, în această vreme, sigur de tron, Alexăndrel, adică, propriu vorbind, sfătuitorii săi, se ocupau de afacerile interne ale Țării, făcând aceia ce toți Domnii ce nu făceau răsboaie, aveau de făcut, anume danii mănăstirilor, întăriri de cumpărături și vânzări boerilor și, când și când, câte-o judecată, ori câte-o acordare de privilegii negutătorilor streini. Așa, la 1 Ianuar, Alexandru făcea o danie mănăstirei Moldovița [2]); tot în Ianuar, din Suceava, făcea altă danie aceleiași mănăstiri [3]) și tot din Suceava la 26 ale aceleiași luni făcea o danie mănăstirei Pobrata [4]). De asemenea, din Capitală, la 23 Februar scutea mănăstirei lui Iațcu de lângă Suceava un sat pe care i-l îngăduia să și-l așeze [5]). La 5 Mart, tot din Capitală întăria Mitropoliei de acolo o danie făcută de părintele său Iliaș [6]). La 3 April din Neamț făcea o danie iarăși mănăstirei Pobrata [7]). La 2 Iunie tot din Suceava dăruește unor oameni ai săi un sat pe Bogdana și le întărește o cumpărătură [8]). La 20 ale aceleiași luni, din acelaș loc, dăruește și întărește vinderea a o sumedenie de sate, lui Mihail logofătul [9]). La 8

[1]) Idem, *ibidem*, p. 42.

[2]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 64, no. 19.

[3]) La *Acad. rom.* 52/XIX, cu trad. rom.; publicat în *Uricar*, XVIII, p. 21—6 și în extras în Wickenhauser, *loc. cit.*, p. 64, no. 20.

[4]) *Arhiva istorică*, I, 1, 103. no. 141.

[5]) La *Acad. rom.*, 3, XL, trad. lui Melchisedec; publicat în *Uricar*, XX, p. 98—100.

[6]) *Index Zolkievensis* în *Candela* pe 1884, p. 545-6, apoi 690, n. 41.

[7]) *Arhiva istorică*, I, 1, 142, no. 205.

[8]) Pr. I. Antonovici, *Documentele comunei Bogdana*, p. 3—5 (sub presă), publicând înc'odată documentul din *Arhiva* de la Iași pe 1900 p. 85—6, publicat de d. Ghibănescu sub data greșită de 12 Iunie îndreptează după original această dată.

[9]) Uljanickij, *Mat.*, p. 80—2, no. 73; *6961*, text ; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 76—8, trad.

Iulie, tot din Suceava, face o danie mănăstirii de la Gorodnic, iar la 20 o alta M-rei Neamțu [1]).

La 9 Iulie Cazimir reintra în Cracovia. Pe când se afla aici «prea întristătoarea veste că Constantinopolul metropola Grecilor a fost luată de Sultanul Turcilor, fu adusă de scrisorile și solii lui Alexandru Voevodul Moldovei [2])», ceea ce, zice cu dreptate d. Iorga, dovedește că prin Iunie Alexăndrel se găsea «de sigur» în stăpânirea porturilor [3]).

La 7 Septembre probabil, tot din Suceava [4]), îl vedem întărind o vânzare.

III. În acest timp Petru umbla fără răgaz după Domnie. O nouă dovadă de credință, a lui Alexandru către Coroana polonă, în urma închinării lui din Februar către Ungaria, se impunea. La 23 Septembre Alexandru cu marele logofăt Mihail cu Costea Stanovici *(Danovici)* și cu alți nouă boieri, din Siret, promite omagiu de credință regelui Poloniei, în fața solilor lui, Przedbor de Konyeczpolye și Ioan Kmytha de Wisznicz și, în aceeași vreme, după cererea solilor, el se obligă să iasă cu boierii moldoveni înnaintea regelui Cazimir spre a-i depune jurământul de credință, fie la Camenița, fie la Sniatyn, fie chiar la Colomea, de îndată ce Regele se va apropia de Rusia-*(Galiția)*, numai să-i fixeze o zi, să-l anunțe cu zece săptămâni înnainte și să-i trimeată patru demnitari aleși de Alexandru, cari să fie însoțitori Voevodului și boerilor Moldoveni plecați cu dânsul, prin Polonia, până la locul hotărât, înnainte și înnapoi: Regele să-i acorde aceeași ocrotire ca predecesorii săi predecesorilor lui. Iar de-ar lipsi la chemarea Regelui fără vre-un motiv bine-cuvântat, atunci să fie pedepsit ca un vasal [5]).

---

[1]) La *Acad. rom.*, 43/LXXXV și la *Arh. Stat.* doc. Neamțu. Orig. slav. perg.

[2]) Dlugosz, II, XIII, 116; V, XII, 142—3.

[3]) Iorga, *Chilia și Celatea-Albă*, p. 106.

[4]) Uljanickij, *Mat.*, p. 78—9, no. 71, *6961*, text; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 8—9 și 74—5, trad.

[5]) Hurm., *Doc.*, II^2, XXXII, completat cu data din *Inventarium*, no. 40. Cf. cu Hurm., *l. c.*, DVIII p. 656—8, anul *6961*. V. Cromer (ed. Basel) p. 520 și Șincai care citează pe Cromer, la a. 1453.

Altă cauză pe care-o socotim încă destul de puternică, în afară de închinarea către Ungaria, pentru a fi provocat din partea regelui Poloniei această cerere de dovadă a credinței tocmai în acest timp, e că Alexandru împlinise chiar în August vârsta de 15 ani, până la care și în certele cu Bogdan și în alt chip, el fusese oare-cum minor, iar acum, împlinindu-i-se acea vârstă de atâtea ori desbătută, era chemat să jure în *deplină cunoștință* a datoriilor sale. Cu acest prilej Mihail primește de la cei doi demnitari poloni Przedbor și Kmitha, în numele Regelui, promisiunea că i se va acorda un venit de 100 de mărci pe an [1]).

Închinarea lui Alexandru cu boerii săi atât Poloniei cât și Ungariei, precum, începând dela Petru Alexandrovici în 1448, făcuse și urmașul său Bogdan în 1450 și 1451 și a făcut, în parte, și Petru Aron în 1456, a contribuit, și cu drept cuvânt, ca acestei perioade dela 1448 și până la 1457 să i se dea din punctul de vedere al relațiilor Moldovei cu vecinii, numele de «*perioada suzeranității polono-ungare*» [2]).

La 6 Octomvre Alexandru aduce în parte la îndeplinire aceea ce făgăduise și jurase la 23 Septembre. Anume, în fața noului trimis al regelui, Andrei Odrowasz și a altor demnitari el prestează omagiul de credință lui Cazimir al Poloniei și promite că va face jurământul de credință și Regelui însuși [3]).

Așa se făcù că, cu toate stăruințele pe care de sigur Petru le pusese pe lângă Poloni, Alexandru rămase și mai departe domn. La 1 Ianuar 1454 din Suceava el făcea o danie mănăstirei dela Neamț, loc din «domneasca braniște dela Bohotin» și cu alte dăruiri bogate. La această dată

[1]) Hurm., *Doc.*, II², XXXIII, p. 43. Cf. cu LIII p. 67.

[2]) C. Giurescu, *Recenzia* cărții d-lui Conduratu, *Relațiile* etc., în *Convorbiri literare* pe 1899, p. 825 și Ion Ursu, *Relațiile Mold. cu Polonia*, p. 65-84.

[3]) A. Lewicki, *Index actorum saec. XV*, p. 329, nr. 2846, fără loc; în *Monumenta*, t. XI. Cf. Dogiel, *Codex diplomaticus*, I, p. 602.

Domnul era înconjurat de acest numeros Sfat domnesc: Duma Braevici dvornic, Manoil dela Hotin, Stanciul, Petru pârcălab, Bratul, Vane Julici, Cozma Șandrovici, Baiceanul, Coste Orâș, Coste Danovici ciașnic, Șandru dela Dorohoi, Tador Vascan, Tador Moica, Mic Cralea, Crețevici, Radul Pisc, Alb spătar, Petric postelnic, Cozma vistiernic, Ioan stolnic și Jurj comis [1]). Turcii însă cari cuprinseseră Constantinopolul și încă dinnainte aveau tributară Țara-Românească, nu lipsiră a cere același lucru și Moldovei. În dieta dela Ratisbona ținută în Mai 1454, Lutko de Brzezie trimisul regelui Poloniei spre a cere ajutorul Germaniei împotriva Turcilor cari luaseră Bizanțul, în discursul său arătând neputința de a rezista unui vrăjmaș atât de înfricoșat, spune între altele și acestea: «deja Turcul a pus stăpânire pe Țara-Românească și pe Moldova, teritorii ale regatului Poloniei. Deja i se dă tribut anual și a pus dări pe toți locuitorii acelor regiuni. Nu mai este nici-o graniță făcută de vre-un ținut dintre noi și ei» [2]). Din faptul însă că tocmai în anul viitor 1455, Turcii făcură cunoscut Polonilor c'au încheiat pace cu Voevodul Moldovei, Petru, putem conchide că cele spuse de Lutko de Brzezie erau în totul adevărate numai pentru Țara-Românească, iar pentru Moldova numai în parte, întrucât desigur încă din 1454 vor fi venit amenințări din partea Turcilor, amenințări care pentru ei erau pe jumătate fapte îndeplinite, iar Moldova în această vreme nu putea face altceva de cât să se supună.

Și cele ce spunem, că Moldova nu era încă cucerită de Turci ori supusă la tribut, se adeveresc prin o altă redacție mai puțin exagerătoare a discursului solului polon la Ratisbona, după care el a spus numai că Polonia cere

---

[1]) La *Arhivele Statului*, orig. perg., cu trad. Doc. depuse de mănăstirea Neamțu; v. și Condica m-rei Neamț, no. II, p. 29, a. 6962. Ibid. doc. M-rei, pach. 36. opis no. 56.

[2]) Hurm., *Doc.*, II[2] XLI, p. 51 și *Monumenta medii aevi hist. res gest. Pol. ill.* t. II: A. Sokolowski și J. Szujski, *Cod. ep. saec. XV*, Cracovia, 1876, partea II, p. 150-1, no. CXXXVII.

ajutor de oare-ce e slăbită de luptele cu Tătarii și nu poate rezista singură acum «când s'a ivit un nou vrăjmaș, Turcul, care deja a răpit *aproape*, Moldova și Țara-Românească regatului Poloniei» [1])

IV. Din Ianuar înnainte, în acest an 1454 nu mai aflăm știri cu privire la Alexandru. Se poate că pericolul turcesc va fi făcut pe Poloni să îngădue ca în Moldova o mână dacă nu mai energică, cel puțin mai bărbată decât a copilului Olechno să pue stapânire pe tron. D. Onciul crede că Alexandru «trebui» acum «să cedeze înnaintea lui Petru și rămase mărginit numai într'o mică parte din țară, la Cetatea Albă», și această părere e în adevăr singura probabilă [2]). La 22 August 1454 întâlnim primul document pe care dela uciderea lui Bogdan, l'a dat — și-l avem —, Petru Aron. El e o întărire a unei lungi danii de robi și scutiri, mănăstirei Moldovița [3]).

La 25 August Petru dă două documente din două localități din ținutul Iașului, unul din Cotnar și celalalt din

---

[1]) Sokolowski și Szujski *Cod. ep. saec. XV*, loc. cit. din *Monum. Poloniae* t. II; p. II, p. 152-3, no. CXXXVIII.

[2]) Onciul, *Geschichte der Bukowina*, p. 27. D. Ursu (*Rel. Mold. cu Pol.*, p. 73) pune după documentul din 22 Aug. 1454, cel dintăi dela Petru Aron, sfârșitul domniei lui Alexandru în această lună și crede că Polonia s'a înțeles cu Ungaria să pue și pe Petru și pe Alexăndrel, Domni: întâiul în Țara-de-Sus, al doilea în Țara-de-Jos, și spune că documentele *ar* confirma aceasta (loc. cit. p. 79, n. *). D. Bogdan (*Cronici inedite*, p. 70-1, n. 16) pune sfârșitul domniei lui Alexandru în 1453. D. Conduratu (*Relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ungaria*, p. 373, n. 6 precum și pp. 366-7, notă) crede, și cu dreptate, că «Domnia lui Alexandru Vodă s'a întins peste întreaga Moldovă până la anul 1454, de când mai continuă alături de un Petru Vodă Domnia numai un an până la anul 1455 și atunci se retrage și moare otrăvit lăsând definitiv Voevod pe Petru Vodă». Atâta doară ar fi de adăogat spre completarea citatei păreri, că Domnia lui Alexăndrel a fost numai nominală.

[3]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 64-5, no. 21.

Baiceani — moșia sfetnicului Ioan Baiceanu [1]), — ambele tot de danii și scutiri acordate Moldoviței [2]). Situațiunea lui Petru devine din ce în ce mai bună [3]). La 5 Octomvre el e în Suceava de unde îl găsim dând m-rei Homorului o scutire de vamă [4]). La 6 Octomvre îl vedem acordând o scutire de vamă mănăstirei Moldovița [5]) iar peste două zile, la 8 ale lunei, dând o altă întinsă scutire de vamă, pentru carele cu pește și sare ale m-rei Homorului [6]). Însfârșit la 8 Decembre întâlnim pe Petru făcând o bogată danie m-rei Neamțului [7]). Ceea-ce avem de observat însă, e că Sfatul lui Petru e deosebit de al lui Alexandru și se pare că mulți din boerii lui Alexandru îl urmaseră la Cetatea-Albă sau cel puțin nu voiseră să treacă de partea lui Petru [8]). Acesta totuși e stăpân aproape peste întreaga Moldovă.

Și, e un lucru cu totul curios, că, pe când Bogdan în totdeauna a fost privit ca un uzurpator și chiar el a re-

---

[1]) În Frunzescu, *Dicționar topogr. și statist.*, găsim trei Băiceni: în jud. Botoșani, în Iași, și în Suceava, plasa Siret. Fiind-că însă cel din aceeași zi din Cotnar e de aproape de Băicenii din Iași, mai de grabă vom admite că de acei Băiceni e vorba. Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 58.

[2]) Cel din Băiceani în Uljanickij, *Materialy*, p. 82. n⁰. 74-a, 6962; cel din Cotnar în O. Popescul, *Câte-va doc. mold.* I, p. 8—10 și un rezumat incomplet în Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 65, n⁰ 22, iar un altul foarte pe larg în fișele răp. Urechia, dela *Acad. rom.*, doc. necatalogate.

[3]) Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 106.

[4]) La *Acad rom.*, 44/LXXXV Orig. Slav. perg., a. 6962.

[5]) Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 65, n. 23, a. 6962.

[6]) M-ss 111, la *Acad. rom*, p. 81 (6) doc. 167, a. 6962 (Condica m-rii Homorul).

[7]) La *Arh. Statului*, condica m-rii Neamț, no. II, p. 266, a. 6962. Ibid. doc. m-rii, pach. 36, opis no. 59.

[8]) A se compara Sfatul lui Petru din doc. dela Cotnar 25 Aug. 1454 (Orest Popescul, *Câte-va documente moldovene*, I, p. 8—10) cu Sfaturile lui Alexandru 1449—1455 (Uljanickij, *Materialy*, passim. Hurm., *Doc.*, II², supl., passim).

cunoscut oare-cum această situaţie a sa faţă de Alexăndrel, cu Petru Aron se întâmplă contrarul: acesta nu numai că nu e considerat ca uzurpator, dar e susţinut împotriva lui Alexăndrel de toţi boerii de frunte ai Ţării în cap cu mitropolitul Teoctist. Şi să se mai ţină socoteală şi de faptul că Bogdan è pomenit în documente înnainte de domnie, pe când Petru Aron nù: ceea-ce înseamnă că Bogdan era mai deadreptul recunoscut ca de viţă domnească de cât Petru.

Explicarea acestei contraziceri de fapte o aflăm în aceste împrejurări: la venirea lui Bogdan, urmaşul legitim la tron era un copil de 11 ani care nu-şi arătase încă aptitudinile. Partida legitimistă îl susţinea ca pe singurul urmaş de drept la tronul Bătrânului Alexandru, bunicul său, iar duşmanii săi erau pe drept priviţi ca sprijinitori ai unui uzurpator. Petru însă, în 1454, vine atunci când Alexandru deja începuse a-şi arătà nepriceperea şi relele sale însuşiri. Legitimiştii se săturaseră de a-l mai apărà. Şi atunci ei dădură sprijinul celui dintâiu om în toată firea, — bun-rău, cum ar fi fost —, dacă se dovedea că e, cât-de-cât, coborâtor din Alexandru-cel-Bătrân.

V. În această vreme Alexăndrel nemulţămit de soarta sa cu totul modestă puse la cale răsturnarea luĭ Petru şi, ajutat de boerii săi, înjghebează o armată cu care începe *a se ridica* spre Suceava. Că el a venit din Sud şi că deci părerea domnuluĭ Onciul că el stătuse în Cetatea-Albă mărginit la teritoriul dimprejur e plausibilă, se vede din faptul că documentele sale sunt (— cele datate —) datate din Iaşi sau de pe-aproape, iar întâlnirea cu Petru care-i ieşea întru întâmpinare, are loc la Movile, localitate mai spre Nordul Moldovei, cum vom vedea îndată. [1])

Alexandru deci, pe la sfârşitul lui Ianuar 1455 pleacă de la Cetatea-Albă şi la începutul lui Februar el e ajuns

---

[1]) Cf. pentru această parte din viaţa lui Alexăndrel, Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 59.

deja în mijlocul Moldovei. La 8 Februar el e la Iași de unde întărește o vânzare făcută mănăstirei Neamțu [1]).

[1]) La *Acad. rom.* 87/xxx. Orig. slav. perg. pec. căz. și în cond. m-rei Neamț dela *Arhive*, fără data de zi, pe p. 276 «6963 Febr.». Ibid. doc. m-rei. pach. 36, opis 11. — Din 3 Februar 1455, fără loc, e un alt document dela Alexandru, aflător la *Arhivele Statului*, printre doc. depuse de m-rea Neamțu. Documentul, cu totul extraordinar pentru vremea din care pretinde a fi, atât prin formă cât și prin cuprinsul său, ne-a deșteptat numaidecât bănueli. Și găsind la *Academia rom.*, un doc. perfect autentic, tot dela Alexandru, tot din Februar 1455, la 5 zile numai, după doc. dela *Arhive*, și, mai mult, scris de acelaș pisar, Dobrul, de care doc. din 3 Febr. pretinde a fi scris, — am putut să ne confirmăm și mai mult în părerea că doc. dela *Arhive* e fals, părere câștigată în urma chiar a înfățișărei intrinseci a acestui document.

Puse alăturea cele două documente arată: prin materialul de scris, prin forma literilor, prin formularul lor diplomatic și prin limba în care sunt scrise, o diferență de cel puțin întreaga domnie a lui Stefan, pusă între ele. Iată cum se înfățișează doc. din 3 Februar: forma pergamentului e ca la cele din Țara-Românească; înfățișarea pielii e deosebită de-a documentelor vremii și samănă cu acea a doc. din secolul XVI; textul primitiv e ras, iar acest de acum e scris între intervale sau pe-alocurea chiar deasupra: ast-fel e scris titlul Domnului cu cele ce țin de dânsul; scrisoarea atât ca trăsuri cât și ca cerneală nu seamănă cu aceea a documentelor vremii; titlul e acesta: «Cu mila lui Dumnezeu eu robul Domnului meu Isus Hristos Io Alexandru Voevod și Domn al întregei țări a *Moldovlachiei*, cu bine-cinstita Doamnă Marina, facem știre» (un cunoscător al letopisețelor a falsificat deci documentul — un altul n'ar fi știut de Doamna Marina); în doc. sunt numiri pe cari nu le mai întâlnim în această vreme: așa forma: «Nemțișora», «Târgu-Neamțu» și altele; nume de boeri greșite: așa «Dumbravića» în loc de: (pe sl.) «Dum*i* Bra*e*vića» și însuși numele pisarului ce-a scris documentul, scris neobișnuit: «Dobr*o*l» în loc de «Dobr*ul*». Mărturiile sunt neverosimile: câți-va boeri mari (cinci) la rând și apoi deodată întrerupere: în doc. din 8 Febr. sunt 11 boeri «mari și mici»; limba slavonească din doc. pe care-l socotim fals e foarte diferită ca fonetică și morfologie nu de-a doc. din 8 Februar ceea-ce ar fi fost destul de concludent, dar chiar de limba întregii vremi a jumătății sec. XV, ceea-ce e încă mai mult; prea sunt în fine multe românisme. Credem că e de ajuns atâta pentru a nu se

În aceeași vreme pentru a căpăta și ajutor polon, prin Mart [1]) el poftea pe mai mulți nobili poloni din Rusia și promitea solemn în fața lor că va fi credincios și va da ajutor Regelui împotriva Tătarilor ori altor dușmani cari ar năvăli în Rusia și Podolia, și că-i va extrăda pe Andrei Trușcovici ori pe alți călcători de legi, *dar și Regele*, să-l ajute *împotriva vrăjmașilor* și să-ĭ dea ospitalitate în Țară [2]). Documentul e dat din Banilva [3]) în ziua de 14, luna lipsește, anul 1455. Probabil că e 14 Martie de oare-ce la 25 are loc lupta de la Movile, cum vom vedea. Alexandru era înconjurat de boerii săi credincioși, zece la număr — câți sunt spuși pe nume — cu Duma Braevici în frunte. Demnitarii poloni către care el promitea credință și ajutor Regelui erau iarăși, vre-o unsprezece, în frunte cu Voevodul și Starostele întregei Rusii, Andrei Odrowasz. Cum s'a văzut pe urmă, toată această încercare a lui Alexăndrel de a-și atrage pe Poloni rămase zadarnică. El fu sacrificat.

Petru ast-fel, văzând expediția pornită de Alexăndrel împotrivă-i, îĭ ieși înnainte și cele două oști se întâlniră la

---

lua ca bun documentul acesta. Cât privește fixarea epocei în care a fost falsificat și a celorlalte amănunte, rămâne în sarcina specialiștilor deplina lor clarificare. Sfârșitul sec. XV ori, mai bine, I-a jumătate a sec. XVI, bănuită de noi, e o ipotesă ce are nevoe de a fi dovedită.

1) D. Bogdan (*Cronici inedite*, p. 70—1, n. 16) admițând ca dată a luptei de la Movile, 25 Mart *sau* Mai, primește pentru acest document data de 14 Mart *sau* Mai. Noi admitem părerea d-sale, dar excludem posibilitatea de a fi «*sau* luna Mai», ci *numai Mart* și vom arăta de ce.

2) Hurm., *Doc.*, II^2, DIX, p. 659—60 și Uljanickij, *Mat.*, no. 77, datat 6963—,14—*u Banilvě*. *Doc.* din Hurm., II^2, XLII, p. 53 (datat după *Inventarium* nr. 42, din Hotin. 5 Oct. 1455) nu e dela Alexandru, ci dela Petru, precum prea bine se înțelege din document, iar «matri suae» e o politeță deosebită a lui Petru față de Maria, mama lui Alexandru (Iorga, *Chilia și Cet.-Albă*, p. 106). — Cf. Engel *Geschichte der Moldau und Walochey*, §. 22, p. 130.

3) Poate Bănila, sat vechiu din Bucovina, în distr. Wijnitz (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 70—1, n. 16).

localitatea Movile — pare-se în județul Dorohoi [1] —, unde Alexandru fu bătut. Mărturia unanimă a cronicelor ne confirmă că el moare — după fuga sa îndărăt—la Cetatea-Albă [2]). Despre lupta de la Movile n'au însă știre decât letopisețul dela Bistrița și, după dînsul, Urechi. *Letopisețul* ne spune că «în anul 6963 [1455], Martie în 25, aŭ fost răsboiu la Movile cu Alexăndrel și au biruit Aron pe Alexăndrel și au fugit la Cetatea-Albă și acolo au răposat [3]». Urechi dându-ne după vechiul letopiseț, mai pe larg acela, această știre, o clarifică în chip fericit: «Scrie leatopisețul cel moldovenesc [4] că domnind Petru Vodă Aron, în anul 6963 [1455], în luna lui Mai aŭ venit Alexandru Vodă.... [5] cu oaste asupra lui Petru Vodă Aron și și-au dat răsboiu la Movile. Ce norocul cel prost a lui Alexandru Vodă nice aicea nu-l sluji să isbândească, că, dând răsboiu vitejeaște de îmbe părțile, au biruit Petru Vodă pre Alexandru Vodă. Văzând Alexandru Vodă că au perdut răsboiul, au fugit la Cetatea-Albă și acolo s'au săvârșit». Și Urechi adaugă foarte adevărata completare că «de acest răsboiu» «cronicarul cel leșesc nu scrie [6]».

---

[1]) «Vorba *movilă* care înseamnă *tumulus* este foarte răspândită în România, ca nume geografic. Localitatea la care cronicarul face alusie pare a fi *Movila* din jud. Dorohoi, plasa Herța» (E. Picot, Urechi-*Chronique de Moldavie*, p. 84, n. *).

[2]) Letopisețul dela Bistrița (Bogdan. *Cronice inedite*) în două locuri (p. 50 și 51); cronica dela Putna în red. de la Slatina (Bogdan — *Vechile cronice moldovenești*, p. 194); cronica dela Putna în red. moldo-polonă. (Acelaș, *ibidem*, p. 224 și *Cronice inedite*, p. 121); însfârșit Urechi (ed. Kog. I^2, p. 150—1; ed. Picot p. 82—6).

[3]) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 51; cf. *ibidem*, p. 50.

[4]) Că Urechi a avut letopisețul dela Bistrița într'o redacție mai pe larg se vede și din această știre care cuprinde mai multe amănunte de cât actuala redacție a «*Letopisețului*».

[5]) În partea însemnată prin puncte sunt cuvintele: «tatăl lui Bogdan-Vodă» care-s cum se știe, o greșală a lui Urechi, și spre a nu se mai produce încurcături le-am lăsat afară.

[6]) Aceste date ale lui Urechi, în ed. Kogălniceanu I^2, p. 150—1; Picot, p. 82—6.

Vedem deci că concluziile pe care le-am tras din documente se potrivesc și se completează de minune cu spusele cronicelor noastre. Alexandru a venit — după documente — din Sud, a fost bătut și, — cronicele ne lămuresc —, s'a întors la Cetatea-Albă, precum era și firesc, de oarece, în Polonia n'avea ce căuta, expediția lui nefiind făcută cu îngăduirea regelui Cazimir: acesta tocmai pentru că voia pace, lăsase pe Petru să domnească, părăsind astfel pe Alexăndrel în voia soartei sale.

Cât privește data luptei dela Movile, trebue s'o admitem pe cea de 25 Martie pe care ne-o dă letopisețul dela Bistrița, din mai multe motive. E mai precisă; e mai în concordanță cu adevărul istoric care nu îngădue ca dela Februar până la Mai — data lui Urechi —, Alexandru și cu Petru să fi stat uitându-se unul la altul, — căci Petru nu fusese alungat din Țară și nici că putea fi, Alexăndrel fiind încă prea slab pentru a-l speria într'atât în cât acela să ia fuga; însfârșit Urechi are o dată ce se poate explica printr'o greșală de copist, care în loc de Mart — prescurtat în slavonește aproape identic cu Mai — să fi cetit numele acestei din urmă luni [1]). Un alt argument ni-l vor da cele ce urmează.

Deci la sfârșitul lui Martie 1455 Petru e singur și atotputernic stăpânitor al întregei Țări moldovenești [2]). La 2 Iunie el dă din Suceava privilegii Brașovenilor, «precum au fost în zilele fraților săi Iliaș și Stefan și Petru Voevozi [3])». La 5 Iunie, tot din Suceava, întărește lui Gavril-spătar Tețcanii și Sârbii, pe Siret, și alte moșii [4]). Încă o dovadă că

[1]) D. Bogdan (*Cronice inedite*, p. 70—1, n. 16) nu se declară pentru nici una din cele două date, ci zice: 25 Martie *sau* Mai. D. Conduratu, *Relații*, p. 374, idem. D. Ursu, *Relații*, p. 79, nu dă dată.

[2]) Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 59.

[3]) *Arhiva Brașovului*, no. 778. Com. de d. prof. Bogdan.

[4]) Cu data de 7 Iunie 6963 [1455] se găsește — după fișele lui V. A. Urechia din documentele lui necatalogate dela *Academia română*, în condica de anaforale dela Ministerul Justiției (tom. I, pe 1839) pe care o cercetase el, — un document cu un cuprins identic. E pro-

lupta de la Movile nu putuse fi la 25 Mai ne aduc aceste două documente din 2 și 5 Iunie 1455. În cazul când lupta s'ar fi dat la 25 Mai, documentele ar fi de-abia la o săptămână după luptă. Dar, e cu neputință de admis, că atunci când la Movile Alexăndrel are încă cu dânsul floarea boerimei moldovene și are destui prieteni ca să poată da «răsboiu vitejeaște de îmbe părțile» —, Petru, în câteva zile numai, să se întărească pe Scaunul său așa încât Brașovenii să vină să-i ceară reînnoirea privilegiilor lor comerciale, iar el însuși să și dea moșii boerilor săi credincioși. De altfel chiar timpul material lipsea pentru ca vestea înfrângerii lui Alexăndrel să poată trece Munții și ca Petru să poată căpătă siguranța trebuitoare unei Domnii liniștite, cu danii și răsplătiri.

La 20 Iulie tot din Suceava Petru întărește mai multe sate în nordul Moldovei logofătului Mihail [1]), care, ca și aproape toți boierii lui Alexăndrel, după înfrângerea de la Movile a acestuia, îl părăsiseră [2]). La 23 [3]) și la 29 [4]) August, tot din Suceava, Petru face niște danii unor boeri. Și ceea ce e de însemnat e că nu numai boerii lui Alexandru trecuseră la Petru, dar însuși mitropolitul Teoctist cu archimandritul Eustatie dela Bistrița, se declară pentru învingător și cu începere încă din documentul dela 5

babil o greșală de transcriere în condica cercetată de Urechia. Data de 5 Iunie e luată de dânsul după însuși originalul pe care îl văzuse la Creditul Rural printre documentele moșiei Tețcanii și după care își făcu un regest analog cu cel de după condica de anaforale. Acest regest după doc. orig. din 5 Iunie 1455 îl întrebuințăm și noi din aceleași fișe de documente necatalogate dela *Academia română*, date de familia Răposatului în primăvara anului trecut 1903.

1) Uljanickij, *Mat.*, p. 84-5, no. 76, text; Codrescu, *Uricarul*, XI p. 9-11 și 79-81 trad.

2) Cf. doc. din Hurm., *Doc.*, II^2, DIX, p. 659-60 cu Uljanickij-Codrescu, loc. cit., și cu cele ce urmează.

3) *La Acad. rom.*, 123/LXXVI, orig. slav. perg. pec. căz.

4) *Ibidem*, pecet. 158, cu trad.

Iunie [1]) îi vedem că fac parte, în special Mitropolitul, din Sfatul domnesc al Voevodului, stând în fruntea boerilor, îndată după Domn [2]).

În același timp Petru încheiase pace și cu Sultanul Mohammed [3]). Îi mai rămânea să împace pe Poloni, pe sprijinitul cărora îl bătuse și-l alungase. Și în Octombre el îndeplini și acest pas. La 6 ale lunei [4]), în urma întâlnirei avute cu Voevodul Rusiei Odrowasz, lângă Hotin, el se obligă a depune jurământ de credință în aceleași condițiuni ca și înnaintașii săi, și afirmă că a dat și conferit «mamei» sale, mătușei regelui Poloniei, principesei moldovene Maria [5]) orașele Siret și Olochovăț cu toate veniturile lor drept despăgubire pentru Hotin [6]).

Din acest document se mai vede încă și aceea că, la darea lui, Alexandru murise. În adevăr din ziua de 14 Mart nu mai avem de la dânsul sau despre dânsul nici un document care să ne arate că mai trăește [7]). După Movile știm din cronici c'a fugit la Cetatea-Albă și tot din aceleași izvoare, după mărturiile lor unanime, știm c'a murit acolo în Cetate [8]). Faptul că Petru în acest document din 6

[1]) *Ibidem*, doc. necatalog. Urechia.

[2]) *Ibidem*, doc. 123/LXXVI și pec. 158.

[3]) Hurm., *Doc.*, II², XLVII, p. 58.

[4]) Sau, după Uljanickij, 1.

[5]) Faptul că în acest document Petru numește pe Maria «mama» sa a făcut pe Dogiel în al său *Codex Diplomaticus* să pună în loc de Petru, Alexandru, de oare ce Maria acèstuia îi era mamă. Șincai citând pe Dogiel afirmă (la a. 1455) că *Alexandru* în Octomvre se obligă a înnoi jurământul regelui Poloniei. În Hurm., *Doc.*, II², XLII, p. 53, s'a păstrat aceeași înlocuire greșită a lui Dogiel. In sfârșit d. Conduratu, l. c. p. 370-3 și 376 face tot ca Dogiel. Explicația acelei «*matri suae*» a dat-o d. Iorga în *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 106: ea nu-i de cât o politeță a lui Petru. Cf. Caro, *Geschichte Polens*, IV, 480, unde găsim aceeași explicație ca în Dogiel.

[6]) Hurm., *Doc.*, II², DXII, p. 666-8. Se vede deci că la această dată, Hotinul se întorsese în mânile Moldovenilor.

[7]) Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 60.

[8]) Niculai Costin crede că a murit în Țara Leșească otrăvit de Petru Vodă. Lucrul însă nu e probabil față de unanima mărturie contrară a Cronicelor. (Kog., I², 150 n. 2).

Octomvre dăruește pe Maria și că de Alexandru nu pomenește nimic, e o dovadă că ea avea nevoe de o întreținere pe care fiul său nu i-o mai putea da, iar Petru acum, ca unei mame, îi dă cele două orașe [1]).

Dlugosz ne spune că Alexandru dându-se la desfrâu și beție, pentru vițiile sale ce necinsteau pe acei ce erau în intimitatea lui, câți-va boeri atinși de urmările relelor sale purtări îl otrăviră și că regele Cazimir, după moartea lui, fiind ocupat în luptele cu Ordinul Teutonic, recunoscu pe Petru [2]). Povestirea lui Dlugosz confirmă deci că Alexandru muri înnainte de închinarea lui Petru din Octomvre.

VI. Moartea lui Alexăndrel curmâ certele pentru Domnie dintre numeroșii urmași ai lui Alexandru-cel-Bun și ai fiilor lui [3]). Petru Aron reunește sub un singur sceptru cele două Țări, de-Sus și de-Jos, de pe vremea lui Ilie și Stefan și, în parte numai și foarte puțin timp, de sub Domnia însă-și a sa cu Alexăndrel în 1455. *Între 1449 însă și 1454 nu există o separare între Țara-de-Jos și de-Sus*, din cari pe una s'o stăpânească un Voevod și pe cealaltă Altul. Atât Alexandru cât și Bogdan cât și iar Alexandru, stăpânesc întreaga Țară atunci când sunt Domni, iar când sunt numai cu oastea pe ici pe colo, fie chiar dând câte un document, ei nu stăpânesc, *de drept*, nimic. Alexandru deci, din April-Mai 1449 —Octomvre 1449; Bogdan, dela această dată—16 Octomvre 1451 și Alexandru de la Decembre 1451 — Vara lui 1454 și Petru Aron din această vreme — venirea lui Stefan,—domnesc peste întreaga Moldovă, căci nici chiar în 1455 tot nu e o Țară-de-Sus și Alta-de-Jos. Cetatea-Albă unde stetea Alexandru, cu micul teritoriu dimprejur, nu putea

1) Se poate că Hotinul, după moartea lui Alexandru, fusese cucerit de Petru pentru Moldova (Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 106).

2) Dlugosz ed. v. II, XIII, p. 180—1; ed. n. V, XII, p. 216. Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 106—7 și Ursu, *Relații*, p. 79.

3) Iorga, *o. c.*, p. 107; Ursu, *o. c.*, p. 79.

constitui o Țară-de-Jos. Petru nu făcea dară de cât să întărească unitatea ce în ultimul timp slăbise; dar nu el a creat-o. În Iunie al anului ce venea, 1456, Petru «*răscumpără*» Moldova dela Turci printr'un dar anual pe care se leagă să-l dea [1]), și la 29 ale lunii își închină Țara, Polonilor, obligându-se între altele la umilitoarea condiție de *a plăti tribut anual* [2]). Întru cât privește subiectul nostru, el se obligă încă odată a da înnapoi Mariei, văduva lui Ilie, Siretul și Volovățul (Olchowiecz) rămânând ca pentru Hotin și Czeczun să trateze la prestarea omagiului; însfârșit să înzestreze pe Anastasia fiica Mariei și sora lui Alexăndrel [3]). Cât despre Cetatea-Albă rămânea să se hotărască mai târziu [4]).

*

Din agitata cârmuire a lui Alexandru ne-au rămas și câte-va monete vrednice de cercetat pentru caracterele lor deosebite de ale monetelor dinnainte și de pe urmă. Ele se disting de toate cele dinnaintea lor prin acea că poartă numele de *groși*, nume care era și înnainte în întrebuințarea

---

[1]) Hurm., *Doc.*, II², DXIII, 669—71.

[2]) Idem, *Ibidem*, LII, p. 64—7; cf. Iorga *Chilia și Cetatea-Albă* p. 107.

[3]) Cf. Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 61.

[4]) *Chilia...*, l. c. Cf. asupra Domniilor lui Bogdan și Alexăndrel, Jablonowski, *Zródla Dziejowe*, t. X, prefața. Neputând utiliza la locul său pe Caro, *Geschichte Polens*, Gotha, 1875, vol. IV, unde e vorba tocmai de această epocă, ținem să completăm aici istoricul cestiunei, arătând și părerile învățatului german în principalele controverse ivite în cursul expunerei noastre. Maria, soția lui Ilie, e *sora* Sofiei, regina Poloniei (p. 474). În afacerile Moldovei se amestecă din 1447 mereu Ioan de Huniad (p. 476); Roman e otrăvit (477); Maria, mamă-sa, intâlnește pe Cazimir la Halicz: dar Alexăndrel întorcându-se cu ajutor, «nici n'apucă să pue bine piciorul în Țară» și e alungat de Bogdan (p. 478). După moartea lui Bogdan, Petru alungă pe Alexandru care nu e constatat documentar, după Caro, pentru I-a oară, decât tocmai la *23 Septembre 1453*. La 6 Octomvre Caro zice că *Alexandru* (în realitate Petru) dă o diplomă cu privire la relațiile cu Polonia (p. 480). Dar după aceasta e otrăvit. In general, după câte documente putea avea la îndemână Caro în 1875, această parte din istoria Moldovei e bine tratată.

din toate zilele — cum se vede din documentele de acordări de privilegii negustorilor străini, de pildă Brașoveni și Bârseni —, dar pe monezi încă nu fusese pus [1]. «Numai banii lui Alexandru II poartă pe ei denumirea lor — și anume aceea de groș» [2]. De asemenea se mai disting, — ca și ai lui Bogdan II — prin aceea că au legenda slavonă [3]. Iată cele două tipuri ce ne-au rămas dela el:

I. «*Av.* + грошь але... дра, între două cercuri de perle, în mijloc un cap de bour, între coarne o stea cu cinci raze, în dreapta o frunză triilobată, în stânga semilună.

«*Rev.* + воевода, între două cercuri de perle, în mijloc un scut împărțit de-a lungul în două, de-a drepta trei grinzi transversale, de-a stânga cinci coroane așezate în două rânduri verticale de 3 și 2. Deasupra scutului м"[олдавскый] [4]), și,

II. «*Av.* În mijlocul unui cerc de perle un cap de bour, între coarne o stea, în dreapta o rozetă cu cinci raze, în stânga semiluna.

«*Rev.* În mijlocul unui cerc de perle un scut împărțit de-a lungul în două, de-a dreapta trei grinzi transversale, de-a stânga cinci coroane așezate în două rânduri verticale de 3 și 2. Deasupra scutului м"[олдавскый] [5]) Legenda a fost distrusă de vreme.

---

[1]) D. A. Sturdza la Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.* III, col. 2430, art. *Ban.*

[2]) Idem, *ibidem.*

[3]) *Ibidem*, col. 2429.

[4]) *Ibidem*, col. 2437—8 = IX; n. 20 (Tabla B., 6).

[5]) Idem, *ibidem*, n. 21 (Tabla B., 7). În *Münzen und Medaillen*, Wien 1874, la p. 21 nu e nici o mențiune. Monetele la *Academia română*.

III.

ȚARA MOLDOVEI PE VREMEA LUI ALEXĂNDREL VODĂ ȘI BOGDAN VODĂ.

Trecem acum la organizaţia internă a Ţării şi la relaţiile ei comerciale cu Străinătatea, rămânând ca la urmă, să ne ocupăm într'un capitol special de boerimea moldoveană din epoca ce am studiat.

În prima parte vom avea de tratat despre Mitropolia Moldovei sub Alexandru şi Petru Aron şi în treacăt vom aminti şi de catolicism în Moldova, iar în a doua vom schiţa relaţiile cu Genovezii şi Braşovenii, sub cei doi Domni de-aproape studiaţi, Alexandru şi Bogdan, şi, în parte, sub Petru Aron.

I. Primirea Unirei cu biserica apuseană de către Patriarchul din Constantinopole în urma Sinodului dela Florenţa precum şi slăbirea şi în cele din urmă căderea Imperiului bizantin sub Turci, fac pe Moldoveni cari încă de pe vremea lui Iliaş şi Stefan nu vedeau bine supremaţia Patriarchiei să se desfacă definitiv de ea în 1453 când un motiv mai puternic li se înfăţişă [1]). Ei, ca şi cei din Ţara-Românească îşi reluară în pace «relaţiile lor spirituale cu Archiepiscopia de Ohrida» [2]).

Acel care contribuise mai mult la ruperea relaţiilor dintre biserica moldoveană şi patriarchie fusese Grigore Ţamblac, egumen al mănăstirei Neamţului pe vremea lui Alexăndrel [3]) şi în aceeaşi vreme conducând în locul lui Damian I

---

[1]) N. Iorga, *Istoria literaturii rom. în sec. XVIII*, II, 561.

[2]) Melchisedec, *Chronica Romanului*, I, p. 85.

[3]) Idem, *Mitropolitul Grigorie Ţamblac*, în *Rev. p. Ist. Arch. şi Fil.* III, p. 40—1 şi 47. Afirmarea d-lui C. Kogălniceanu din *Istoria Românilor*, I, 238, că relaţiile bune cu Constantinopolul de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun s'au încordat *tocmai* «sub nepotul său Alexandru-cel-Tânăr» e deci greşită.

— cel ce iscălise unirea — Mitropolia *Sucevei*, până la moartea sa «întâmplată pe la anul 1450» [1]). El fusese ales *Mitropolit* curând după 1432 și în curs de-aproape douăzeci de ani condusese afacerile bisericei moldovene [2]). Dar în politică el nu se amestecase și, mai ales în vremile turburate ce urmară după orbirea lui Iliaș de fratele său Stefan, Țamblac trăi retras, la Neamțu, ocupându-se cu trebile curat bisericești și sufletești ale păstoriților săi.

Grigorie Țamblac n'a jucat însă, din punct de vedere cultural, rolul ce i se atribuie, ci a trebuit «să vie în Scaunul din Suceava, cu cât-va timp înnainte de suirea pe tron a lui Stefan-cel-Mare, Teoctist — despre care s'a zis că a fost și el un slav —, pentru ca studiile de slavonește să înflorească» [3]):

După moartea lui Damian I întâmplată, poate, în 1451 [4]), veni Iosif II [5]), iar după el, în 1453, Teoctist-cel-Bătrân — «**старый**» [6]).

Cronica dela Putna în redacția dela Slatina [7]) ne spune că pe vremea lui Alexandru «s'au sfințit kir Teoctist mitropolit de către patriarchul sârbesc Nicodim». Aceeași cronică în redacția moldo-polonă [8]), ne lămurește și mai bine : «În vremea acestuia (a lui Alexăndrel) începură vlădicii și mitropoliții a se sfinți de patriarchul Nicodim din Țara Sârbească, sub craiul Gheorghe Despot» [9]). Această știre cu

---

[1]) Idem, *ibidem*, pp. 41 și 47

[2]) p. 47.

[3]) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, București, 1904, p. 13—14.

[4]) Iorga, *Istoria lit. rom. în sec. XVIII*, II, 535.

[5]) V. cronica serbo-moldovenească dela Neamțu în Bogdan, *Cronice inedite*, p. 96 și 101.

[6]) Melchisedec, l. c., p. 42 și C. Kogălniceanu, *o. c.* I, 238.

[7]) I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești*, p. 194.

[8]) Idem, *ibidem*, p. 224 și *Cronice inedite*, p. 121.

[9]) Cf. Melchisedec, *Mitropolitul Grigorie Țamblac*, în *Rev. p. Ist. Arch. și Filologie*, t. III, p. 42.

sfințirea lui Teoctist de către Nicodim dela Ohrida, Urechi [1]) o puse sub Iuga Vodă. D. Bogdan arată [2]) că cronicarul nostru n'a putut-o lua din cronica putneană, căci chiar Eustratie Logofătul la domnia lui Alexăndrel adaogă: «Află-se scris la un letopiseț sârbesc de Azarie Călugărul, precum în zilele acestui domn Alexandru Vodă s'au hirotonisit prea sfințitul mitropolit kir Teoctist, de Nicodim den Țara-Sârbească prin zilele bun credinciosului cneazului Gheorghe Despota» [3]). Letopisețul sârbesc al lui Azarie, spune d. Bogdan, nu poate fi de cât redacția moldo-polonă a cronicei putnene [4]).

Într'un manuscris dela mănăstirea Neamțu, la sfârșit, se găsește această însemnare în limba slavonă, evident, făcută după o cronică ori însemnare contimporană cu evenimentele: «În anul 6961 (1453) au fost archiepiscop kir Iosif dela mănăstirea Neamțu, sub evseviosul Domn Alexandru și după aceea în zilele lui Alexandru fiul lui Iliaș Voevod [5]) s'au binecuvântat prea sfințitul mitropolit chir Teoctist-cel-Bătrân de archiepiscopul sârbesc chir Nicodim» [6]).

Însfârșit știrea despre sfințirea lui Teoctist pe vremea lui Alexandru se confirmă și prin lămurirea ce ne-o dă cronica serbo-moldovenească dela Neamț [7]) într'un adaos final: «Și mai apoi în zilele lui Alexăndrel fiul lui Iliaș Voevod, s'au miruit preasfințitul mitropolit kir Teoctist-cel-Bătrân de către archiepiscopul sârbesc kir Nicodim».

1) Ed. Kogălniceanu, I², p. 136, ed. Picot, p. 28.

2) *Vechile cronice moldovenești*, p. 249.

3) Urechi, ed. Kogălniceanu, I², p. 147 n. 1.

4) *Vechile cronice mold.*, l. c.

5) Printr'un lapsus ușor de făcut Melchisedec zice în trad. sa «în zilele fiului lui Alexandru, Iliaș Voevod». M-ssele m-rei Neamțu aduse la Academie, nefiind încă toate catalogate, n'am putut controla pe Melchisedec.

6) Melchisedec, *Catalogul m-sselor dela Neamțu* în *Rev. p. Ist. Arch. și Fil.*, t. III, p. 136—7, no. 72. Insemnarea e identică cu cea din cronica serbo-moldovenească dela Neamțu (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 96 și 101).

7) I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 101—2 (și 96).

Și cronica serbo-moldovenească ne dă și data morții lui Teoctist — 1477 (6985)[1]). D. Bogdan observă că notița acestei cronice corespunde aproape cuvânt de cuvânt cronicei putnene, fără totuși să fie extrasă de-acolo [2]). Se știe din alte izvoare că pe acea vreme era în Ohrida archiepiscop Nicodim [3]); documentele, după Melchisedec [4]), ni-l arată pe Teoctist încă din 1454 în Moldova; știrile cronicelor sunt deci foarte exacte și «trebue admis ca un fapt istoric neîndoelnic că în timpul lui Alexandru II, probabil în anul 1453, Nicodim archiepiscopul de Ohrida [5]) a sfințit pe Teoctist de mitropolit al Moldovei».

In «pomelnicul preaosfinților mitropoliți ai țărei Moldovei», (luat din lista mitropoliților, după sinodicul mitropolitului Iacob II Putneanul), găsim aceste lămuriri cu privire la «Teoctist II — 1454» [6]).

«Bulgariu de neam, carele era foarte vestit pentru cuvioșie. Acesta a fost archidiacon sfântului Marcu mitropolitul Efesului și au fost hirotonisit archiepiscop... (urmează cele ce știm)... Acestui mitropolit i-au poruncit starețul său, sfântul Marcu Efeseanul ca să și caute totdeauna blagos-

---

[1]) Pe inscripția pusă de Stefan-cel-Mare la mănăstirea Putna pe mormântul lui Teoctist, Melchisedec a cetit anul 6986 Noemvrie 18; după el 1477, după noi 1478. Să poate însă să fi greșit cetirea (și facsimilul arată aceasta) căci însemnarea cronicei serbo-moldovenești e desigur după o notiță contimporană. (Cf. Melchisedec, *O vizită la câte-va m-ri și bis. antice din Bucovina*, în *Rev. p. Ist. Arch. și Fil.* I, p. 253).

[2]) I. Bogdan, *Vechile cronice mold.*, p. 250.

[3]) Idem, *ibidem*, l. c.

[4]) *O vizită* etc., p. 254.

[5]) Nu de Ipek, cum crede Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 85. În privința acestei confusiuni a lui Melchisedec, cf. I. Bogdan *Vechile cronice mold.* p. 251, unde se combat cele spuse în *Cronica Romanului*, I, p. 57. Cf. părerea lui Picot în Urechi, *Chronique de Moldavie*, p. 93.

[6]) C. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București 1888, p. LVI; cf. Iorga, *Istoria literaturii române*, II, 535.

lovenia iarăşi la mitropolitul Ohridului, fiind-că şi patriarchul Ţarigradului s'au unit la blestematul sobor în Florenţa»[1]). A uns pe Stefan şi a murit în 8 Novembre 1477 [2]). I se mai zice şi «sârb de origine» [3]).

D. Bogdan ca şi Melchisedec [4]), admite că pe vremea lui Alexăndrel Moldova avea pe Teoctist, iar că Visarion pe atunci era mitropolit al Romanuluĭ

Primul document însă, în care întâlnim pe mitropolitul Teoctist nu e de la Alexandru, ci de la Petru Aron. Se pare deci că el a venit spre sfârşitul lui 1453, iar din 1454, nemaifiind Alexandru, el îşi face prima sa arătare cu Petru. La 5 Iunie 1455, în Suceava, mitropolitul Teoctist şi cu archimandritul kir Eustatie dela Bistriţa, e în fruntea Sfatului domnesc iscălind întărirea pe care Voevodul o dădea asupra unor moşii, spătarului Gavriil [5]). La 20 Iulie 1455 tot în Suceava Teoctist iarăşi cu archimandritul kir Eustatie dela Bistriţa, se àflă în fruntea Sfatului lui Petru [6]). De asemenea, pe Teoctist, singur, îl întâlnim în documentele dela 23 [7]) şi 29 [8]) August acelaş an, tot în Suceava. La 1456, când, în Iunie, Petru «răscumpără» Ţara dela Turci prin logofătul Mihail, mitropolitul Teoctist e iarăşi de faţă [9]).

Cât priveşte însăşi Mitropolia din Suceava, în toată această

---

[1]) Cf Urechi, (ed. Kog. I², p. 139, ed. Picot, p. 46), după care se ia alcătuitorul pomelnicului.

[2]) L. c. în nota 6, p. 92. Melchisedec citise pe piatra de la mănăstirea Putna: 18 Novembre.

[3]) «Bulgariu de neam» şi «sârb de origină» par a-i arăta neamul său şi *locul* de unde îi venise sfinţirea.

[4]) *Vechile cronice*, p 251; *Chronica Romanului*, I, p. 114.

[5]) Doc. necatalogate Urechia dela *Acad. rom.* Regestul lui Urechia e după orig. dela Creditul Rural-Bucureşti, moşiia Teţcani.

[6]) Uljanickij, *Mat.*, p. 84-5, no. 76; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 9—11, şi 79—81.

[7]) La *Acad. rom.*, 123/LXXVI.

[8]) *Ibid.* Pec. 158.

[9]) Hurm., *Doc.*, II², DXIII, 669--71. Greşit citit 1455 de Melchisedec în *Chronica Romanului*, p. 114.

vreme de-abea de întâlnim o danie făcută ei în 5 Mart 1453 de către Alexandru, și chiar aceia nu e o danie propriu zisă ci o întărire a uneia vechi făcută de Iliaș Vodă [1].

II. Amestecul Polonilor în afacerile Moldovei face ca ei să poată sprijini efectiv atât mai înainte, — în vremea nedestoinicilor fii ai lui Alexandru cel Bun —, cât și prin epoca de care ne ocupăm, episcopi catolici în Moldova. Așa la 1447 Octomvre 30 găsim pe Nicolae episcop al Moldovei și sufragant al Lembergului, în care calitate consacră un altar la Culm [2]. Iar după acest Nicolae «după 1452», la 26 Ianuar 1455, «și altă dată», avem pe Ioan (Rosa): «dar îl găsim la Lemberg în suita superiorului său ierarchic» [3]), archiepiscopul Grigore, concedând indulgențe de câte 40 de zile tuturor credincioșilor catolici cari vor vizita și vor da de pomană pentru capela S-tei Mării din acel oraș [4].
La 1457, în 8 Iulie, urmă «în purtarea titlului, dacă nu și în folosirea venitului de «o sută de florini pe an» lui Ioan Rosa», Ioan zis Nemulem, acesta însă un minorit. Când veni Stefan-cel-Mare, «Polonii nu mai puteau sprijini efectiv pe un episcop de Moldova. Episcopia se întoarse deci la Unguri» [5].

III. Încă din vechi timpuri Moldova fusese în relațiuni cu Italienii cari făceau comerțul Mărei Negre. Mărfurile pe care ei le strângeau la Cafa și la Tana treceau și spre Germania. «Dar acest trafic nu trecea prin comptuarul hanseatic din Novgorod, cum s'ar putea crede: mărfurile

---

[1]) *Index zolkievensis* în *Candela* din Cernăuți pe 1884, p. 545-6 și 690 n. 41. Înșirarea donațiunilor către diferitele mănăstiri din Țară, nu o socotim de vre-un folos aici, odată ce *Tabla Documentelor*, de la sfârșitul acestei lucrări, enumeră prin ea însăși daniile Domnilor.

[2]) Iorga, *Studii și documente*, I-II, Introd. p. XXXVI-VII și Doc. p. 415, no. 1.

[3]) Idem, *ibidem*, l. c.

[4]) Hurm., *Doc.*, II², XLIII, p. 53.

[5]) Iorga, *Studii și doc.*, l. c.

destinate Germaniei nu trecură nici odată *în tranzit* prin acest oraş; ele urmau drumul comercial din Tana (şi din Cafa) *la Lemberg*, acelaş, pe care îl luau câte odată curierii, mercenarii sau funcţionarii coloniali genovezi ca să ajungă la Cafa, când, pe mare, drumul era închis de Turci. Cu privire la Lemberg (*Ciutat de Leo*), vestita hartă catalană, operă a secolului al XIV-lea conţine o notă zicând că veneau acolo negustori din Răsărit şi că continuau de acolo călătoria lor spre Flandra prin Marea Baltică. Către aceeaşi epocă comercianţii din Nuremberg primeau de asemenea mărfuri din Tana prin Lemberg... Ar fi bine să se cunoască staţiunile intermediare ale acestui drum dela Tana la Lemberg: în ori-ce caz este probabil că era în parte maritim, că *din Tana se îndrepta direct către Akjerman unde se debarca şi că de acolo se ajungea la Lemberg prin Suczawa*»[1]. Evreii din Europa urmau acelaş drum în sens invers pentru a merge la Ierusalim. Atâta că la Akkerman se îmbarcau pentru Samsoun [2]).

Felul cum s'au desvoltat oraşele moldovene în urma «undei de bogăţie» pornite dinspre Apus şi Miază-Noapte prin Lemberg spre Sud şi Răsărit, arată că drumul comercial trebue să fi ţinut calea Iaşului, Vasluiului, Bârladului, şi apoi desfăcându-se în două, a Tecuciului spre Brăila şi Ţara-Românească şi a Galaţului spre Chilia şi Cetatea-Albă [3])

Căci un lucru e sigur. Desele documente de privilegii date Braşovenilor, din Vaslui, arată nu numai că acest oraş era un loc de predilecţie, un fel de Capitală a Moldovei-de-Jos pentru Voevozii Ţării, dar şi că negustorii braşoveni aveau drumul pe-aici [4]).

Cetatea-Albă, — Moncastro, Akjerman —, trecuse între

[1]) W. Heyd, *Hist. du commerce du Levant au moyen-âge*, Leipzig 1875–6; 2 vol. Vol. II, p. 730-1.

[2]) Idem, *ibidem*, p. 731, n. 2.

[3]) Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 14.

[4]) Cf. Tabla Documentelor dela sfârşitul acestei lucrări.

1441 și 1445 în stăpânirea Genovezilor cari o luaseră dela Moldoveni [1]). Apoi ea reveni la Moldova. În timpul lui Bogdan și Alexandru relațiile Moldovenilor cu Genovezii sunt dese. Și tot dese sunt și acordările de represalii ale Genovei asupra Moldovenilor cu cari negustorii ei aveau neînțelegeri în mersul lor dela Cetatea-Albă la Lemberg și înnapoi prin Suceava [2]).

În acest timp tot prin Cetatea-Albă și Suceava treceau spre Lemberg negustorii genovezi cari plecau din Pera [3]). În special pe vremea lui Bogdan și Alexăndrel mai mult acești negustori provoacă incidentele în urma cărora Genova acordă represalii asupra Moldovenilor. Comerțul cu Tana e slab și aproape nici nu găsim vre-o mențiune despre dânsul în această epocă; cel cu Cafa e ceva mai puternic.

Despre comerciul cu Pera și Brusa găsim în 1449 o neînțelegere moldoveano-genoveză pentru niște marfă moldovenească prăpădită din vina Genovezilor cari pe nedrept o bat la mezat în Pera [4]). În 5 Mai 1452 găsim o amenințare cu represalii a Genovei împotriva unei rele hotărîri a lui Bogdan II [5]). La 17 Mai, adică peste 12 zile, Moldovenii nedând satisfacere cererei Podestatului din Pera, acesta primește dela Genova îngăduirea represaliilor, spre a sechestra adică ori-ce marfă moldovenească va putea apuca, până la satisfacerea lui Petru de Gravaigo — negustorul păgubit [6]). La 17 Mai 1453, la împlinirea anului, Genova iar acordă represalii Podestatului Perei tot pentru

---

[1]) Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 28, n. 1.

[2]) Idem, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 110-1 și *Acte și Fragmente III*, p. 22-3, 27-31 și 32 și urm. Cf. pentru negustorii armeni din Lemberg și privilegiile lor, date de regele Casimir, din 1455, *Urkunden der Armenier in Lemberg* de dr. Ferd. Bischoff, p. 20, n. XI, în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, XXXII.

[3]) Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* și *Acte și fragmente*, loc. cit.

[4]) Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 28.

[5]) Idem, *ibidem*, p. 27-30.

[6]) P. 30.

acelaș negustor [1]). In Mai 1455 (cererea e din 14 Mart) Ambroziu Senarega cerând Genovei acordare de represalii împotriva Moldovei pentru pierderile suferite de dânsul și de frații săi dela locuitorii din Moncastro (Cetatea-Albă) [2]), consiliul Genovei ia hotărârea să se comunice cererea, Voevodului Petru spre a lua act [3]).

IV. Cu Brașovenii și Bârsenii, întocmai ca și Țara-Românească, Moldova are foarte strânse legături. Toți Voevozii cari se perindează pe tronul ei în epoca de care ne ocupăm, ca și mai înnainte, întăresc numaidecât privilegiile negustorilor ardeleni. Aceștia aduc în Țară articole din Apus: postav, pănură groasă, pânză — de diferite feluri și calități —, și în special ei cer scutirea de deosebitele vămi de prin Țară, pe care în alte împrejurări ori-ce negustor ce trecea pe-aici, nu putea să se dispenseze de a le plăti. Ei cer să nu plătească de cât odată, *tot*, la Suceava, «fie că ar merge chiar la Mare» [4]). Sau, atunci când n'aveau de trecut prin Suceava, cereau să nu plătească vama Sucevii «de cât când vor descărcà mărfurile lor chiar în Suceava» [5]). În ori-ce cas, dela fie-care nou Domn ei cereau întărirea «*convențiilor lor vamale*» și fixarea taxei de plată, pentru fie-care articol în parte [6]).

În privința mărfurilor, Genovezii aduceau piperul și mirodeniile, pe când Brașovenii aduceau obiectele de îmbră-

---

[1]) P. 31.

[2]) P. 32-4.

[3]) Sentința în procesul Senarega se dădu tocmai în 14 Oct. al anului 1455. Idem, *ibidem*, p. 34-6.

[4]) La *Acad. rom.*, pec. 8, orig. slav. perg. Publicat în *Sbornik*-ul din Sofia, IX, p. 374-5.

[5]) I. Bogdan, *Cinci documente istorice slavo-române*, în *Analele Academiei române*, II, XI, *Mem. ist.* p. 31 și 50-2.

[6]) I. Bogdan, loc. cit. și *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria*, Buc. 1902, unde, în note, găsim pe deplin lămurite toate chestiunile acestea de comerț din relațiile Brașovenilor cu țările de dincoace de Munți.

căminte și pe cele de lux — stofe scumpe, brocart —, apusene [1]).

Alexandru, chiar în primul său an de domnie, la 3 August 1449, din Vaslui, reînnoește, cum am văzut, privilegiile Brașovenilor din timpul «moșului său» — Alexandru cel Bun —, fixându-le taxele pe articolele de comerț și pe felul desfacerii lor și le acordă să nu dea vama Sucevii decât la Suceava [2]). Să dea, anume, patru groși de țară, și să vândă pânză și bobou [3]) cu cotul, iar postav cu bucata; și pentru postavul de Colonia să dea vamă 12 groși și pentru cel de Leubia 18 groși, iar pentru bâtăvar câte 8 și pentru cel de Cehia câte 4 [4]); și pentru un bou să dea doi groși; iar «dacă se va prinde la ei vre-un cal de-al oamenilor noștri, cu mărturie, Brașovenii nu vor fi obligați să pue chezășie pentru acel cal» ori vită, ci, de se vor găsi vite la Brașoveni și se vor dovedi cu martori că sunt ale Moldovenilor să și le ia aceștia; și tot așa să se facă de se vor găsi la Moldoveni vite de-ale Brașovenilor [5]).

La 12 August 1452, tot din Vaslui, Domnul dă din nou aceleași drepturi, Brașovenilor și Bârsenilor, într'acelaș chip și cu aceeași clausă foarte importantă pentru liniștea comerciului lor, ca să nu plătească vamă nicăiri de cât la Suceava, «fie că ar merge chiar la Mare [6])». Și iarăși se face mențiune de neînțelegerile ce se iscau între negustori și Moldoveni cu privire la vitele de pripas găsite pe izlazuri streine ori la cele de furat, găsite de unii la alții, și se hotărăște tot ca mai sus, ca Brașovenii să nu fie

---

[1]) V. N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, passim și I. Bogdan, *Documente și regeste*, passim.

[2]) În *Arhiva Brașovului*, no. 775.

[3]) Postav gros, mițos, de făcut haine, întrebuințat până astăzi în Țara Oltului și în alte părți ale Ardealului.

[4]) V. I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 4, notele de jos.

[5]) *Arhiva Brașovului*, no. 775.

[6]) La *Acad. rom.* Pec. 8 și Miletic-Agura, *Daco-Românii* în *Sbornik*-ul din Sofia, IX, pp. 374-5.

păgubiți pentru aceasta în marfa lor, dar nici ei, «dacă ar întâlni acel cal sau bou, nici-o gloabă să nu ia, și nici bani («groși»), dar atât pe cât le este pagubă și alt nimic».

Când vine Petru Aron în 1455, la 2 Iunie, din Suceava, el acordă iarăși privilegii Brașovenilor, precum au fost în zilele fraților săi Iliaș și Stefan și *Petru* [1]) Voevozi și — putea prea bine să adaoge — în zilele predecesorului său Alexandru Voevod [2]).

*

Cu acestea am putea încheia și epoca în care suindu-se și coborându-se de pe tron, Alexandru fiul lui Iliaș, domnește cu atâta nedestoinicie, spre marea nefericire a Țării, patru ani de zile. Ne mai rămâne însă să vedem în câte-va șire rostul boerilor moldoveni în vremea de care ne-am ocupat și să rezumăm rezultatele la care am ajuns.

Încă de pe vremea primelor turburări interne din Principatul moldovean, sub Mușătești, ochii clasei boerești moldovene se îndreptează spre Polonia. Acolo o nobilime puternică luând parte activă la conducerea Statului, umple Țara cu huetul adunărilor ei gălăgioase și ispitește — în vremile prielnice — pe vecini, să ia pildă de la dânsa. Nobilimea moldoveană, numeroasă și puternică, nu ocupă, ca mai târziu, mai ales funcțiunile de curte ale Domnului, nu e numaidecât în slujbe, nu ajută numai în acest chip, mai puțin strălucitor, la conducerea afacerilor Statului. Sunt în ade-

1) Cf. I. Bogdan, *Cinci documente sl.-rom.* în *An. Ac. rom.*, II, XI, p. 50-2.

2) În *Arhiva Brașovului*, no. 778. Pentru comerțul cu Ardealul cf. *Zur Geschichte des siebenbürgischen Handels vom Jahre 972 bis 1845* în *Archiv für siebenbürgische Landesk.* Alte Folge, III, p. 172-3. Iar pentru vămile din această vreme, Picot-Bengescu, *Alexandre-le-Bon*, Vienne, 1882, p. 95 și urm.

văr și pentru aceasta câți-va boeri — cu titluri, dar acele titluri — de boerie, — nu li sunt o fală. Adesea nici nu le amintesc în documentele «încredințate» de dânșii. Boerii asistă, — acum li-i timpul —, și sfătuesc pe Domn, în calitate dacă nu de — *numai*, apoi cel puțin de — *mai ales*, fruntași ai Țării; ei intăresc fapta Domnului prin punerea și a peceților lor particulare care se atârnă — de pergamentul ce leagă o conștiință a unei întregi țări față de suzeranul strein, — de-o parte și de alta a peceții mai mari și mai frumoase a Voevodului: ci ei sunt stâlpii de susținere ai tronului Lui și chezașii stabilității Domnului întronat.

Cel mai bătrân dintre boeri stă de obiceiu în fruntea Sfatului domnesc, dar o strictă așezare a întregului Sfat, într'un anume șir nu erà; se putea ca acelaș boer să fie când mai în frunte, când mai spre urmă. In linii generale se ținea totuși seamă de anume condițiuni pentru ca să găsim aproape neschimbat pe un Stanciul, al III-lea, pe un Manoil, al doilea, iar pe un Duma Braevici — după moartea lui Petru Gudici — întâiul, în Sfatul domnesc al Voevozilor dintre 1449 și 1455: Alexăndrel și Bogdan.

*

La alungarea lui Roman fiul lui Iliaș de către Petru fiul lui Alexandrul-cel-Bun, boerii credincioși casei Iliașizilor, urmară pe Maria văduva lui Ilie și pe fiul ei Olechno. Niciunul din ei nu se arată în documentele lui Petru [1]). Când, în 1449, Alexandru vine pe tron, mare parte din boerii fratelui său Roman vin cu dânsul. Dar pe lângă ei, vin și aproape toți boerii lui Petru, cari vor rămâne, mulți din ei, credincioși lui Alexandru până la sfârșit. Ast-fel în primul document al lui Alexandru, din 26 Mai 1449 [2]), găsim: în fruntea Sfatului pe Petre Gudici, fost boer al lui

---

[1]) I. Bogdan, *Cinci doc. slavo-rom.*, l. c. p. 23. V. Uljanickij, *Mat.*, no. 65-8.

[2]) La *Acad. rom.*, 118/LXVII.

Petru[1]; apoi, Duma Braevici, unul dintre cei mai influenți boeri de pe acea vreme și pe urmă credincios lui Alexandru, tot fost boer al lui Petru[2]; Stanciul tot așa[3]; Manoil dela Hotin, fost boer al lui Roman[4]; Mircea Dulcescul, fost boer al lui Petru[5]; Coste dvornic, desigur pârcălabul de sub Roman[6], fost boer al acestuia, cu fratele său Petru[7], pârcălab de Cetatea-Albă; Coste Andronic, fost boer al lui Petru[8]; Ioan Baicean, tot așa[9]; Șandru aprodul, boer al lui Roman[10]; Petre vistiernicul, nou în această slujbă[11]; însfârșit, puternicul vel logofăt Mihail, mâna dreaptă a lui Petru, trece la moartea stăpânului său, la Alexandru[12]. Cum vedem deci, fiul lui Iliaș începe Domnia mai mult cu boeri de-ai înnaintașului său de cât de-ai fratelui său. În documentul de la 5 Iunie[13] mai găsim încă câți-va boeri de-ai lui Petru în Sfatul lui Alexandru. Ast-fel sunt Lazor[14], Tador Vascan[15], Tador Moica[16], Radul Pisc[17] și alții[18].

---

1) Doc. din 21 Iulie 1448—pec. 7 în *Bibl. Acad. rom.*

2) Uljanickij, no. 65. Doc. din 22 Sept. 6956 (1448).

3) Idem, *ibidem.*

4) Idem, no. 64. Doc. din 18 Febr. 1448.

5) Idem, no. 67-8; cf. și no. 60.

6) Căci e cu fratele său Petru, în Uljan. no. 64. Doc. din 18 Feb., 1448, al lui Roman.

7) Pe care Alexandru îl face pârcălab de Cetatea-Albă în locul fratelui său făcut din pârcălab—dvornic.

8) Uljanickij, no. 60 și 65.

9) Idem, no. 60 și 68.

10) Idem, no. 64 din 18 Februar 1448.

11) Nu-l întâlnim *ast-fel* în alt document pe-aproape.

12) Mihail doară e acel ce merge în August 1448 să împace pe Petru cu regele Poloniei.

13) Al lui Alexandru, în Uljanickij, *Mat.*, p. 75, no. 69.

14) Uljan., no. 67-8.

15) Sub numele de Tador Vascovici la *Acad. rom.*, pec. 7. In Uljan. no. 60 și 68 și aiurea.

16) Sub numele de Tador Moicescul la *Acad. rom.* pec. 7 și aiurea.

17) Uljan., no. 60.

18) Cf. doc. lui Alex. în *Bibl. Acad. rom.*, 118/LXVII și Uljan. no. 69 cu pec. 7 (*Acad. rom.*) și Uljan. no. 60 și 65 și 66.

La 3 August[1]) găsim împrejurul lui Alexandru pe Petru Gudici, Duma Braevici, Stanciul, Coste dvornic și fratele său Petru pârcălabul, Sârbul vistiernic, — fost postelnic sub Petru[2]) —, și Mihail logofătul.

Când Alexandru fu alungat de Bogdan mulți din boerii săi trecură la acesta. Ast-fel în documentul dela 11 Februar 1450 găsim pe Duma Braevici, Ioan Baicean, Tador Vascan, Tador Moicescul, Sârbul și Stanciul, trecuți de partea lui Bogdan[3]). Dar în curând unul câte unul, precum am văzut mai înnainte, îl părăsiră și pe acesta.

La 12 August 1452 găsim în Sfatul lui Alexandru[4]) pe acești boeri: Duma Braevici, Manoil dela Hotin, Stanciul, Coste pârcălabul și fratele său Petru, Ioan Baicean, Coste Orâș și logofătul Mihail. Dintre ei singurii cu dreaptă credință erau numai Manoil dela Hotin, Coste pârcălabul cu fratele său Petru, și Mihail logofătul. La 7 Septembre[5]) mai întâlnim pe Lazor, Radul Pisc, Lazea Pitic, Duma vistiernic și Petric postelnic.

De-aici înnainte de prisos ar fi să mai urmărim peregrinările boerilor dela Alexandru la Petru Aron și 'nnapoi. Destul să spunem că în tot cursul lui 1452 și 1453 cât Alexandru fu tare, toți boerii fură cu el. La 1 Ianuar 1454 el avea împrejurul său 21 de boeri, toți aproape, credincioși lui încă de la venirea sa în 1451. După 1 Ianuarie 1454 unii din acești sfetnici îl părăsesc. Ast-fel sunt Hodko Crețean, Coste Orâș și alții. Dar în Februar 1455[6]), când Alexandru mai apare pentru cea din urmă dată găsim pe lângă dânsul, la Iași, pe cei mai de frunte dintre boerii săi

---

1) *Arhiva Brașovului*, no. 775.

2) Uljan., no. 65.

3) I. Bogdan, *Cinci doc. sl. rom.* în *An. Ac. rom.*, II, XI, p. 54-5.

4) La *Acad. rom.*, pec. 8; Miletic-Agura, *Sbornik*, (Sofia) vol. IX. p. 374-5.

5) *Arh. Statului.* Doc. dep. de m-rea Neamț. — Orig. perg., cu trad. Însemnat pentru limba și prețurile din el.

6) La *Acad. rom.*, 87/XXX.

din 1452 și 1453 și în aceeași ordine ca și atunci: pe Duma Braevici, pe Manoil dela Hotin, acesta credincios de la început și desigur salvatorul situației încurcate din 1450 — la Crasna, pe Stanciul, pe Petru pârcălabul, pe Oană Julici, Danciul pârcălabul, Cozma Șandrovici, Fedor dvornicul, Alb spătarul, Petric postelnicul și Șandro logofătul. Se pare că toți stătuseră cu Domnul la Cetatea-Albă în 1454-5: Mihail singur trecuse de partea lui Petru. Și cam tot peaceștia îi găsim și la încercarea de împăcare a lui Alexandru cu Polonii, din Mart 1455 [1]. După Movile toți boerii părăsiră pe Alexăndrel nu atât pentru netrebniciile sale, cât pentru că toți vedeau că o nouă întronare a desfrânatului Domn nu mai era cu putință. Însuși mitropolitul Teoctist, cum s'a văzut, era de partea lui Petru.

E evident însă, că dacă Voevodul nu era atât de vrednic precum trebuia să fie, apoi nici boierii nu erau mai vrednici când mergeau cu plecarea păn' acolo încât ori care Pretendent, venit din toată lumea, să găsească numai de cât trecere la ei. Atât în 1449 când veni Bogdan cât și în 1454 când veni Petru Aron, Domnul legiuit era Alexandru, acel Alexăndrel, copil, și plin totuși de patemi, dar Domn legiuit căruia trebuiau să-i slujească cu credință: și totuși îl trădară.

*
* *

Iată acum și boerii cari alcătuesc *Sfatul domnesc* între 1449 și 1445, dela venirea lui Alexăndrel Vodă în April-Mai al primului an și până la moartea lui, în vara ultimului an.

În luptele pentru tron dintre 1449 și 1455 cel mai însemnat reprezentant al Țării și în aceeași vreme al politicei statornice filo-polone, e desigur marele logofăt Mihail a cărui puternică personalitate turbură chiar primii ani de domnie ai lui Stefan cel-Mare. Socotim deci de

[1]) Hurm., *Doc.*, II², DIX, p. 659-60.

neapărată trebuinţă ca înnainte de lista boerilor moldoveni şi a fluctuaţiilor politicei lor, să schiţăm în câte-va vorbe activitatea vel-logofătului Mihail, în epoca pe care-o studiem.

Încă din 1446 (6954), Martie 5 [1]), Mihail ocupă rangul de logofăt; dar nu el e acela ce stă ca mână dreaptă a Domnului fiind logofăt efectiv al Curţii sale. În afară de slujbele aduse lui Petru [2]), prima dată când îl întâlnim în această calitate — în vremea ce ne interesează — e sub Alexăndrel şi încă din primul document al acestuia, la 26 Mai 1449 [3]), Mihail e nelipsit de lângă tânărul Voevod, al cărui puternic sprijin devine din ce în ce mai mult împreună cu Manoil-cel-Mare—pârcălabul de Hotin —, credincios boer al răposatului frate al lui Alexăndrel, Roman Voevod [4]), şi alţii câţi-va mai puţin statornici [5]).

Ca semn de dragoste şi de recunoştinţă faţă de Domnul său, Mihail, la venirea lui Bogdan, nu urmează pilda lui Duma Braevici şi a celorlalţi [6]), ci împreună cu Manoil trece în Polonia pe lângă Olechno spre a-l susţine şi a stărui pentru dânsul pe lângă regele Poloniei. Un anume Petru logofăt îi ia locul pe lângă Bogdan [7]), pentru a-l înlocui mai pe urmă chiar sub Petru Aron în 1455, când Alecsandru murise şi toţi boerii lui trecuseră de partea noului Voevod [8]).

La 3 August 1451 [9]) Mihail e cu Alexăndrel, pribeag acum, la Sambor, unde îl vedem împăcându-se cu nobilul

---

[1]) *Uricarul*, XVI, 4.

[2]) V. p. 32 din ac. lucrare.

[3]) La *Acad. rom.*, doc. 118/LXVII, din Roman.

[4]) Uljanickij, *Mat.*, no. 64, — din 18 Febr. 6956 (1448).

[5]) Idem, *ibidem*, no. 69, — din 5 Iunie 6957 (1449).

[6]) V. tabla boerilor şi a documentelor.

[7]) La *Arh. Statului* (depositul m-rei Neamţu), Doc. orig. pec. căz. din 6959 Iulie 31.

[8]) Doc. Urechia în *Bibl. Acad. rom.*, din 6963 Iunie 5, Suceava şi Uljan, no. 76; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 9—11 şi 79—81: 6963 Iulie 20, şi mai departe.

[9]) Hurm., *Doc.*, II[2], DX, p. 660—1.

polon Ion Buczaczki de Litvinov cu care avusese o neînțelegere bănească. De față era și Maria, văduva lui Iliaș Vodă, și Duma Braevici și Manoil, Vitolt, Șandru (maĭ apoi în vremile de restriște din Februar 1455, logofăt al lui Alexandru, în lipsa lui Mihail) [1]), Coste Danovici și Deniș.

Venirea lui Alexandru pe tronul moldovean aduce pe Mihail în vechiul său loc. Din 1452 înnainte el e singurul mare logofăt al Moldovei până la căderea Domnului său — Alexandru — în 1454, când vine ca logofăt al lui Petru Aron un oare-care Cozma, nume cunoscut și înnainte de aceasta, poate identic cu Cozma Șandrovici ori Cozma vistiiarnicul din documentele fiului lui Iliaș [2]).

Mihail trase, cum și era de așteptat, mari foloase mamateriale din statornicia sa față de Alexăndrel. Bogatele și numeroasele sale moșii [3]) crescură și prin darurile Voevodului alăturea cu cumpărătorile boerului.

În 1453, la 23 Septembre, Alexandru se obligă a depune jurământ regelui Poloniei. Cel dintăi chezaș din actul de făgăduință era Mihail logofătul [4]). Actul e din orașul Siret. Probabil ca mulțămită, trimișii regelui, Przedbor, căpitanul cetăților (castrelor) Sandomir și Przemisl și Ion Kmitha, castelanul Lembergului, promit în numele lui Cazimir, că i se va acorda lui *Mihail cancelarul Moldovei* un venit de 100 de mărci pe fie-care an [5]). Actul e tot din Siret, tocmai din vremea când Alexandru făgăduise credință Regelui. Și că nu e aici o legătură numai de succesiune, ci una mai strânsă — de cauzalitate —, așa precum o presupuserăm, dovadă ne stau relațiile de mai târziu ale lui Mihail cu Polonii. În 1456 îl vedem pe el împreună cu frații săi Duma și Todor primind dela Cazimir un salv-

---

[1]) La *Acad. rom.*, 87/XXX, Iași, orig. perg.

[2]) Orest Popescul, *Câte-va doc. mold.*, I, p. 8—10 și Doc. Urechia la *Acad. rom.*, 6962 Aug. 25.

[3]) Uljanickij, *Mat.*, no. 73 (*6961*), — Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 76—8.

[4]) Hurm., II[2], DVIII, p. 656—8 (*6961*).

[5]) Hurm., II[2], XXXIII p. 43.

conduct pentru Polonia [1]), care le va fi locul de adăpost și atunci când Stefan-cel-Mare urgisind pe Mihail, acesta, va fi nevoit să fugă din Moldova.

Și încă în 1454 vedem pe Muzilo și Bartosz Buczaczki promițând din Sniatyn la 24 Mart lui Mihail «logofătul Moldovei», folosința câtor-va venituri: primul în calitate de staroste de Sniatyn și Colomeia, iar al doilea ca staroste de Podolia [2]). Ei aveau legături particulare cu Mihail și nu în calitatea lor oficială făgăduiau acele venituri, dar, în calitatea lor oficială erau destul de puternici ca în locul datoriei bănești să ofere marelui logofăt servicii foarte prețioase, pe care alt cum, desigur, nu ori-care, chiar Voevod fiind, le-ar fi căpătat.

Anul 1455 îl aduce însă pe Mihail înnapoi în Moldova. La ultima încercare a lui Alexandru, din Februar 1455, Duma Braevici și Manoil dela Hotin nu lipsiseră, dar Mihail lipsi [3]). Pierduse nădejdea în tânărul Domn rătăcitor care dădea așa de rele semne pentru viitor, și totodată era sătul de rătăcirile prin străini. El trecuse de partea lui Petru precum vor trece încurând și ceilalți, în frunte cu credinciosul Manoil.

La 20 Iulie 1455, din Suceava, Petru Voevod întărește lui Mihail o sumă de sate în Nordul Moldovei [4]), proprietăți pe care le avea și sub Alexandru: pacea cu noul Domn era făcută.

Așa se isprăvește cariera lui Mihail în timpul celor șepte ani din istoria Moldovei, cari ne interesează. Il vom întimpina mereu de-acum în Sfatul domnesc al lui Petru, alăturea cu ceilalți boeri ai răposatului Alexăndrel, printre cari Manoil

---

1) Hurm., *Doc.*, II², LIII, p. 67.
2) Uljanickij, *Mat.*, p. 86, no. 78.
3) La *Acad. rom.*, doc. 87/XXX, Iași.
4) Uljanickij, *Mat.*, p. 84—5, no. 76; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 9—11 și 79—81.

ocupă tot locul de frunte: al doilea dintre boeri și al treilea după Mitropolit [1]).

*

Alăturea cu Mihail se ridică însă, dacă nu ca relații externe, într'o măsură însă mai mare, ca putere în Țară și ca statornicie, viteazul pârcălab de Hotin, Manuil-cel-Mare, înnaintea căruia dacă stau vre-o dată în Sfaturile lui Alecsăndrel, Petru Gudici, Duma Braevici ori Stanciul [2]), apoi nu puterea ori credința lor i-i pune înnainte, ci rangul și bătrâneța lor: Duma Braevici era vornic, ceilalți vor fi fost poate foști vornici sau logofeți, pe când Manoil era *numai* pârcălab de Hotin; toți-trei însă erau mai vechi în boerie și desigur și în vârstă decât dânsul. Totuși el stă și în fruntea Sfatului domnesc sub Alexăndrel [3]), locul său obișnuit fiind al doilea [4]), după Duma Braevici vornicul, fruntea Sfatului Voevozilor din această vreme [5]). Și până și în documentul dela 8 Februar 1455 [6]) cei doi boeri alcătuesc nedespărțiți capul Sfatului domnesc al lui Alexandru: Duma Braevici întâiul prin rang și bătrânețe și Manoil întâiul prin putere și credință [7]).

* * *

Cu acestea putem trece la înșirarea boerilor moldoveni

---

1) La *Arhivele Statului* (depositul m-rei Neamțu), Doc. orig. perg. din 12 și 20 Dec. 6963 (1455).

2) La *Acad. rom.*, 118/LXVII și Miletic-Agura, *Sbornik*, IX, p. 374-5.

3) Uljanickij, *Mat.*, p. 75. no. 69.

4) Miletic-Agura, loc. cit; *Bibl. Acad. rom.*, Doc. 1/LXXV și 52/XIX; *Uricarul*, XVIII, p. 21—6; Doc. depuse de m-rea Neamțului la *Arh. Statului*, 6961, Ianuar 22; *Arhiva istorică*, I, 1,103, no. 141; *Bibl. Acad. rom.*, doc. 3/XL și *Uricarul*, XX, p. 98—100; *Arhiva istorică*, I, 1,142, no. 205; *Arhiva* dela Iași pe 1900, p. 85—6; etc. etc.

5) Doc. citate în nota prec.

6) La *Acad. rom.* doc. 87/XXX.

7) Cf. *Uricarul*, XVIII, unde d. Ghibănescu, dă știri din bielșug cu privire la cronologia boerimei moldovene dintre 1400 și 1634.

dintre 1449 Mai 26 și 1455 Iunie 2, întâia, data constatărei suirei pe tron a lui Alexăndrel, și a doua, data constatărei așezărei definitive ca Domn a lui Petru Aron. Vom ține seamă de ordinea în care acești boeri încep a se arătà în documente și de treapta ocupată de dânșii în Sfatul domnesc, arătând la fiecare mai ales politica lui — prin hotărârea mai mult sau mai puțin precisă a datelor între cari ei se află pe lângă un Voevod sau altul.

Boerii fără titluri: 1. *Petre Gudici* (pe lângă Alexăndrel V.), 1449 Mai 26—Aug. 3 [1]) — I [2]). Mort probabil spre sfârșitul lui 1449 sau începutul lui 1450; 2. *Duma Braevici* (pe lângă Alexăndrel V.), 1449 Mai 26—Aug. 3 — II. — (pe lângă Bogdan), la 11 Febr. 1450 — I. — (pe lângă Alexăndrel pribeag în Polonia), 3 Aug. 1451 — I. — (pe lângă Alexăndrel V.) dela 12 Aug. 1452—7 Sept. acelaș an, fără titlu, (I) apoi ca *vornic* dela 7 Sept. 1452—14 Mart. 1455 — I.—; 3. *Stanciul* (pe lângă Alexăndrel V.) 1449 Iunie 5—1455 Martie 14 — citat și cu titlu de pârcălab, de Cetatea-Albă, de obiceiu III [3]); 4. *Mircea Dulcescul* (pe lângă Alexăndrel) 26 Mai 1449 — V. —; 5. *Coste Andronic* (pe lângă Alexăndrel) 1449 Mai 26 — Iunie 5 — VIII. — Moare în lupta de la Tămășani; 6. *Ioan Baicean* (pe lângă Alexăndrel), 26 Mai — 5 Iunie 49. — (pe lângă Bogdan), 11 Febr. 50. — (pe lângă Alexandru) 12 Aug. 52—1 Ianuar 54, — de obiceiu al V—VI; 7. *Lazor*, fratele lui Stanciul, (pe lângă Alexandru) 5 Iunie 1449 și apoi

---

[1]) V. Tabla Documentelor, la sfârșit.

[2]) Cifrele romane înseamnă treapta ocupată în Sfat.

[3]) Cronica dela Bistrița (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 56, scrie: «Într'acelaș an [6987 (=1479)] August în 8, Dumineca seara, răposat-au roaba lui Dumnezeu Cneajna, fata lui Alexandru Voevod; *iar marele Stanciul răposă trei zile după dânsa*». Velikii (= marele) nu e dvornic ci e titlu de cinste precum aveau și alți boeri din Moldova, ca Manoil, ori din Țara-Românească (Cf. I. Bogdan, *o. c.* p. 74, nota 37).

dela 7 Sept. 52 — înnainte [1]; 8. *Oană Pintec*, (pe lângă Alexăndrel) 5 Iunie 1449. — (pe lângă Bogdan) 31 Iulie 51. — (pe lângă Alexandru) de la 27 Oct. 52—20 Iulie 53. — (pe lângă Petru Aron) 24 Aug. 54 (I); 9. *Cozma Șandrovici*, (pe lângă Alexandru) 5 Iunie 1449, — 27 Oct. 1452—8 Februar 1455—VII-VIII —; 10. *Coste Danovici*, (pe lângă Alexandru) 5 Iunie 1449—14 Mart. 1455. Se întâlnește odată (1. Ian. 54) ca ciașnic; 11. *Petru Scurtul*, (pe lângă Alexandru) 5 Iunie 1449,—27 Oct. 1452—20 Iunie 1453; 12. *Toader Vascan* [Vascovici] (pe lângă Alexandru) 5 Iunie 1449.—(pe lângă Bogdan) 11 Febr. 1450.—(pe lângă Alexandru) 27 Oct. 52—1 Ianuar 54, ca stolnic: 27 Oct. 52; 13 *Toader Moica* [Moicescul] (p. l. A.) 5 Iunie 1449. — (p. l. B.) 11 Febr. 50. — (p. l. A.) 21 Dec. 52—1 Ianuar 54; 14. *Radul Pisc* (p. l. A.) 5 Iunie 1449,—7 Sept. 52—1 Ianuar 54; 15. *Hodco Crețean* [Crețovici], (p. l. A.) 5 Iunie 1449,—21 Dec. 52—1 Ianuar 54. — (p. l. P.-A.) 25 Aug. 54; 16. *Lazea* [Pitic], (p. l. A.), 5 Iunie 1449. — (p. l. B.), 11 Febr. 50, — (p. l. A.), 7 Sept. 52. — (p. l. P.) 25 Aug. 54; 17. *Șendric Atolocico*, (p. l. A.), 5 Iunie 1449,—27 Oct. 52; 18. *Oană Julici* (p. l. B.), 11 Febr. 50 (II). — (p. l. A.), Ianuar 53—8 Febr. 55; 19. *Bratul* (p. l. B.), 11 Febr. 50 (III),—31 Iul. 51 (I). — (p. l. A.) 21 Dec. 52—1 Ianuar 54 (VII—VIII); 20. *Coste Orâș* (p. l. B.), 11 Febr. 50. — (p. l. A.), 12 Aug. 52—1 Ianuar 54.—(p. l. P. A.), 25 Aug. 54; 21. *Vitolt* (p. l. A. pribeag) 3 Aug. 1451, — (p. l. A. Voevod) Ian. 53—Sept. 53; 22. *Deniș*, (p. l. A. pribeag) 3 Aug. 51; 23. *Cozmițea (Cozmiș)*, (p. l. A.), 27 Oct. 52—23 Febr. 53; 24. *Șandru (dela Dorohoi)*, (p. l. A.), 21 Dec. 52—1 Ianuar 54; 25. *Jurj Găurici*, (p. l. A.), 21 Dec. 52—7 Sept. 53; 26. *Vlașin*, (p. l. A.), 21 Dec. 52—Ian. 53; 27. *Coste Dabici* (p.

[1] Acelora cari ocupară locuri prea variate în Sfatul domnesc nu li se mai însemnă aici acest loc. Destul că se vede din înșirarea lor cam ce loc au ocupat în primul Sfat din 26 Mai sau 5 Iunie 1449, de pe vremea lui Alexandrel, iar în *Tabla Documentelor* sunt înșirați toți.

l. A.), Ian. 53; 28. *Petru Ichim*, (p. l. A.), 20 Iunie 53; 29. *Jurje Mihailoșevici* (p. l. A.), 20 Iunie 53; 30. *Petru Ponici* (p. l. A.), 20 Iunie 53; 31. *Ignatie Popescul* (p. l. P.) 25 Aug. 54; 32. *Toma Cândevici* (p. l. P.), 25 Aug. 54; 33. *Ioan Bourean* (p. l. P.), 25 Aug. 54; 34. *Mic Cralea*, (p. l. A.), 1 Ianuar 54.

LOGOFEȚI: 1. *Mihail*, (p. l. A.), 26 Mai 1449—1 Ianuar 54; 2. *Petru* (p. l. B.), 31 Iul. 1451.—(p. l. P.-A.), 25 Aug. 54 (II și IV); 3. *Oancea* (p. l. A.), 5 Iunie 1449—IX. —; 4. *Ilie*, fost —, (p. l. B.), 11 Febr. 50 (VII); 5. *Cozma* (p. l. P.), 25 Aug. 54; 6. *Șandro* (p. l. A.), 8 Febr. 55—14 Mart. 55.

VORNICI: 1. *Coste* (p. l. A.), 26 Mai 1449—3 Aug. 49 (VI și IV); 2. *Dragomir* (p. l. B.), 11 Febr. 50 (XI)—31 Iul. 51 (III); 3. *Oțel*, (p. l. B.), 12 Febr. 50 (VIII)—(f. titlu) 31 Iul. 51 (II); [4. *Duma Braevici:* v. *boerii fără titluri;*] 5. *Fedor*, (p. l. A.), 8 Febr. 55 (VIII), — (*posadnic:* p. l. P.-A. = 25 Aug. 54).

PÂRCĂLABI: 1. *Manoil*, — de Hotin, (p. l. A.), 26 Mai 1449—8 Febr. 55 (de obiceiu al II-lea) [1]; 2. *Petru*, — de Cetatea-Albă, (p. l. A.), 26 Mai 1449,—(f. titlu câte-odată) 12 Aug. 52—14 Mart. 55; 3. *Danciul* (p. l. B.), 11 Febr. 50.—(p. l. A.), 20 Iunie 53—7 Sept. 53,—8 Febr. 55—14 Mart. 55; 4. *Coste* (fost dvornic [26 Mai 1449]), 12 Aug. 52—7 Sept. 53 (de obiceiu III—IV) [2]; 5. *Duma*, (p. l. P.), 25 Aug. 54 (II); [6. *Stanciul:* v. *boerii fără titluri]*.

POSTELNICI: 1. *Ciopi*, (p. l. B.), 31 Iulie 51 (VI); 2. *Petric* (Petru), (p. l. A.) 7 Sept. 52—14 Mart. 55; 3. *Micul*, (p. l. P.-A.), 25 August 1454 (IX).

SPĂTARI: 1. *Albul*, (p. l. A.) 5 Iunie 1449, — 21 Dec. 52 — 8 Febr. 55; 2. *Șandru*, (p. l. A.), 7 Sept. 53 (XIV); 3. *Dumicaci* (p. l. P. A.) 25 Aug. 54 (III).

---

[1]) Cf. Uljanickij, *Mat.*, p. 70, no. 64; *Arhiva istorică*. I, 1, 154 și Iorga, *Stefan-cel-Mare*, p. 37.

[2]) Cf. Uljanickij, *Mat.*, p. 75—6; Ghibănescu, *Uricarul*, XVIII, p. 478, și Iorga, *o. c.*, p. 48 și urm.

Păharnici (Ciașnici): 1. *Goian*, (p. l. A.) 21 Dec. 52 — 7 Sept. 53; 2. *Dragoș*, (p. l. P. A.), 25 Aug. 54 (XII); [3. *Coste Danovici* (p. l. A.), 1 Ianuar 1454: *Goian* lipsea; v. *boerii fără titluri*.]

Vistiernici: 1. *Petrea*, (p. l. A.), 26 Mai 1449 (XI); 2. *Sârbul*, (p. l. A.) 3 Aug. 1449 (VI), — (p. l. B = f. titlu), 11 Febr. 50 (XIV); 3. *Onicițe*, (p. l. B.) 31 Iul 51 (V); 4. *Duma*, (p. l. A.), 7 Sept. 52 — 23 Febr. 53; 5. *Ioan*, (p. l. P. A.) 25 Aug. 54 (V); 6. *Cozma* (p. l. A.), 20 Iunie 53— 14 Mart. 55.

Stolnici: 1. *Ioan*, (p. l. A.) 21 Dec. 52 — 1 Ianuar 54 (XXII—XXIV); [2. *Teodor Vascan*: v. *boerii fără titluri*].

Comiși: 1. *Jurjea*, (p. l. A.) 5 Iunie 1449, — 21 Dec. 52 — 1 Ianuar. 54 (la urma Sfatului domnesc); 2. *Stanciul*, (p. l. B.) 11 Febr. 50; 3. *Petru Ezereanul*, (p. l. P.) 25 Aug. 54; 4. *Buht[e]a*, (p. l. A.) 14 Mart. 55.

Aprozi: 1. *Șandru [Șendric]*, (p. l. A.) 26 Mai 1449 (X) — 5 Iunie 49 (XI), — (p. l. A. pribeag = f. titlu) 3 Aug. 1451 (IV), — (p. l. A. — Voevod) Ian. 53 (XIV).

La 20 Iulie 1455 mare parte dintre boerii lui Alexăndrel sunt de partea lui Petru Aron. La 5 sau 15 Iunie 1456 [1]), Petru avea un Sfat domnesc de 52 de boeri plus mitropolitul Teoctist plus cinci pisari ca marturi și 1 ca scriitor: *toți* boerii lui Alexandru erau de față, iar logofătul Mihail era acel ce mergea în numele Domnului să răscumpere Țara de la Turci.

* * *

Și acum, ajunși la sfârșitul acestei încercări de monografie istorică asupra Domniilor lui Alexăndrel și Bogdan Voevozi să rezumăm datele căpătate din cercetarea și verificarea spuselor cronicelor prin mărturiile contimporane ale documentelor.

[1]) Hurm., *Doc.*, II², 669—71.

In genere, pentru a nu ne opri mai mult, cronicele vechi moldoveneşti în fruntea cărora stă pentru această vreme nepreţuitul letopiseţ dela Bistriţa, ne dau ştiri exacte asupra întâmplărilor. Cât priveşte Urechi, datele sale, în afară de cronologie, sunt şi ele aproape peste tot vrednice de încredere.

La moartea lui Iliaş, fiul lui Alexandru-cel-Bun, rămân doi fii, Roman şi Alexandru, dintre cari cel dintăi izbuteşte să ocupe tronul pentru scurtă vreme, în 1448, în locul unchiului său Stefan, ucis.

Dar cellalt unchiu, Petru, fratele lui Iliaş şi Stefan, şi tovarăşul acestuia din urmă, alungă pe Roman care moare în Polonia la 2 Iulie 1448.

Prin April al anului următor moare şi Petru şi atunci singurul urmaş în linie directă pe tronul Bătrânului Alexandru rămâne să fie Alexăndrel, al doilea fiu al lui Iliaş. În Aprilie-Mai *Alexăndrel* vine în Moldova cu mama sa Maria şi ocupă tronul. El era născut la 17 August 1438 : n'avea deci la întronare nici 11 ani. Pe vremea tatălui său Iliaş şi a fratelui său Roman el stătuse cu aceştia în Moldova, dar, după moartea lui Roman, Maria fusese silită să fugă cu el în Polonia.

Alexăndrel domneşte din April-Mai până la 12 Oct. 1449, când e alungat după lupta dela Tămăşeni de Bogdan unchiul său şi fiul natural al lui Alexandru-cel-Bun. El fuge în Polonia la vărul său Cazimir Regele, de unde face mai multe expediţii în Moldova în cursul lui 1450: toate se sfârşesc cu înfrângeri, iar în cea din urmă, din toamnă, în lupta dela Crasna, din 6 Septemvre, el e aproape să cadă în mânile lui Bogdan.

Acesta domneşte de sine. Nu se închină de fel Polonilor şi ei sunt aceia ce-l chiamă la o înţelegere. Cu Ungurii el încheie două tratate de alianţă în termeni demni pentru el ca şi pentru Ţară, în cursul lui 1450. Domnia sa e sfârşită însă brusc la 16 Octomvre 1451, tocmai când părea a

deveni mai sigură, măcar pentru câţi-va ani, în urma ajungerei la o împăcare cu Polonii şi Alexăndrel, Domnul legiuit, — pe care şi el, Bogdan îl înţelegea ca atare, socotindu-şi Domnia sa proprie numai ca un interimat. Bogdan e ucis la Răuseni de Petru Aron, alt fiu natural al lui Alexandru-cel-Bun. Dar şi Petru Aron, care avuse înţelegere cu Alexăndrel ca să împartă Ţara între ei, n'are parte de Domnie. Alexăndrel, alungat de dânsul, se întoarce cu ajutor polon, şi încă de la sfârşitul lui Decembre 1451 ocupă tronul ce de drept i se cuvenea.

Alexăndrel supus cu totul Polonilor stăpâneşte de bine de rău Ţara până la 1454, având ca singur eveniment mai însemnat în politica sa externă închinarea şi către Ungaria din 17 Februar 1453. Aceasta, de oare ce Petru folosindu-se de nemulţumirile ridicate de domnia desfrânatului Alexandru, lucra mereu atât prin vecini cât şi în Ţară, prin boeri, spre a pune din nou mâna pe tron. Şi în adevăr, fără nici-o luptă, prin vara lui 1454 Petru Aron începe dela Munţi spre Mare, dela Suceava spre Cetatea-Albă, să-şi întindă mereu stăpânirea, Alexăndrel rămânând în cele din urmă circumscris la un mic teritoriu împrejurul capitalei sale de Mare.

Cu începutul lui 1455 Alexăndrel iese din Cetatea-Albă şi se ridică spre Suceava cu credincioşii săi. Petru Aron se fereşte de a-i ieşi întru întimpinare mai repede, ci de-abia după-ce Alexandru trecând spre Iaşi apucă drumul către Nord pe valea Jijiei, Petru se hotăreşte să i se opună. Lupta se dă la 25 Martie. Alexăndrel e înfrânt. Încercările sale încă dinnainte de luptă de a mai căpăta ajutorul Polonilor nereuşind, el se întoarce la Cetatea-Albă unde câteva luni mai târziu moare, zice-se, otrăvit de nişte boeri ce urmăreau o dreaptă răsbunare. Toată Ţara, cu Mitropolitul şi boerii, trece acum de partea lui Petru Aron.

Pe vremea lui Alexăndrel relaţiile bisericeşti ale Moldovei cu Patriarchia de Ohrida se restabilesc în chip stator-

nic prin sfinţirea de către acest Scaun a mitropolitului moldovean Teoctist, în a doua Domnie a Voevodului, pe la sfârşitul lui 1453.

Cei mai însemnaţi boeri cari iau o parte activă la întâmplările dintre 1449 şi 1455 sunt: marele logofăt Mihail, Manoil-cel-Mare — pârcălabul de Hotin —, Duma Braevici, Stanciul, şi alţi câţiva din cei aproape 70 de boeri din Sfaturile domneşti ale acestei vremi, — toţi, partizani ai politicei filo-polone. Înfăţişarea cât mai clară a rostului boerimei în această vreme şi a principalilor ei reprezintanţi, ne-am silit a o expune chiar într'un capitol special.

Astfel se sfârşesc domniile lui Bogdan şi Alexăndrel, cari atât cât stăpânesc, stăpânesc întreaga Moldovă dela Munţi şi până la Mare. Ocârmuirea de Cetatea-Albă, a lui Alexăndrel, în 1454—55, nu e decât un incident fără însemnătate şi care nu contribue întru nimic la separarea Ţării în *două*. Şi iarăşi nici la reunirea celor două Ţări nu contribuesc în chip hotărîtor Bogdan ori Alexăndrel. Această reunire fusese încă dinnainte de dânşii făcută; anume ea fusese făcută îndată după moartea lui Stefan, al doilea fiu al lui Alexandru-cel-Bun, şi desfacerea astfel a dualităţii Stefan-Petru [în care chiar, Petru n'avea decât un rol cu totul şters], alcătuită în locul celei dinnainte a lui Iliaş-Stefan.

Bogdan la moartea sa lasă printre alţi copii despre cari nu ne-au rămas ştiri mai multe, pe Stefan, care va fi Stefan-cel-Mare de mai târziu; iar cu Alexăndrel se stinge posteritatea bărbătească a lui Iliaş, şi, — în linie directă — chiar a lui Alexandru-cel-Bun. Domnia copilului Voevod înseamnă o pată în istoria Moldovei pentru umilirile la care a fost supusă Ţara faţă de Poloni ca şi de Unguri. În schimb Domnia viteazului Bogdan ucis mişeleşte la Răuseni, de şi scurtă, dar e o splendidă prevestire pentru ceea-ce era să vie cu câţiva ani mai târziu.

TABLA DOCUMENTELOR

DELA ALEXANDRU II ȘI BOGDAN II AI MOLDOVEI.

Alexandru

1. *26 Mai 1449, Târgu-de-jos (Roman).*

A. Voevod întărește dania posadei de pe râul Moldova, făcută de Ioan Pântec mănăstirii Moldovița. Mărturii: Petre Gudici, Duma Braevici, Stanciul, Manoil dela Hotin, Mircea Dulcescul, Coste dvornic, Petru — fratele acestuia — pârcălab de Cetatea-Albă, Coste Andronic, Ioan Baicean, Șandru aprodul, Petre vistiernicul. Mihail logofăt; Vulpaș grămătic. (Orig. la *Acad. rom.* doc. 118/LXVII. V. și Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63, unde e în rezumat).

2. *5 Iunie 1449, Suceava.*

A. Voevod întărește despăgubirea dată de Gheorghe Heregar în averea lui — sate și case —, lui Coste pârcălabul dela care a luat 800 de zloți, în păstrare, și nu i-a mai dat înnapoi. Mărturii: Manoil, Braevici, Stanciul, Lazor, Oană Pântec, Ioan Baicean, Cozma Șandrovici, Coste Androni*nc*, Oancea logofăt, Albul spătar, Șendric aprod, Coste Danovici, Scurtul, Tador Vascan, Tador Moica, Radul Pisc, Hodco Crețean, Lazea, Șendric Atolciko, Jurjea comis. Mihail logofăt. Șandro grămătic. (Uljanickij, *Materialy* p. 75, no. 69).

3. *3 August 1449, Vaslui.*

A. Voevod întărește privilegiile Brașovenilor din timpul moșului său Alexandru V. Mărturii: Petru Gudici, Duma Braevici, Stanciul, Coste dvornic și fratele său Petru pârcălab, Sârbul vistiernic. Mihail logofăt. Oanța pisar. (Orig. în *Arh. municip. a Brașovului*, no. 775).

4. *26 August 1449.*

A. Voevod face mai multe danii mănăstirii Moldovița. (Rezumat în Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63).

5. *27 August 1449.*

A. Voevod întărește boerului Ioan Armenciocul Tarcan mai multe scutiri. (Rezum. în Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63).

Bogdan

1. *2 Decembre 1449 [6957], Suceava.*

B. Voevod leagă prietenie și tratat de servicii reciproce cu Dietrich Buczaczki de Jazlowiecz, staroste de Camenița și Podolia, împotriva lui Alexandru Iliașevici predecesorul său și a mamei lui, Maria, aflători în Polonia. (Publicat în întregime de A. Lewicki în *Codex epistolaris saeculi XV*, tom. III, din *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIV, p. 40—1).

2. *11 Februar 1450, Târgul-de-Jos (Roman).*

B. Voevod face jurământ de vasalitate lui Ioan Corvin de Huniad. Mărturii: *Stefan Voevod*, fiul său, Duma Braevici, Oană Julici, Bratul, Coste Orâș, Ion Băicean, Dragomir dvornic, Ilie fost logofăt, Oțel dvornic, Danciul pârcălab, Lazea, Costea Dan..., Toader Văscan, Toader Moicescul, Sârbul, Stanciul comis. Mihail pisar. (Publicat în întregime, cu note, de I. Bogdan în *An. Ac. rom.*, II, t. XI, p. 52—5).

3. (C.) *24 Mart 1450, Iași.*

B. V. scrie Brașovenilor pentru Dimitrie de Nijoytod și fratele lui, Dominic, apărându-i de vina de hoții ce li se aduce față de vicevoevodul Ardealului. (Szabó K., *Székely Oklevéltár*, Kolozsvár, 1890, III, 62—3).

4. *5 Iulie 1450, Suceava.*

B. V. reînnoește jurământul de vasalitate lui Ioan Corvin de Huniad. (Publicat în întregime, ca și no. 2).

5. *10 Ianuar 1451.*

B. V. acordă mai multe scutiri și danii mănăstirei Moldovița. (Rezum. la Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 63—4).

6. *3. April 1451, Suceava.*

B. V. scutește boerului Colț satul Miclești. (Rezum. în *Index zolkievensis*, publicat în *Candela*, rev., pe 1884, p. 550, no. 10).

7. *31 Iulie 1451, Târgu-de-Jos (Roman).*

B. V. dă m-rii Neamțu doi tătari anume Pașcu și Petric cu copiii lor, «precum i-au dat pre ei mai întăi frații noștri Stefan Voevod și Petru Voevod». Mărturii: *Stefan Voevod* fiul său, Bratul, Oțel, Dragomir dvornic, Ioan Pântec, Oniciți vistiernic, Ciopi postelnic. Petru logofăt, Solomon pisar. (Orig. la *Arhivele Statului* doc. depuse de m-rea Neamțu).

8. *13 Septembre 1451 [6959] Suceava.*

B. V. face o danie, în vin, mănăstirii Moldovița. Pisar Dobrul. (Publicat în întregime de Orest Popescul în *Câte-va documente moldovene* I, p. 5, și în rezumat de Wickenhauser în *Moldowiza* p. 64).

9. *17 Octomvre 1451 [6959], Suceava.*

B. V. face mai multe danii lui Petru Durnea pentru dreapta și credincioasa sa slujbă. Credința fiului său *Stefan*, a tuturor copiilor și a boerilor. (O fotogr. după original la *Academia română* între doc. necatalogate *Urechia;* publicat de Orest Popescul în *o. c.* p. 6—8).

Alexandru

1. *24 Februar 1452, Vaslui.*

A. Voevod dăruește mănăstirei Bistrița lacurile Botnei și două pescării vechi pe Nistru și o prisacă, desfăcându-le de amestecul Tighinei și scutindu-le de vămi și pripasuri. Dobrul pisar. (Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, 141, no. 204).

2. *7 April 1452 [Suceava].*

[A. Voevod întăreşte m-rii Neamţu o bucată de loc peste «pârăul cel uscat» — dela Tizoana, fata lui Conatar. (Scurt sumar în *Condica M-rei Neamţ*, no. II, p. 276, la *Arhivele Statului*). Cf. no. 5].

3. *8 April 1452, Suceava.*

Alexandru Vodă întăreşte m-rei Pobrata ceara domnească de la Târgul-Frumos şi şapte buţi de vin din dijma cuvenită Domniei dela cârciumele de acolo. Mihail vel logofăt. Vasco grămătic. (Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, 101, no. 140).

4. *12 August 1452, Vaslui.*

A. V. întăreşte negustorilor braşoveni şi bârseni vechile lor privilegii comerciale pe teritoriul Moldovei. Mărturii: Duma Braevici, Manoil dela Hotin, Stanciul, Coste pârcălab şi fratele său Petru, Ioan Baicean, Coste Orâş. Mihail logofăt. Petru Ardanovici pisar. (Orig. la *Ac. rom.* pec. 8. Publicat de Miletic şi Agura în *Sbornicul* din Sofia, vol. IX: *Daco-Românii*, p. 374-5).

5. *7 Septembre 1452 [6960], Suceava.*

A. V. întăreşte vânzarea unei bucăţi de pământ făcută de Tizoana fata lui Conatasov *(sic)* dela Neamţ, m-rei de acolo. Mărturii: Braevici dvornic, Coste pârcălab, Lazar, Radul Pisc, Lazea Pitic, Duma vist, Petric postelnic. Mihail log., Dobrul pisar (orig. la *Arh. Stat.*, doc. depuse de M-rea Neamţu. Cu trad.) Cf. no. 2.

6. *27 Octomvre 1452 [6960], Suceava.*

A. V. întăreşte o vânzare a unor locuri făcută de mai mulţi boeri lui Mihail logofătul, pentru 120 de zloţi turceşti. Mărturii: Duma Braevici dvornic, Lazor, Stanciul, Coste pârcălab, Petru, Ioan Baician, Oană Pântec, Cozma, Şandrovici, Toader Vascan stolnic, Şendric Atolocico, Scurtul, Cozmiţea şi pisarii Toader Prodan, Dobrul, Cărstea şi Vulpaş. Steţcu grămătic. (Uljanickij, *Materialy*, p. 77-8, no. 70 şi Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 72-4).

7. *21 Decembre 1452 [6960], Suceava.*

A. V. întărește niște stăpâniri panului Trișor. Mărturii: Duma Braevici dvornic, Manuil dela Hotin, Stanciul, Coste pârcălabul, Petru Baicean, Bratul, Șandrovici, Julici, Orâș, Coste Danovici, Vascan, Moica, Șandru dela Dorohoi, Hodco Crețean, Jurj Găurici, Radul Pisc, Vlașin, Duma vistiarnic, Alb spătar, Goian ciașnic, Ioan stolnic, Jurj comis. Mihail log., Tador pisar. (Orig. la *Acad. rom.* doc. 1/LXXV. Cf. la *Arh. Stat.*, doc. M-rei Răchitoasa, pach. 3.)

8. *1 Ianuar 1453.*

A. V. face danii și acordă privilegii m-rei Moldovița (Rezum. în Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 64).

9. *Ianuar 1453, Suceava.*

A. V. face mai multe danii și întăriri de danii, m-rii Moldovița. Mărturii: cele dela no. 7, afară de Ioan stolnic, care lipsește. Mihail log. Tador pisar. (Trad. rom. hârt. la *Acad. rom.* doc. 52/XIX. Publicat după originalul din *Arhivele Statului* din Iași, de d. Ghibănescu în *Uricarul*, XVIII, p. 21-6. Cf. Wickenhauser, *Moldowiza*, p. 64, no. 20).

10. *22 Ianuar 1453, Suceava.*

A. V. dă m-rii Neamțu niște sălașe de țigani. Mărturii: cele dela no. 7, în plus Lazor fratele lui Stanciul, Vitolt, Coste Dabici și Petric postelnic, și în minus Bratul, Vlașin și Coste Danovici. Mihail log. Dobrul pisar. (Orig. la *Arhivele Statului*, doc. dep. de M-rea Neamțu).

11. *26 Ianuar 1453, Suceava.*

A. V. face mai multe danii m-rii Pobrata. Mărturii: Braevici dvornic, Manuil, Stanciul—de Cetatea Albă, Petru pârcălab, Cozma Șandrovici, Ioan Baicean, Coste Orâș, Bratul, Ioan Pântec, Șandru dela Dorohoi, Coste Danovici, Alb spătar, Tador Vascan, Hodco Crețevici, Toader Moica, Jurj Găurici, Petru... Jurj comis. Mihail vel logofăt. (Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, 102-4, no. 141).

12. *17 Februar 1453, Suceava.*

Tratat de alianță încheiat între Alexandru Vodă și Ioan Corvin de Huniad Voevodul Ardealului. (Hurmuzachi, *Documente*, II[1], p. 1.)

13. *23 Februar 1453, Suceava.*

A. V. dă voe m-rei de lângă Suceava a lui Ia̧tic sa să-și așeze sat lângă m-re, scutind de dări pe oamenii ce se vor stabili acolo. Mărturii: Braevici, Manoil, Stanciul, Coste pârc. și fratesău Petru, Baicean, Julici, Cozmiș, Duma vist., Petric postelnic, Jurj comis. Mihail *logopista*, Dobrul pisar. (Orig. și trad. la *Acad. rom.* doc. 3/XL. Publicat în *Uricarul*, vol. XX, p. 98-100).

14. *5 Mart 1453, Suceava.*

A. V. întărește Mitropoliei din Suceava o danie făcută de părintele său Iliaș (*Index zolkievensis* în *Candela*, rev., pe 1884, p. 545-6; apoĭ 690, n. 41).

15. *3 April 1453, [Cetatea-]Neamț.*

Alexandru V. dăruește mănăstirei Pobrata pe unul din Tătarii săi de la Neamțu. Mărturii: Braevici, Manoil, Stanciul, Costea pârcălab, Baicean. Log. Mihail; Dobrul «diiacul domnesc» a scris (Hasdeu, *Arh. ist.* I, 1, 142, no. 205.)

16. *2 Iunie 1453, Suceava.*

A. V. dă lui Sima Tunsul și Baloș Horjescul și Stefan Tunsul și Ioan Horjescul satele Horjăștii și Tunsăștii pe pârăul Bogdana. Mărturii: Braevici, Manoil, Stanciul, Petru pârc., Oană Pântec, Cozma Șandrovici, Coste Orâș, Coste Danovici, Șandru dela Hârlău [Dorohoi (?)], Tador Vascovici, Tador Moica, Hodco Crețevici, Găurici, Pisc, Goian pah.—Mihail log., Luca pisar. (*Arhiva* dela Iași pe 1900 p. 85-6, publicat de Gh. Ghibănescu. Din nou publicat sub data de 2 Iunie în loc de 12 de pr. I. Antonovici în *Doc. com. Bogdana*, Bârlad, sub presă).

17. *20 Iunie 1453, Suceava.*

A. V. dăruește și întărește cumpărătoarea a o sumedenie de sate lui Mihail logofătul. Mărturii: Braevici, Manoil, Stanciul, Baicean,

Petru pârc., Oană Julici, Orâș, Bratul, Șandrovici, Danovici, Vascan, Danciul pârc., Șandru dela Dorohoi, Alb spătar, Moica, Creţean, Pisc, Goian, Jurj Găurici, Petru al lui Iachim, Jurie Mihailoșevici, Petru Ponici, Petru Scurtul, Cozma vist., Ioan stolnic, Jurj comis. Tador Prodanovici, pisar. (Uljanickij, *Materialy*, p. 80—2, no. 73; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 76—8).

18. *8 Iulie 1453, Suceava.*

A. V. dă mănăstirei de la Gorodnic satul Balosineștii. Mihail log., Vulpaș pisar. (Orig. la *Ac. rom.* doc. 43/LXXXV).

19. *20 Iulie 1453, Suceava.*

A. V. întărește m-rei Neamțu o danie de Tătari. Mărturii: Braevici dvornic, Manoil dela Hotin, Stanciul, Ioan Baiceanul, Petru pârcălab, Oană Pântec, Cozma Șandrovici, Coste Orâș, Coste Danovici, Tador Vascovici, Bratul, Tador Moicescul, Radul Pisc, Albul spătar, Petru postelnic, Goian Ciașnîc, Cozma vistiernic, Ioan. stolnic, Jurj comis. Mihail logofăt. Vulpaș pisar. (Orig. la *Arh. Statului*. Doc. depuse de m-rea Neamțu).

20. *7 Septembre 1453 [6961].*

A. V. întărește o vânzare făcută de Coste Vranici panului Vitolt. Mărturii: Braevici, Stanciul, Coste și frate-său Petru, Baicean, Julici, Alb, Pisc, Goian, Danciul, Orâș, Șandrovici, Danovici, Șandru spătar, Vascan, Moica, Găurici, Petric postelnic, Jurj comis. Mihail log., Luca pisar. (Uljanickij, *Materialy*, p. 78—9, no. 71; Codrescu, *Uricarul*, XI, p. 8—9 și 74—5).

21. *23 Septembre 1453 [6961], Siret.*

A. V. promite înnaintea solilor poloni că va depune omagiu de credință Regelui, atunci când va fi chemat și că va veni în persoană să depună jurământul, de va fi anunțat dinnainte. Mihail log. Coste Stanovici (*Danovici [?]*) și alți nouă boeri, necitați pe nume. (Hurm., *Doc.*, II², XXXII, p. 42 și DVIII, p. 656—8).

22. *6 Octomvrie 1453.*

A. V. jură credință regelui Poloniei în fața trimișilor lui. (Lewicki, *Index actorum saec.* XV, în *Monum. med. aevi hist. res gest. Polon. ill.*, t. XI, p. 329, no. 2846).

23. *1 Ianuar 1454, Suceava.*

A. V. dă m-rei Neamţu o parte din domneasca branişte dela Bohotin cu multe alte daruri. Mărturii: Braevici dvornic, Manoil dela Hotin, Stanciul, Petre pârcălabul, Bratul, Vane Julici, Cozma Şandrovici, Baiceanul, Coste Orâş, Coste Danovici ciaşnic, Şandru dela Dorohoi, Tador Vascan, Tador Moica, Mic Cralea, Creţevici, Radul Pisc, Alb spătar, Petric postelnic, Cozma vistiernic, Ioan stolnic, Jurj comis. Mihail logofăt. Dobrul diac. (Orig, la *Arh. Statului.* Doc. depuse de m-rea Neamţu. Cu trad. Cf. *Condica* m-rei Neamţu, no. II, p. 29).

Petru Aron

1. *22 August 1454.*

P. V. face danii m-rei Moldoviţa (Wickenhauser, *Moldowiza* p. 64—5).

2. *25 August 1454.*

P. V. acordă din *Baiceani* şi *Cotnari* mai multe scutiri m-rii Moldoviţa. Mărturii: Oană Pântec, Petru log., Dumicaci spătar, [Duma pârcălab, Coste Orâş] Lazea Pitic, Ioan vist., Toma Cândevici, Hodco Creţevici, Ignatie Popescul, Micul postelnic., Ioan Bourean, Fedor posadnic... stolnic, Dragoş pah., Petru Ezereanu comis. Cozma log., Ivaşco diac. (Wickenhauser, *o. c. p.* 65; Uljanickij, *Materialy*, p. 82, no. 74 a; Orest Popescul, *Câteva doc. mold.*, I, p. 8—10 şi doc. necatalog. Urechia dela *Acad. rom.*)

3. *5 Octomvre 1454 [6962], Suceava.*

P. V. acordă scutiri m-rei Homorul. (Orig. *Acad. rom.* doc. 44/LXXXV).

4. *6 Oct. 1454 [6962].*

P. V. întăreşte Moldoviţei nişte scutiri (Weikenhauser, *o. c.* p. 65).

5. *8 Oct. 1454 [6962].*

P. V. scuteşte m-rea Homorului de vămile peştelui (Condica m-re Homorul, la *Acad. rom.* mss. 111, f. 81 (b) doc. 167).

6. *8 Decembre 1454 [6962].*

P. V. întărește m-rii Neamțu moșiile Timișeștii, Crăstieneștii și altele. (*Condica* m-rii Neamțu, n. II, p. 266, la *Arhivele Statului.*)

Alexandru

[3 Februar 1455.

A. V. întărește m-rei Neamțu moșia Munții din ținutul Neamțului și Sucevei. (Orig. perg. Doc. dep. de m-rea Neamțu și scurt sumar în Condica M-rei no. II, p. 16 și Doc. M-rei, pach. 36, opis 57, — la *Archivele Statului.* **Fals.** vezi p. 78].

1. *8 Februar 1455, Iași.*

A. V. întărește o danie și o vânzare m-rei Neamțu. Mărturii: Duma Braevici, Manoil dela Hotin, Stanciul, Petru pârc., Oană Julici, Danciul pârc., Cosma Șandrovici, Fedor dvornic, Alb spătar, Petric postelnic. Șandro logofăt. Dobrul pisar. (Orig. la *Acad. rom.* Doc. 87/XXX).

2. *14 Mart (?) 1455, Banilva.*

A. V. cere ajutor regelui Poloniei, făgăduindu-i credință împreună cu boerii săi: Duma Braevici, Stanciul pârcălab, Petre pârcălab, Danciul pârcălab, Coste Danovici, Șandru logofătul, Cozma vist., Petru postelnic, Ivancu Braevici, Buhta comis. (Hurm., *Doc.*, II², DIX, p. 658—60).

Petru Aron

1. *2 Iunie 1455, Suceava.*

P. V. întărește privilegiile comerciale ale Brașovenilor precum au fost în zilele fraților săi Iliaș și Stefan și Petru Voevozi. Petru logofăt, Vulpaș pisar (Orig. în *Arh. municip. a Brașovului*, no. 778).

De aici înnainte documentele dela Petru merg fără întrerupere până la 1457, când el e alungat de Stefan V. fiul lui Bogdan V.

ÎNDREPTĂRI

Pagina 27, rândul 8: se va adăogi după: 1448, — Roman.

Pag. 27, rând. 15: în loc de Ioan Huniad — Ioan *de* Huniad.

Pagina 37, rând 13 și p. 59, nota 8: În urma comunicărei d-lui N. Iorga din *Convorbiri literare*, a. XXXVIII (1904), p. 748-9, nu mai putem admite că Oltea ar fi un supranume: inscripția dată acolo arată clar că Oltea era un *nume*. Chestiunea cu Oltea și Maria rămâne deci încă de dezlegat.

CUPRINSUL